

**SODAN KÄSITTEEN MUUTOS JA
YHDYSVALTALAINEN SODANKÄYNTIMAAILMA**

Kati Riivari
Pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Valtio-oppi

Syksy 2006

TIIVISTELMÄ

SODAN KÄSITTEEN MUUTOS JA YHDYSVALTALAINEN SODANKÄYNTIMAILMA

Kati Riivari
Pro gradu-tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Valtio-oppi
Ohjaaja: Pekka Korhonen
Syksy 2006
85 sivua

Tutkielma tarkastelee sodankäynnin käsitteessä sekä luonteessa tapahtunutta historiallista muutosta ja sitä millaiseksi se näyttäisi olevan muotoutumassa 2000-luvulla Yhdysvaltain takia. Lähtökohtana on, että Yhdysvaltain maailmanpoliittinen asema, maailmanpoliittiset pyrkimykset sekä sen sotilaallisen varustautumisen taso ja luonne määräävät hyvin pitkälle sodan käsitteen käytännöllisen sisällön sekä nyt että hyvän matkaa tulevaisuuteen.

Sodan käsitteen tarkastelu tapahtuu historiallisesti kansainvälisen politiikan tutkija- ja teoriakeskustelujen avulla. Sodan historian ohella tutkimus keskittyy nykymaailmaan sekä siihen millaisessa sodan maailmassa saatamme tulevaisuudessa elämämme elää. Sodankäynnin ohella tärkeiksi teemoiksi nousevat turvallisuus, kansainvälinen järjestelmä ja sen muutos.

Yhdysvaltalaista sodankäyntimailmaa tutkielmassa lähestytään Yhdysvaltain kansallisen turvallisuusstrategian (2002) kautta, sillä strategian aloittama keskustelu terrorismin vastaisesta sodasta on edelleen turvallisuusajattelun keskiössä ja osaltaan määrittää nykymaailman sodankäyntiä.

Tutkielma tuo esiin, että elämme uudenlaisen sodan maailmassa. Sotia käydään hyvin erilaisten toimijoiden kesken ja kaikilla inhimillisen toiminnan tasoilla. Kansallisvaltiot ovat edelleen keskeisimpiä toimijoita maailmanpolitiikassa, mutta niiden rinnalla toimii monenkirjavia joukko muita toimijoita, esimerkiksi media ja ylikansalliset organisaatiot. Globalisaatiolla voidaan sanoa olleen vaikutusta tähän toimijajoukon muuttumiseen.

Yhdysvaltain kansallinen turvallisuusstrategia kuuluu uudenlaiseen, hyvin hajanaiseen ja ehkä jopa käymistilassa olevaan sodankäyntimailmaan. Strategia todistaa terrorismin vastaisen sodan ja ennalta ehkäisevän doktriinin myötä uutta ajanjaksoa, joka on sidoksissa ”uuden sodan maailmaan”, mutta hakee kuitenkin vielä paikkaansa ja lopullisuuttaan. Strategia ilmentää myös turvallisuuskeskeistä sodankäyntimailmaa korostamalla turvallisuuden merkitystä sekä käyttämällä sitä oikeutuksena terrorismin vastaiselle sodalle. Myös teknologia ja sen kehittäminen ovat yhdysvaltalaisen sodankäyntimailman keskiössä.

Tulevaisuus tulee teknologisen kehityksen ohella olemaan pitkälti sidoksissa siihen miten terrorismin vastaisessa sodassa onnistutaan.

Avainsanat: sota, kansainvälinen järjestelmä, Yhdysvallat, turvallisuuspolitiikka, terrorismi

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
1.1 Tutkielman rakenne	2
1.2 Tutkimuskysymys ja aineisto	4
2 MODERNI SOTA	8
2.1 Sodan institutionalisoituminen	9
2.1.1 Sotateoreetikko Carl von Clausewitz	13
2.2 Totaalinen sota - maailmansotien aikakausi	17
2.2.1 Kohti totaalista sota	17
2.2.2 Totaalisen sodan näyttäjä	19
2.2.3 Ensimmäisestä maailmansodasta toiseen	23
2.3 Kohti uudenlaista sota	28
3 UUSI SOTA	30
3.1 Human Security Report 2005	30
3.2 Holstin kolmannenlainen sota	34
3.3 Kaldor ja sodankäynnin tyypit	37
3.3.1 Verkostosota	38
3.3.1.1 Heikot valtiot verkostosodan maaperänä	43
3.3.2 Näytössodankäynti	44
3.3.3 Uus-moderni sodankäynti	50
4 YHDYSVALLAT JA UUSI SOTA	51
4.1 Hegemoni ja sen säännöt	51
4.1.1 Onko hegemonille haastajia?	58
4.2 Turvallisuus hegemonian selittäjänä	59
5 POHDINTOJA	72
5.1 Yhdysvaltain turvallisuusstrategian sodankäyntimaailma	73
5.2 Avoin tulevaisuus	78
5.3 Lopuksi	80
LÄHDELUETTELO	81

1 JOHDANTO

Mielenkiintoista, miten jokin aihepiiri saa ihmisen kiinnostumaan. Valtio-opin opintojeni alkuvaiheessa silmiini osui termi ”uusi sota” ja aihe on sen jälkeen ollut vaihtelevasti, joskus enemmän ja joskus vähemmän, kiinnostukseni kohde. Kiinnostus säilyi sen verran voimakkaana ja jatkui siinä määrin, että aihe päätyi myös tämän käsillä olevan pro gradu – työni osaksi. Oman osansa kiinnostuksen ylläpitoon on antanut vuoden 2001 syyskuun yhdennentoista terrori-iskut Yhdysvaltoihin. Tapahtumista seurannut terrorismin vastainen sota ja kansallisen turvallisuuden kysymysten korostaminen ovat luoneet uuden alustan keskustelulle sodankäynnistä ja maailmanjärjestyksestä. Monien mutkien ja näkökulmien kautta on tutkielmani lopulta työstynyt siksi mitä se nyt on.

Olen ollut kiinnostunut tarkastelemaan sodankäynnin käsitteessä sekä luonteessa tapahtunutta historiallista muutosta ja sitä millaiseksi se näyttäisi olevan muotoutumassa 2000-luvulla Yhdysvaltain takia. Muutosta tarkastelen kansainvälisen politiikan tutkija- ja teoriakeskustelujen valossa. Sodankäynnin ohella tärkeiksi teemoiksi nousevat turvallisuus, kansainvälinen järjestelmä ja sen muutos.

1.1 Tutkielman rakenne

Ajatus sodasta politiikan välineenä on suhteellisen uusi organisoidun väkivallan muoto. Pääasiallisin voimankäytön tarkoitus Euroopassa viimeiset 350 vuotta on ollut joko edistää tai suojata valtion intressejä. Vaikka sodan sivutuotteiksi voidaan laskea ryöstely, saalistus ja kunnia, on sota ollut poliittista. (Holsti 1996: 2)

Luvussa kaksi työni lähtee liikkeelle taustoittamalla sodankäynnin historiaa modernin valtiojärjestelmän aikakaudella käsittäen pääasiallisesti ajanjakson 1648-1945 (modernin valtiojärjestelmän luomisesta toisen maailmansodan päättymiseen), tuoden samalla esiin kansainvälisen järjestelmän tilaa ja muutosta kyseisellä ajanjaksolla. Sodankäynnin osalta teksti pohjautuu lähinnä Kalevi Holstin tuotantoon, erityisesti teokseen *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648-1989* (1991) ja Bernard Montgomeryn (Montgomery of Alamein) teokseen *Sodankäynti kautta aikojen* (1968). Teoksessaan Holsti on tutkinut 177 kansainvälistä sotaa, joiden kautta hän on pohtinut sotaa synnyttäneitä tekijöitä, asenteiden muutosta sotaa kohtaan sekä yrityksiä luoda sellaisia kansainvälisiä instituutioita ja järjestyksiä, jotka voisivat hallita, kontrolloida sekä estää

kansainvälisiä konflikteja. Hän tuo esiin kuinka suurten rauhantekoyritysten seurauksena syntyneet uudet kansainväliset järjestykset yrittivät ratkaista menneisyyden kysymyksiä, joidenkin jopa onnistuessa myös tulevaisuuden ennakoinnissa. Montgomery on puolestaan sotamarsalkka, joka on tutkinut sodan historiaa lähinnä strategian ja taktiikan valossa, sotaa ylistämättä ja muistaen myös sodankäynnin inhimillisen puolen. Maailmanjärjestyksen hahmottamiseen käytän John Baylisiin ja Steve Smithin toimittamaa teosta *The Globalization of World Politics* (1998), jonka artikkelit keskittyvät kuvaamaan nykyisen maailmanpolitiikan toimintaa, sen historiallisia taustatekijöitä kuin myös maailmanpolitiikan prosesseja ja rakenteita sekä maailmanpolitiikkaa selittäviä pääteorioita. Aikajaksoltaan maailmanjärjestyksen taustoittaminen painottuu enemmän vasta 1900-luvun alkupuolelle Euroopan menettäessään maailman hallintaa ja kylmän sodan jälkeiseen aikaan, jossa maailman valtatasapaino muotoutui kaksinapaiseksi.

Luvussa kolme käsittelen teemaa ”uusi sota”. Sitä esittelen kolmesta eri näkökulmasta; Human Security Centerin, Kalevi Holstin kolmannenlaisen sodan sekä Mary Kaldorin uuden sodan ja sodankäynnin tyyppien kautta. Pääasiallisina kirjallisuuslähteinä toimivat: 1) Human Security Centren tuottama raportti *Human Security Report* (2005), joka selvittää ja tarkastelee globaalin turvallisuuden muutoksia toisen maailmansodan jälkeisestä ajasta tähän päivään. 2) Kalevi Holstin teos *State, War and the State of War* (1996), jossa keskitytään vuoden 1945 jälkeisiin konflikteihin ja sotiin. Holstin kirjassa on kolme teemaa; sodan pääasialliset piirteet 1945 jälkeen, valtion tehtävä ja monen valtion sanottu heikkous sekä uusi kansainvälisen järjestelmän konfliktinhallintaa muuttava paradigma. Holstin osalta keskityn tässä kolmannenlaisen sodan käsitteeseen, joka liittyy sotiin 1945 jälkeen. 3) Mary Kaldorin teos *New and Old Wars* (1999) sekä artikkeli *Make law not war* (2003). Artikkelissaan *Make law not war* Kaldor on jakanut sodankäynnin kolmeen eri tyyppiin ja teoksessaan *New and Old Wars* hän tutkii uudenlaista järjestäytyntä väkivaltaa, joka yleensä liittyy globalisaation leimaamaan identiteettipolitiikkaan. Käytetty kirjallisuus täydentyy muulla kansainvälisen politiikan tutkimuskirjallisuudella.

Luvut kaksi ja kolme johdattavat sodankäynnissä ja kansainvälisessä järjestelmässä tapahtuneiden muutosten kautta sodankäynnin nykykäytäntöä tutkivaan näkökulmaan. Tätä tarkastelen Yhdysvaltain kansallisen turvallisuusstrategian, *The National Security Strategy of the United States of America* (2002), avulla ja se nousee analysoinnin kohteeksi kahdella tapaa. Tutkin Vilho Harlen artikkelin *Hegemoniasta hierarkiaan - kansainvälinen*

järjestelmämurroksessa (2004) pohjalta kansainvälisen järjestelmän muutosta ja sen ilmenemistä turvallisuusstrategiassa. Lisäksi tuon esille sitä kuinka Yhdysvaltain hegemonia-asema on antanut sille vallan tuoda omat kansallisen turvallisuuden kysymyksensä globaalille turvallisuuspoliittiselle agendalle, ts. kuinka kaiken voi nykyisin turvallistaa. Tähän käytän pohjana Kari Laitisen artikkelia *Kansainvälisen politiikan imperatiivit – Kansallinen turvallisuus, järjestys ja turvallistaminen Yhdysvaltain globaalien valtapoliittikan selittäjinä* (2005). Nämä kaksi artikkelia täydentyvät muulla

Luku viisi on varattu aiempien lukujen yhteenvedolle ja pohdinnoille sekä niiden kautta tutkimuskysymykseen vastaamiselle.

1.2 Tutkimuskysymys ja aineisto

Työssäni ei ole erityistä formaalista metodologiaa, vaan olen tutkinut minussa suurta mielenkiintoa herättänyttä sodan käsitettä, en etymologisesti, vaan historiallisesti kansainvälisen politiikan tutkija- ja teoriakeskustelujen avulla sekä omaa järkeäni käyttäen. Kiinnostukseni kohdentuu sodan historian ohella siihen maailmaan, missä nyt elämme, ja niihin tapoihin, joilla sota minua ja kanssaihmissiäni nykyään koskettaa, sekä millaisessa sodan maailmassa saatamme tulevaisuudessa elämämme elää. Tutkimukseni huipentuu Yhdysvaltain kansallisen turvallisuusstrategian analysointiin, koska katson nimenomaan Yhdysvaltain maailmanpoliittisen aseman ja maailmanpoliittisten pyrkimysten, sekä sen sotilaallisen varustautumisen tason ja luonteen määräävän hyvin pitkälle sodan käsitteen käytännöllisen sisällön sekä nyt että hyvän matkaa tulevaisuuteen.

Sodankäynnin historiallisen tarkastelun ja Yhdysvaltain kansallisen turvallisuusstrategian analysoinnin pohjalta pyrkimyksenäni on tuoda esiin sodankäynnissä tapahtunut muutos sekä vastata siihen millaista sodankäyntimaailmaa Yhdysvaltain kansallinen turvallisuusstrategia ilmentää ja mihin se tulevaisuudessa saattaa johtaa.

Aineistonani toimii sodan käsitteeseen liittyvä tutkimuskirjallisuus, jonka esittelin pääpiirteissään tutkielman rakenteen esittelyn yhteydessä. Osana aineistoani on Yhdysvaltain kansallinen turvallisuusstrategia, *National Security Strategy of the United States of America (NSS)*, joka on poimittu Valkoisen talon internet-sivuilta, osoitteesta: <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf> ja on pdf-muotoinen dokumentti. Dokumentti on sivunumeroitu ”esipuhetta” lukuun ottamatta. Esipuheessa on yksitoista kappaletta ja

siihen viitatessani käytän kappalenumeroon viittaavaa tekniikkaa: NSS esipuhe, kappale 7. Muuhun osaan dokumenttia viittaa sivunumeroin: NSS: 4.

Yhdysvaltain kansallinen turvallisuusstrategia on julkaistu syyskuussa 2002. Strategian laatimisesta vastaa kansallinen turvallisuusneuvosto ja erillinen asiakirja kansallisen turvallisuuden osalta kirjoitetaan aina kun uusi hallinto aloittaa toimintansa. Strategia voidaan hahmottaa niin presidentin, ministerien kuin heidän avustajien puheista. 2001 syyskuun yhdennentoista iskut viivästyttivät strategian laatimista, ja se valmistuikin vasta syyskuussa 2002. (Visuri 2002: 40) Strategian suurimpana taustavaikuttajana onkin ollut syyskuun yhdennentoista terrori-iskut ja niistä seurannut turvattomuuden tunne. On nähty tarpeellisena luoda uusi turvallisuusstrategia, joka vastaa uudentyyppisiin, odottamattomiin uhkiin. Turvallisuusstrategian tarkoitus kiteytetään yksinkertaiseksi: ”The aim of this strategy is to help make the world not just safer but better” (NSS: 1).

Turvallisuusstrategia koostuu yhdeksästä luvusta, jotka käsittelevät muun muassa kansainvälistä terrorismia, alueellisia konflikteja, joukkotuhoaseita, vapaata kauppaa ja demokraattisten infrastruktuurien luomista¹. Nämä ovat asioita, jotka Yhdysvaltain tulee turvallisuuttaan rakentaessa huomioida. Suurimpana strategiassa näyttää kuitenkin olevan Yhdysvaltain tahto, tarve tai osittainen pakkokin pitää maailman langat käsissään.

Turvallisuusstrategia alkaa 17.9.2002 Valkoisessa talossa päivätyllä George W. Bushin ”esipuheella”. Samoin jokaisessa turvallisuusstrategian luvussa on alussa pätkä jotakin presidentti George W. Bushin pitämää puhetta.² Ensimmäinen luku on yleiskatsaus Amerikan kansainvälisestä strategiasta. Tässä käydään lyhyesti läpi millä pohjalla Yhdysvaltain turvallisuus tällä hetkellä on ja miten tälle turvallisuudelle asetetut päämäärät tulisi saavuttaa. Toinen luku käsittelee ihmisarvoa ja siihen pyrkimisen keinoja. Painotus tässä toisessa luvussa on vapaudessa ja oikeudessa, asioissa joita Yhdysvaltain tulee puolustaa. Kolmannessa luvussa päästään jo uudentyyppiseen uhkaan, terrorismiin.

¹ **I.** Overview of America’s International Strategy, **II.** Champion aspirations for human dignity, **III.** Strengthen alliances to defeat global terrorism and work to prevent attacks against us and our friends, **IV.** Work with others to defuse regional conflicts, **V.** Prevent our enemies from threatening us, our allies, and our friends with weapons of mass destruction, **VI.** Ignite a new era of global economic growth through free markets and free trade, **VII.** Expand the circle of development by opening societies and building the infrastructure of democracy, **VIII.** Develop agendas for cooperative action with the other main centres of global power, **IX.** Transform America’s national security institutions to meet the challenges and opportunities of the twenty-first century

² Kansallisesta turvallisuusstrategiasta onkin puhuttu myös ”Bushin doktriinina”. (esim. Visuri 2002)

Käsiteltävänä ovat ne keinot, jolla globaalia terrorismia voitaisiin torjua ja kuinka ehkäistä iskut, joiden kohteena on Yhdysvallat tai Yhdysvaltain ystävät. Neljäs luku korostaa yhteistyötä, jota tarvitaan alueellisten konfliktien laukaisemiseksi. Luvussa nimetään alueita, jotka Yhdysvaltain mukaan tarvitsevat kansainvälistä apua tilanteen rauhoittamiseksi. Viidennessä luvussa pohditaan joukkotuhoaseiden voimaa ja sitä kuinka voitaisiin estää vihollisia vahingoittamasta Yhdysvaltoja sekä Yhdysvaltain liittolaisia ja ystäviä. Kuudes luku keskittyy taloudelliseen turvallisuuteen ja vapaan kaupan sekä vapaiden markkinoiden rakentamiseen. Taloudelliset seikat korostuvat myös seitsemännessä luvussa, joka esittelee niitä keinoja, joilla Yhdysvallat voisi laajentaa ”kehityksen kehää” (circle of development) kannustamalla demokratiaan ja avoimiin yhteiskuntiin. Kahdeksannessa luvussa keskitytään yhteistyön tärkeyteen. Tarkoituksena on kehittää ohjelma, joka vahvistaisi yhteistyötä. Luvussa pohditaan suhdetta niin NATO:on kuin Eurooppaan ja Aasiaankin, samoin potentiaalisiin suurvaltoihin Venäjään, Intiaan ja Kiinaan. Yhdeksännessä ja viimeisessä luvussa pohditaan sitä kuinka Yhdysvaltain kansallisia turvallisuusinstituutioita tulisi muuttaa, jotta ne olisivat valmiita 2000-luvun mahdollisuuksiin ja haasteisiin.

Maaliskuussa 2006 Yhdysvallat julkaisi uuden turvallisuusstrategian, jossa on todettu aiemman strategian keskeiset kohdat sekä tulokset niiden suhteen. Uusi strategia sisältää myös tulevaisuusulottuvuuden – eli mitä tullaan vielä tekemään kansallisen turvallisuuden suhteen. Sisältö on luotu aiempaa strategiaa vastaavasti, ja otsikot yhtä poikkeusta lukuun ottamatta ovat samoja kuin aiemmassa strategiassa (2002: I. Overview of America’s *International Strategy*; 2006: I. Overview of America’s *National Security Strategy*). Lisäksi uudemmassa strategiassa on kaksi lukua enemmän kuin aiemmassa (X. Engage the Opportunities and Confront the Challenges of Globalization ja XI. Conclusion). Vuoden 2006 strategian esipuheessa sanotaan strategian perustuvan kahteen pilariin: vapauden, oikeuden ja ihmisarvon edistämiseen sekä aikamme haasteiden kohtaamiseen kasvavaa demokratioiden yhteisöä johtamalla. Maailmanparantamista siis tämäkin.

Uudesta julkaistusta strategiasta huolimatta tarkasteluni kohdistuu Yhdysvaltain terrorismin vastaisen sodan aloittavaan turvallisuusstrategiaan, joka on julkaistu syksyllä 2002. Syyskuun yhdestoista vuonna 2001 muutti maailmaa jälleen kerran, edellinen suurempi muutos tapahtui kylmän sodan päättyessä. Vuoden 2002 turvallisuusstrategia aloitti keskustelun terrorismin vastaisesta sodasta ja tämä keskustelu on edelleen turvallisuusajattelun keskiössä – terrorismia ei ole nujerrettu. Tämä on osaltaan se syy,

miksi olen valinnut Yhdysvaltain aiemman turvallisuusstrategian analysointini kohteeksi. Uudenlainen vihollinen ja kansainvälisen järjestelmän kietoutuminen aina vain tämän uuden vihollisen ympärille oli suuri muutos keskustelussa. Uudessa, vuoden 2006, turvallisuusstrategiassa jatketaan kuitenkin vain vanhan linjoilla, siitä oppien ja sitä tarkentaen.

2 MODERNI SOTA

Modernilla aikakaudella, joksi tässä lasken karkeasti ajan 1600-luvun alusta eteenpäin, maallinen politiikka ja erityisesti valtion politiikka vapautettiin keskiaikaisen kristillisen maailman uskonnollisilta rajoituksilta ja moraalisisista estoista. Euroopan pääasiallisten poliittisten ryhmittymien suhteet muodosti nyt suvereeni valtio. Monet Euroopan hallitsijoista pyrkivät laajentamaan omaa aluettaan, kun taas toisten mielenkiinto kohdistui oman valtakunnan puolustamiseen valtauksia vastaan. Tästä seurasi kansainvälistä kilpailua, joka monesti johti sotiin sekä joidenkin valtioiden laajentumiseen toisten kustannuksella. Osa sodista syntyi protestanttisesta reformaatiosta, mutta muuten sodat liittyivät itsenäisiin valtioihin ja niiden hallitsijoiden turvautumiseen sotaan keinona laajentaa alueellisia omistuksiaan, puolustaa intressejään tai ajaa kunnianhimojaan. Sodasta tuli kansainvälinen instituutio ratkaiseman suvereenien valtioiden välisiä kiistoja. (Jackson 1998: 40-41)

Tässä kappaleessa tarkoituksena on tarkastella niin sotaa kuin kansainvälistä järjestelmää modernilla aikakaudella, erityisesti vuodesta 1648 eteenpäin toisen maailmansodan päättymiseen. Pyrin tuomaan esiin sotaa synnyttäneitä syitä sekä sodankäynnin eri vaiheita kyseisellä aikajaksolla. Tämän lisäksi tarkastelen jonkin verran myös kylmän sodan aikaista maailmantilannetta. Liitän modernin sodan käsitteen pitkälti moderniin valtiojärjestelmään, vaikka ne eivät käsitteinä välttämättä ole päällekkäisiä. Luvun otsikko *Moderni sota* ja sen ajoittaminen tässä erityisesti Westfalenin järjestyksen jälkeiseen aikaan nojaa Jaakko Kangasluoman (2002) jakoon sodankäynnin sukupolvista. Kangasluoman mukaan ensimmäisen sodan sukupolvista voidaan sanoa syntyneen vuonna 1648 Westfalenin rauhan jälkeen kansallisvaltioiden ottaessa itselleen organisoidun väkivallan monopolin entistä selkeämmin. Kangasluoma siis sivuuttaa tätä aiemman sodankäynnin kokonaan³. Kyseessä on mielivaltainen rajanveto, mutta se on mielekäs tutkimustani ajatellen. Westfalenissa kodifioitiin valtion käsite uudelleen, ja toisaalta myöhemmin tutkimuksessani tulee ”uuden sodan” myötä esiin se, kuinka sota ei enää

³ Quincy Wrightin teos *A Study of War* (1967) laskee modernin sodankäynnin jo neljänneksi sodankäynnin vaiheeksi (tätä ennen ollen animaalinen, primitiivinen ja historiallinen vaihe). Wrightilla modernin sodan ensimmäinen vaihe käsittää ajanjakson 1520-1648, uskonsotien aikakauden. Uskonsotien lähtökohdasta ajatellen modernin alkuvaiheen voisi sijoittaa jo hussilaisiin sotiin 1420-1434, joissa myös käytettiin ensimmäistä kertaa vaikuttavassa määrin tuliaseita.

välttämättä ole valtioiden välistä. Näin väkivallan käyttökään ei ole enää pelkästään valtiollista, ja näin legitiimi valtiollisen väkivallan monopoli murenee. Painotus luvussa on Euroopan historiassa, sillä Euroopalla oli hallitseva rooli tällä aikajaksolla.

2.1 Sodan institutionalisoituminen

Sodankäynnin ala laajeni 30-vuotisen sodan aikana 1618-1648 hyvin suuresti. Ensinnäkin laajennus tapahtui strategian ja organisaation alueilla, mutta myös sodan taloudellinen, sosiaalinen ja poliittinen vaikutus kansakunnan elämään lisääntyi. (Montgomery 1968: 263) Westfalenin järjestys tarjosi joitakin vakauden elementtejä, mutta sotien vähentämiseksi tehtiin hyvin vähän ja näin ollen sodat keskeyttivät järjestystä säännöllisesti. 1648-1713 välisellä aikakaudella suurin sotia aiheuttanut syy oli alue, joka näytteli jonkinlaista roolia 55 prosentissa sodista. Myös kaupankäynti ja merenkulku näyttäytyvät lukujen valossa suhteellisen suuressa roolissa monessa tämän aikajakson sodassa (36 %). Kaupalliset kysymykset saivat uutta merkitystä 1600-luvun loppupuolella, mutta ne eivät kuitenkaan olleet kovin tärkeä tekijä sotien synnyssä. Holstin mukaan nämä luvut vahvistavat käsitystä uskonnon heikkenemisestä kansainvälisen politiikan tekijänä ja alleviivaavat dynastisten vaateiden tärkeyttä. Vierekkäisiä kansallisia alueita ympäröivä suoraviivainen raja alkoi korvata käsitteen alueesta, joka oli syntynyt vaihtelevista historiallisista lainkäyttötavoista, ja joista moni sijoittui satojen kilometrien päähän kansallisesta ydinalueesta. Uusi oletus oli, että alueen valtaaminen oli lopullinen ja että dynastisella valtiolla oli määritelty alueellinen perusta, ei vain historiallisten oikeuksien ja etuoikeuksien perusta tai feodaalisten elementtien kokoelma. (ibid.: 46-54)

Itse sodan luonteessa tapahtui merkittäviä muutoksia. Pysyvät armeijat korvasivat yleisesti palkkasotilaat ja etiketti sekä tiukat sodan säännöt, mukaan lukien haavoittuneista huolehtiminen, korvasivat 1600-luvun ensimmäisen puoliskon teurastukset. (Holsti 1991: 64) Monarkit keskittivät joukkonsa ja ottivat ne täyteen poliittiseen kontrolliin. Ammattimaisten, hyvin koulutettujen joukkojen tehtävänä oli totella kuningasta ja palvella valtion intressejä. (Holsti 2004: 277) Valtion intressien palvelemisesta sekä suojelemisesta tulikin pääasiallinen voimankäytön päämäärä ja sodasta poliittista (Holsti 1996: 2). Toisin sanoen, sota ei ollut enää vain irrallisten tapahtumien sarja vaan instituutio. Valtio kontrolloi yhä enenevässä määrin väkivallan instrumentteja. Kun sota vielä 1630-luvulla loi politiikkaa, oli siitä 1600-luvun loppuun mennessä tullut politiikan väline. Ja rajoitetun luonteensa vuoksi vielä houkutteleva ja käytännöllinen väline. Näin ollen aikakauden

rauhanteossa tarkoituksena ei ollut muodostaa keinoja muokata, kontrolloida tai eliminoida voiman käyttöä vaan ennemminkin ratkoa aiemman sodan tuomat ongelmat. (Holsti 1991: 64, 80-82)

Seuraava aikakausi (1715-1814) sotien historiassa ei tuonut merkittävää muutosta sotien määrässä edeltävään aikakauteen verrattuna. Eroavaisuuksia suhteessa edeltävään aikakauteen verrattuna voidaan kuitenkin nähdä. Sotilaallisesti aktiivisten valtojen, erityisesti pienten suvereenien, määrä eurooppalaisessa järjestelmässä pieneni merkittävästi 1700-luvulla ja sodasta tuli näin ollen pääasiallisesti suurvaltojen toimintaa, ja vieläpä usein toistuvaa tällaista. Kun 1600-luvun loppupuolella oli ollut kaksi tai kolme sotilaallisen konfliktin eri näyttämöä, 1700-luvun puoliväliin mennessä eristyneet sodat usein yhdistyivät. Alue sekä kaupankäynti ja merenkulku aiheuttivat edelleen eniten sotia. Kansainvälisten suhteiden monimutkaistuessa sotaa aiheuttavia tekijöitä kuitenkin tuli lisää ja niiden merkitys kansainvälisten konfliktien lähteinä kasvoi 1800- ja 1900-luvuilla, esim. hallituksen muodostaminen, valtion luominen, ideologinen vapautuminen sekä riidat kansallisten rajojen tarkasta sijainnista. Dynastiset vaateet sodan syynä olivat laskussa. Tässä voidaan nähdä merkittävän muutoksen alku kansainvälisessä politiikassa. Valtiodiplomatian ja sotilaallisen aktiivisuuden oleellinen tarkoitus oli laajentaa aluetta. Tätä käytettiin niin sotilaallisen turvallisuuden kuin valtion rakennuksenkin tarpeisiin. Valtioiden väliset tai kansainväliset suhteet ottivat tilaa dynastioiden välisiltä suhteilta. Joko sisäisistä tai ulkoisista syistä, sen ajan politiikan tekijät yleisesti näkivät alueen oleellisena tekijänä yleisten hyvinvoinnin ja turvallisuuden päämäärien saavuttamisessa sekä modernien keskitettyjen valtioiden luomisessa. (ibid.: 84-90)

Monarkkien ongelmaksi muodostui se kuinka valtio tulisi määrittää tarkemmin sen ulkoisten ulottuvuuksien mukaan, ja kuinka rahoittaa sodat, jotka olivat välttämättömiä valtion vahvistamisen kannalta. Tätä toteutettiin esimerkiksi etsimällä lineaarisempia rajoja ulkoisia uhkia vastaan sekä kilpailemalla siirtokunnista ja niiden resursseista. Näin valtiot vakiintuivat suvereenisuutensa suhteen, mutta niistä tuli suurempia uhkia naapureilleen. Osa hallitsijoista vaati muita tunnustamaan asemansa suvereenina, mutta eivät kuitenkaan itse aina vastanneet tähän tunnustukseen vaan pyrkivät ennemminkin uudistamaan valtiojärjestelmää muiden periaatteiden kuin itsenäisten valtioiden suvereenin tasavertaisuuden lähtökohdasta. Toisin sanoen, näiden hallitsijoiden ajattelu perustui ylivaltaan ja hierarkioihin. (Holsti 1996: 3)

Siinä missä kolmen kymmenen vuoden sodassa armeijat olivat ryöstelleet ja olleet kurittomia, 1700-luvun armeijat eivät pyrkineet hävittämään vastustajaa eivätkä ne olleet kehittäneet tuhoavan toiminnan taktiikkaakaan. 1700-luvun strategiaa ja taistelua ei kuvannut ainoastaan hillintä vaan myös asenteet siviilejä kohtaan muuttuivat merkittävästi tällä aikakaudella. Yhteiskuntaa pyrittiin suojaamaan sodan hävitykseltä, eikä siviilejä edes yritetty ottaa osallisiksi sodankäyntiin. Monilla elämänalueilla kaupalliset ja muut kontaktit yhteiskuntien välillä jatkoivat toimintaansa kuten rauhan aikanakin. 1700-luvun loppupuolen sodankäynnin luonteen muutoksessa ei ollut juurikaan kyse teknologisista innovaatioista vaan kansalaisarmeijoiden muodostamisesta sekä ideologisten ulkomaanpolitiikan tähtäinten kehittämisestä. Kansalaisarmeijoiden luominen puolestaan mahdollisti lukuisia sotilaallisia innovaatioita niin liikkuvuuden kuin joukkojen asettelunkin suhteen. (Holsti 1991: 102-105) Montgomery (1968: 411) näkee teollisella vallankumouksella olleen suurenkin osan asiassa. Teollinen vallankumous yhdessä väkiluvun kasvun kanssa sai yhteiskunnan järjestäytymään sotaa varten aiempaa täydellisemmin, ja armeijoita ryhdyttiin varustamaan ennennäkemättömän tehokkailla aseilla. Armeioissa ja niiden varustuksessa tapahtuneiden vallankumouksellisten muutosten ohella myös imperialismiin ja nationalismiin aatteet vahvistuivat 1800-luvun alkupuolelta lähtien. Uudenlaiset yhteysmenetelmät vaikuttivat elämäntahdin nopeuden lisääntymiseen, ja nyt esiin astuvat sotateoreetikot ja poliitikot rationalisoivat ja käyttivät hyväkseen näitä seikkoja. (ibid.) Teollisen vallankumouksen voidaan sanoa palvelleen sodan luonteessa tapahtuvaa muutosta, ei kuitenkaan synnyttäneen sitä.

1700-luvun monarkeilla ei enää ollut yksilöllistä tai henkilökohtaista panosta sodassa, sillä sotaa ei enää tarvinnut käydä hyvän ruhtinaan merkinä. Päätöksen sodan puolesta oikeutti ainoastaan valtiolliset syyt ja valtion etu – ei enää henkilökohtainen kunnianhimo tai kunnia. (Holsti 1991: 109) Ajatus sodasta valtion toteuttamana toimintana vakiintui. Mary Kaldorin (2001a: 28, 33-34) mukaan tämä liittyy valtiokehitykselle ominaisiin uudenlaisiin eroavaisuuksiin: ero julkisen ja yksityisen sekä valtiollisen ja ei-valtiollisen toiminnan välillä; ero sisäisen ja ulkoisen välillä; ero taloudellisen ja poliittisen välillä; ero sotilaallisen ja ei-sotilaallisen välillä sekä ero laillisesti aseita kantavan henkilön ja ei-taistelijan tai rikollisen välillä. Erityisesti ero syntyi sodan ja rauhan välille. Sodasta tuli erillinen tapahtuma yhteiskuntakehityksessä, jonka piirteinä olivat lain ja oikeuden kunnioitus, turvallisuus ja sisäinen rauha. (ibid.) Kaikki nämä eroavaisuudet sisälsivät normeja inhimillisen käyttäytymisen rajoista sodassa. Sodan pääasiallisille osapuolille

määriteltiin tiettyjä rooleja, vastuita ja oikeuksia. Sota ei ollut enää sattumanvaraista, anarkistista toimintaa, vaan vahvasti säädelty alue, jolla oli normatiivinen ydin. (Holsti 2004: 281-283)

Vuosina 1814-15 yritettiin jälleen saada aikaiseksi rauhaa. Tällä kertaa ajateltiin, että luotaisiin turvallisuudelle sellainen järjestys tai järjestelmä, jonka koko Eurooppa ottaisi avosylin vastaan. Enää ei siis tyydyttäisi pelkästään alueelliseen sovintoon, joka jakaisi sodan ryöstösaaliin voittajien kesken. Kansainvälinen järjestys muodostui kuitenkin kiistanalaiseksi, sillä pääosapuolet eivät päässeet alun perinkään yhteisymmärrykseen kaikista sen piirteistä eivätkä siitä kuinka järjestystä tulisi toteuttaa, jotta se pysyisi yllä. Järjestyksellä ei niinkään pyritty ehkäisemään sotia vaan tarkoitus oli ylläpitää tietynlaista alueellista vallan tasapainoa. Sota oli siis vain yksi syy monien joukossa tasapainon ylläpitämiseksi. 1800-lukua luonnehti imperiumien väheneminen ja kansallisuuksien nousu. Tästä seurasi poliittisen perustan periaatteiden uudelleen konstituominen ja näin ollen vuonna 1815 luotu uusi järjestys vanheni nopeasti, sillä se oli perustunut historiallisten valtioiden ja imperiumien järjestelmään. (Holsti 1991: 114, 138-139)

1800-lukua on usein kuvattu rauhan vuosisatana. Sotien tapahtumatiheyden mukaan laskettuna tällainen trendi ehkä olikin, jos asiaa katsoo eurooppalaisesta näkökulmasta⁴. 1800-luvulla tiheys oli sota joka 3.3 vuosi, kun edellisen ajanjakson (1715-1814) luku oli 2.8. Prosentuaalisesti tämä tarkoitti 13 prosenttia alhaisempaa lukua kuin aiemmalla aikakaudella. Sotia aiheuttavien syiden jakautuminen heijasteli 1800-luvun yhteiskuntapoliittista hajaannusta. Kansalliseen vapautumiseen sekä kansallisen yhtenäisyyden vahvistamiseen liittyvät seikat sekä valtion tai imperiumin yhtenäisyyden ylläpitäminen muodostivat suurimman osan sotien syistä. Kamppailu alueista sekä kaupankäynti ja merenkulku eivät olleet enää niin merkittäviä sodan aiheuttajia. Suurimpana syynä niin kansainvälisiin kuin sisällissotiinkin tällä aikakaudella oli liberalismiin ja kansallisuuden periaatteet, usein vielä yhdistyneenä. Holsti huomauttaa myös aikakauden paradokseista, imperiumin luomisen ja imperiumin hajoamisen lähes

⁴ Euroopassa ei juurikaan sodittu Napoleonin jälkeen. Muualla maailmassa tapahtuneilla sodilla ei ollut merkitystä Euroopan historiassa. Esim. Yhdysvallat soti 1800-luvulla niin Britannian (1812-15), Meksikon (1846-48) kuin Espanjankin (1898) kanssa ja kävipä se sisällissodankin (1860-65) (<http://www.wikipedia.org>) Samoin Euroopan siirtomaaimperiumien laajentuminen ja ylläpito erityisesti Aasiassa ja Afrikassa sai aikaan lukuisia sotia, pienempiä konflikteja ja suoranaisia teurastuksia, joita ei näitäkään ole ollut tapana laskea mukaan Euroopan historiaan.

samanaikaisista prosesseista. Siinä missä Saksa, Venäjä, Ranska, Iso-Britannia ja Yhdysvallat yrittivät luoda tai laajentaa imperiumejaan, kansat Balkanilla ja Italiassa yrittivät vapauttaa itsensä ja luoda uskontoon, etnisyyteen tai kieleen perustuvia poliittisia järjestelmiä. (Holsti 1991: 142-145)

1800-luvun nationalismi-huumassa myös kansainväliset asiat ikään kuin kansallistuivat. Kun kansainvälinen politiikka 1600- ja 1700-luvuilla oli keskittynyt ruhtinaallisiin vaateisiin perustuen lakiin, muinaisiin arvonimiin ja valtopolitiikan käytännöllisiin kysymyksiin, korvattiin ruhtinaiden oikeuksia enenevässä määrin ”kansalaisten oikeuksilla” 1800-luvulla. Yli puolet aikakauden sodista liittyivät joko kokonaan tai osittain kansallisvaltioiden luomiseen. Vaikka alueista ei kamppailtukaan niin paljoa kuin aiemmin, alueen merkitys kansalliselle arvovalle, statukselle ja voimalle ei sinänsä merkittävästi laskenut vaan kysymys oli siitä, että konfliktien taustalla piili enemmän perustuslailliset, kansalliset ja liberaalit kysymykset. Alue säilyi 1800-luvun loppupuolelle valtion voiman pääindikaattorina. Vallan tasapainon suhteen katseet käännettiin 1800-luvun loppupuolella ainoastaan aseistuksen ja miesvoiman tasolle. Alue ei enää palvellut tasapainon tai epätasapainon mittana. (ibid.: 146, 150-151, 155)

Sodan institutionalisoituessa 1600-1800 -luvulla perustettiin sotilaallisia akatemioita tutkimaan sotaa ja laatimaan erilaisia käytäntöjä. Yksi sotaa tutkineista oli Carl von Clausewitz.

2.1.1 Sotateoreetikko Carl von Clausewitz

Sotaa tarkastellessa ei kovinkaan helposti voi välttyä törmäämästä sotateoreetikko Carl von Clausewitziin (1780-1831). Tämän preussilaisen sotilaan kuuluisuus perustuu sodankäyntiä ja strategiaa tutkivaan teokseen *Vom Kriege* (suom. *Sodankäynnistä*), jota on aikojen saatossa tulkittu monin eri tavoin. On sanottu, että on vain kaksi ”suurta kirjaa”, jotka käsittelevät sodan ja strategian perimmäisiä ongelmia. Toinen on Thukydideen Peloponnesolaissota ja toinen on Clausewitzin Sodankäynnistä. Clausewitzin työllä sanotaan edelleenkin olevan kokonaisvaltaisin ja havainnollisin myötävaikutus sotilaalliseen ja poliittiseen strategiseen ajatteluun. Ja nykyisin ajatuksia on ulotettu myös liikkeenjohdolliseen koulutukseen. (<http://www.clausewitz.com>)

Sotateoreetikot joutuivat 1800-luvulla huomioimaan suuren joukon uusia kehitystekijöitä. Clausewitz, joka pohti sitä mitä Napoleonin sotien aikana oli nähnyt, joutui nyt huomioimaan nationalismin, teknisen kehityksen, massatuotannon ja suuret väestömäärät. Montgomery (1968: 413) kutsuukin aikakautta omaperäisen ja kohtalokkaan sotilaallisen ajattelun aikakaudeksi.

Clausewitz loi perusteet 1800- ja 1900-lukujen aikana kehittyneelle strategiselle ajattelulle. 1800-luvun moderni sota oli valtioiden välistä sotaa, jossa oli mukana yhä suurempia joukkoja ja laajempia alueita Näiden suurten asevoimien keskittymien hallitsemiseksi tarvittiin yhä selkeämmin ”rationaalista” järjestäytymistä ja ”tieteellistä” oppia. (Kaldor 2001a: 36, 38)

Kun Clausewitzin aikalaisen Henri Jominin lähtökohtana oli sodan tekninen analyysi, kiinnosti Clausewitzia enemmän mieltä sotaa psykologisena ja sosiaalisena ilmiönä kuin käsitellä sitä matemaattisten tekijöiden kautta. Jos sota pyritään erottamaan sosiaalisesta ja taloudellisesta taustastaan samoin kuin poliitikkojen motiiveista ja inhimillisten olentojen vaikutuksesta, ei sotaa voida ymmärtää. (Montgomery 1968: 414)

Valtion intressien palvelemisesta sekä suojelemisesta tuli pääasiallinen voimankäytön päämäärä ja sodasta poliittista. Tässä on clausewitzilaisen sodan käsitteen ydin, jonka hänen kuuluisa määritelmä ”sota on politiikan jatkamista toisin keinoin”⁵ tuo parhaiten esiin. (Holsti 1996: 2) Clausewitzilaisittain sota on valtioiden välistä sotaa, tietyn poliittisen tavoitteen saavuttamiseksi (Kaldor 2001a: 28). Väkipalta on keino päämäärään pääsemiseksi eli vihollisen pakottaminen noudattamaan meidän tahtoaamme. Päämäärä saavutetaan tekemällä vihollinen puolustuskyvyttömäksi tuhoamalla sen sotavoimat, valloittamalla sen alue sekä nujertamalla sen tahto. (Clausewitz 1998: 15, 30) Clausewitzilla ”me” ja ”vihollinen” ovat valtioita ja valtion ”tahto” voidaan selvästi määrittää (Kaldor 1999: 15).

Suuri oivallus Clausewitzille oli politiikan keskeisyys sodassa. Poliittinen tarkoitus ilmensi sodan päämäärän sekä käytettävissä olevat keinot. Sota voitiin aloittaa vain, jos tavoitteet ja keinot olivat tiedossa. Perusta sotateorialle tuli olla sodan kolmiyhteisyyden – kansan, hallituksen ja armeijan – tasapainon ylläpitäminen. (Kolstela 1997: 28-29) Nämä kolme

⁵ Der Krieg ist eine bloße Fortsetzung der Politik mit anderen Mitteln (Clausewitz 1980: 22).

peruslinjaa määrittävät Clausewitzin sodankäynnin teoriaa. Kaikki näistä ovat huomionarvoisia, mutta niiden välille ei tule määritellä mitään mielivaltaista kiinteää suhdetta vaan teorian tulee leijua näiden peruslinjojen välissä. (Clausewitz 1998: 29)

Clausewitzia tutkineen Frank Rupprechtin (1989: 115-118) mielestä Clausewitzin perusajatus merkitsi hänen aikanaan suurta filosofisen ajattelun saavutusta. Hänen ajattelunsa veti huomion tieteellisessä ajattelussa sekä sodan syihin että sen seurauksiin yhteiskunnassa. Rupprecht vertaa Clausewitzin näkemyksiä hänen aikaansa edeltäviin näkemyksiin. Ensinnäkin oli ajateltu, että sota on Jumalan rangaistus synneistä. Toiseksi, sota voitiin nähdä ikuisena luonnonlakina. Ja kolmanneksi, ranskalaiset materialistit olivat sitä mieltä, että sotien alkuperä on despotismin mielialassa ja voinnissa – toisin sanoen, monarkkien psyykessä. Valistuksen aikakaudella alettiin jo ehdottaa, että sodilla voi olla myös taloudellinen tausta ja näin sotaa pidettiin feudaaliherrojen ahneutena, heidän vallanhimonaan. Clausewitziin eivät nämä ajatukset vaikuttaneet. Rupprechtin mukaan Clausewitzin näkemys syntyi kokonaisvaltaisen historiallis-empiirisen tutkimuksen kautta. Filosofiset yleistyksiset johdettiin historiallisesta materiaalista. Ensinnäkin hänen näkemyksensä sodasta politiikan jatkeena oli realistinen. Toiseksi, se sisälsi materiaalisia elementtejä osoittaen suoraan niihin materiaaliin keinoihin, joita tarvitaan sodan lietsomiseen. Kolmanneksi, tämä määritelmä oli dialektinen eli se sisältää ajatuksen muutoksesta. Sodassa politiikan väkivallattomat keinot muuttuvat päinvastaisiksi, sotilaallisen voiman käyttämiseen. Clausewitzin sodan määritelmä tulee ajatella dialektisesti, harkiten sekä sodan tehtävää että tarkoituksia kuin myös sotien mahdollisia toteutuksia sekä seurauksia. (ibid.)

Antulio Echevarria (2003: v) sanoo sodan kaksinaisen luonteen (dual nature) olevan kaikkein tärkein aspekti Clausewitzin sodan käsitteessä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita kaksinapaisuutta, jossa sodat on joko rajoitettuja tai rajoittamattomia vaan sitä että sodalla on sekä subjektiivinen että objektiivinen luonne. Sodan objektiivinen luonne on kaikille sodille yhtenäinen, kun taas subjektiivinen luonne tekee jokaisesta sodasta uniikin. Objektiivinen luonne sisältää esimerkiksi väkivallan, mahdollisuuden, epävarmuuden ja jännitteen elementtejä, kun taas subjektiivinen luonne ilmaisee sodankävijät (sotilaalliset joukot, niiden strategian ja aseet) sekä ympäristön, jossa sotaa käydään (maa, meri, ilma). Clausewitzilla subjektiivinen ja objektiivinen luonne ovat jatkuvasti vuorovaikutuksessa. Näin ollen, sodan luonnetta ei voida erottaa niistä keinoista ja toimijoista, jotka sen käymiseen liittyvät. (ibid.: 7-8)

Echevarria käsittelee myös clausewitzilaista kolmiyhteisyyttä subjektiivisen ja objektiivisen näkemyksen kautta. Objektiivisessä mielessä kolme dynaamista voimaa muodostavat kolmiyhteisyyden; poliittisten välineiden ohjaava vaikutus, mahdollisuuden ja todennäköisyyden kilpailu sekä perusvihamielisyyden voima. Nämä voimat näyttäytyvät jokaisessa sodassa, mutta niiden merkitys ei ole aina samanlainen vaan jokin voi korostua toista enempi. Clausewitzilaiseksi ei siis voida sanoa valintaa, jossa sodan luonteen keskeinen elementti on politiikka, sillä clausewitzilaisittain ajateltuna sota tulee pitää yhteydessä niihin historiallisiin ja sosio-poliittisiin konteksteihin, joista se nousee. Subjektiivisessä mielessä nämä tendenssit ilmentävät itseään kolmella tapaa: hallituksen, armeijan ja kansan kautta. (ibid.: 9-10) Clausewitzin sanoin:

Die Leidenschaften, welche im Kriege entbrennen sollen, müssen schon in den Völkern vorhanden sein; der Umfang, welchen das Spiel des Mutes und Talents im Reiche der Wahrscheinlichkeiten des Zufalls bekommen wird, hängt vor der Eigentümlichkeit des Feldherrn und des Heeres ab, die Politischen Zwecke aber gehören der Regierung allein an. (Clausewitz 1980: 23)

Kansan tulee siis olla intohimoinen jo ennen sotaa ja sodassa tämä intohimo sitten leimahtaa liekkeihin. Armeija toimii todennäköisyyden ja sattuman pelikentällä, ja armeijan ominaisuudet määräävät sen miten lahjakuus ja rohkeus vaikuttavat tähän peliin. Yksinomaan hallituksen tehtävänä on poliittisten tavoitteiden asettaminen.

Myös politiikalla oli Clausewitzille sekä objektiivinen että subjektiivinen aspekti. Objektiivisessä mielessä politiikka tarkoittaa hallitsijan tahdon laajennusta päätöksentekoprosessin kautta päämäärän saavuttamiseksi. Subjektiivisessä mielessä politiikka selkeästi tarkoittaa erityistä menettelytapaa (policy), todellista politiikan ilmentymää, joka voi vaihdella kansasta ja aikakaudesta riippuen ja joka perustuu mm. perinteen, persoonallisuuden, ideologian, maantieteen, kulttuurin ja taidon vaikutukseen. Clausewitzille politiikka oli muutakin kuin päämäärien, keinojen ja tapojen rationaalista laskemista. Se oli taidetta, jossa kuvaan astuu inhimillinen arviointi, johon on vaikuttanut sisäinen luonteen ja mielen laatu. Inhimilliseen arviointiin vaikuttavat myös ulkoiset tekijät kuten hallitsevan tahon geopoliittinen asema kuin myös yleinen ajatus ajan hengestä. (Echevarria 2003: 10-11) Tämä oli lähtökohtana myös sodankäynnin teoriaa luotaessa. Teorian tarkoituksena ei ole selvittää sodankäynnin ideaalia vaan todellisuuden maailmassa tapahtuvaa sotaa:

Die Theorie wird also, indem sie ihren prüfenden, scheidenden und ordnenden Blick auf die Gegenstände wirft, immer die Verschiedenartigkeit der Verhältnisse im Auge haben, von welchen der Krieg ausgehen kann, und sie wird also die großen Lineamente desselben so angeben, dass das Bedürfnis der Zeit und des Augenblicks darin seinen Platz finde. Hiernach müssen wir sagen, dass das Ziel, welches sich der Kriegsunternehmer setzt, die Mittel, welche er aufbietet, sich nach den ganz individuellen Zügen seiner Lage richten, dass sie aber eben deshalb auch den Charakter der Zeit und der allgemeinen Verhältnisse an sich tragen werden, endlich, dass sie den *allgemeinen Folgerungen, welche aus der Natur des Krieges gezogen werden müssen, unterworfen bleiben.* (Clausewitz 1980: 210-211)

Todellisuutta tulee tarkastella siis kulloinenkin hetki ja aikakausi huomioiden, pitäen mielessä myös olosuhteiden erilaisuus. Näin sodankävijän keinot, välineet ja päämäärä ovat aina sidoksissa omaan aikaansa, mutta niihin pätevät myös sodan luonteeseen liittyvät yleiset päätelmät. Teoria tarjoaa siis suuret linjat, jättäen tilaa myös eri aikakausien ja olosuhteiden vaikutukselle.

Montgomeryn (1968: 553) mielestä sodankäynnissä on aiheutunut paljon tarpeetonta ja traagista ihmishenkien hukkaa, koska Clausewitzin ajatus siitä, että vihollisen aseellisten voimien tuhoaminen on johtajan päätavoite, on tulkittu siten, että mahdollisimman suuri väkivallan käyttö on aiheellista vihollisen täydelliseksi tuhoamiseksi. Montgomery huomauttaa, että tämä ajatus on otettu pois sen oikeasta asiayhteydestään. Tulisi muistaa myös Clausewitzin ajatus siitä, että sota on politiikan jatkamista toisin keinoin. Montgomery jakaa tämän ajatuksen politiikan etusijasta ahtaaseen sotilaallisen toimintaan verrattuna samoin kuin maltillisen menettelyn tarpeellisuudesta voiton saavuttamisen jälkeen. (ibid.)

2.2 Totaalinen sota – maailmansotien aikakausi

2.2.1 Kohti totaalista sotaa

Napoleonin sotien jälkeen sotavoimat nähtiin edelleen instrumentaalisin termein. Aseistettujen joukkojen selkeä diplomaattinen tarkoitus oli uhkailla ja pelotella erityisiä poliittisia tavoitteita omaavia vastustajia. Näkemys sotavoimien toiminnasta määritellyssä poliittisessa kontekstissa oli clausewitzilainen. Voimaa tuli pitää diplomatian lisänä, ei sen korvikkeena. Sodan tarkoitus kansainvälisissä suhteissa pysyi ennallaan, vaikka itse sodan

luonne Napoleonin aikakaudella olikin muuttunut.⁶ 1800-luvun ensimmäisen puoliskon jako sodan ja rauhan sekä siviilien ja sotajoukkojen välillä pysytteli selkeänä. Sota oli edelleen rauhan vastakohta, mutta sitä voitiin pitää myös rauhanajan prosessien jatkamisena. Sodan viitekehyksenä toimivat moraaliset käsitykset, oletetut rajoitukset sekä erityiset tarkoitukset eivätkä kansainväliset suhteet katkenneet sodan puhkeamiseen. Vuosisadan vaihteessa tämä rajoitettu ja järkevä näkemys sodasta muuttui. Sotilaallisen toiminnan tarkoituksesta tuli hetkellistä, ja se tuli käsittämään pelkän vihollisarmeijan kukistamisen ohella myös tämän nöyryyttämisen. Huolestuneiden kansalaisten mielestä sodassa oli vain kysymys siitä, että pyrittiin osoittamaan oma ylivoimaisuus suhteessa toiseen. Se ei ollut vain armeijoiden mittelö vaan yhteiskuntien kamppailu. Vaikka sodankäynti oli suhteellisen lyhykestoista, antoi se joitakin merkittäviä vihjeitä tulevaisuudesta ja siitä mitä odottaa, kun tuhoamiskeinojen tehokkuus kasvaa. (Holsti 1991: 158-159)

Kaldor (2001a: 37-38) näkee, että modernin sodan kehitystä tukivat kolme linjaa; teollisuuden teknisten sovellutusten kehittyminen, liittoutumien merkityksen kasvu sekä sotalakien syntyminen. Teollisuudessa tapahtunutta kehitystä hyödynnettiin myös sotilaallisissa toimissa. Esimerkiksi merisodankäynnissä tapahtui 1800-luvulla siirtyminen purjeista höyryyn (Montgomery 1968: 415). Lennättimen ja rautatien kehitys mahdollistivat suurempien joukkojen mobilisoinnin aiempaa nopeammin. Myös sotatarvikkeita alettiin tuottaa massatuotantona. Liittoutumien avulla puolestaan pystyttiin lisäämään voimaa, joka oli olennainen tekijä sodankäynnissä. Sotalakeja alettiin koontaa 1800-luvun puolivälissä ja niiden tarkoituksena oli määrittää voimatoimien rajat sekä se mitä oikeutettuun sotaan voitiin laskea kuuluvaksi. (Kaldor 2001a: 37-38)

Ei ole sattumaa, että modernin sodan kehitys sattuu yhteen modernin valtiojärjestelmän kanssa. Modernia sotaa määrittävät sotilaalliset innovaatiot ovat osoittautuneet ratkaiseviksi läntisen sotilaallisen ylivoiman säilyttämisessä aina tähän päivään saakka. 1500- ja 1600-lukujen sotilaallisia innovaatioita olivat tykit laivoissa ja tuliaseet yleensä. 1700- ja 1800-luvuilla tykistö ja erityyppiset toistavat aseet tulivat keskeisiksi. 1900-luvun

⁶ Vaikkei Napoleon esittänyt teknologisesti mitään uutta ja perustavanlaatuisia sotaan, hänen poliittiset tarkoituksensa menivät paljon edeltäjiään pidemmälle. Hänen sotilaallinen taktiikkansa muutti sodan rajoitetusta toiminnasta massiivisiin hävityskampanjoihin vihollista vastaan. Napoleonin sotien tarkoituksena oli tuhota eurooppalainen valtiojärjestelmä ja tehdä siitä Pariisi-keskeinen hierarkkinen imperiumi. (Holsti 1996: 4)

ensimmäisen puoliskon voitonavaimina pidettiin panssareita ja ilmavoimia. Kaikilla näillä aikakausilla teollinen voima on ollut keskeinen sotaa organisoiva voima modernissa sotajärjestelmässä. Teknotieteen ja modernin valtiopolitiikan ohella talous on ollut yksi ratkaisevista aspekteista modernissa sodassa. (Gray 1997: 110)

Myös lääkintähuollon alalla tapahtui vallankumous kohti 1900-lukua tultaessa. Esimerkiksi Krimin sotaan lähetettiin Englannin ja Ranskan toimesta maavoimia yhteensä 450 000 miestä, joista 25 600 kaatui taistelussa ja 38 800 kuoli tauteihin. Krimille haavoittuneita hoitamaan lähti Florence Nightingale mukanaan 38 koulutettua sairaanhoitajataria. Tämän sodan merkittävimpiä seurauksia oli se, että se edisti huomattavasti naisten emansipaatiota. Jokainen sota on sen jälkeen merkinnyt naisille huomattavaa saavutusta sosiaalisen vapautumisen sekä julkisen vastuunalaisuuden alalla. Sveitsiläiseen pankkiiriin Henri Dunantiin oli Nightingalen työ tehnyt vaikutuksen ja kansainvälisen Punaisen Ristin komitea muodostettiin etupäässä Dunantin toimesta. Kaksitoista valtiota allekirjoitti 1864 ensimmäisen Geneven sopimuksen. (Montgomery 1968: 426) Valtiot sitoutuivat tässä sopimuksessa ”huolehtimaan haavoittuneista ja sairaista sotilaista erottelematta heitä kansallisuuden mukaan”. Samaan aikaan kansainväliseksi suojamerkiksi hyväksyttiin punainen risti. (Kumpula 1999: 64) Kansainvälinen Punainen Risti on vanhin ja suurin YK-järjestelmän ulkopuolinen kansainvälinen humanitaarinen organisaatio. Punaiselle Ristille on annettu monia yksilöllisiä tehtäviä kuten tarkkailla niin sota- kuin poliittistenkin vankien kohtelua sekä pyrkiä yhdistämään konflikteissa hajonneita perheitä. (Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict 1998: 112)

2.2.2 Totaalisen sodan näyttämö

1900-luvun alkupuolella suurin osa kansallisista voimista hyödynnettiin joko aseiden ja muiden välttämättömyyksien tuotannossa tai sitten taisteluissa. Sodasta tuli siis totaalista, kun koko yhteiskunta pyrittiin saamaan osallistumaan. Tämä johti julkisen ja yksityisen välisen eron katoamiseen samoin kuin taistelijan ja ei-taistelijan sekä siviilin ja sotilaan välisen ero heikentymiseen. (Kaldor 2001a: 39)

Ennen ensimmäisen maailmansodan puhkeamista Euroopassa sosiaaliset ja taloudelliset seikat aiheuttivat suurta jännitystä, ja onkin merkittävä saavutus, että suuri sota pystyttiin välttämään niinkin pitkään. Väkiluku Euroopassa kasvoi kaiken aikaa ja teollistumisaste laajeni, jonka seurauksena maailman tuotanto kasvoi nelinkertaiseksi vuosien 1879 ja 1900

välillä. Uusina teollisuudenhaaroina alkunsa saivat niin kemianteollisuus kuin sähköteollisuuskin. Erityisesti aseiteollisuuden ala lähti nousuun, ja tämän vaikutukset politiikkaan olivat ainakin yhtä suuret kuin politiikan siihen. Koska valtiot eivät halunneet jonkin toisen valtion kasvaa itseään vahvemmaksi, kiihtyi kansainvälinen varustautumiskilpailu nopeasti. Tämä johti valtioiden puolustusmenojen kasvuun 50 prosentilla vuosina 1874-1896. Vuonna 1899 järjestettiin jopa aseistariisuntakonferenssi, koska huoli varustautumiskilpailusta oli niin suuri. Aseistuksen rajoittamisesta ei kuitenkaan tehty sopimuksia, mutta joitakin pienehköjä säännöksiä hyväksyttiin sodan kauhujen lieventämiseksi. Yhdysvaltain edustajan sanotaan huomauttaneen konferenssissa, ettei hänen hallituksensa ”katso sotilaallisten keksintöjen käyttämistä koskevien rajoitusten edistävän maailmanrauhaa”. (Montgomery 1968: 444)

1900-luvun alkupuolella hallitukset alkoivat vakavissaan harkita sotaa. Sotaa ei ajateltu niinkään instrumentaalisessa mielessä politiikan jatkeena, vaan sotana jännitysten vähentämiseksi ja äärimmäisen tappion torjumiseksi. (Holsti 1991: 173) Euroopan sisäiseen epätasapainoon vaikutti pyrkimys luoda yhtenäinen saksalainen kansallisvaltio. Saksa haluttiin vakiinnuttaa muille suurvalloille tasavertaiseksi hankkimalla ulkomainen imperiumi. Imperiaaliset kiistat vaikuttivat näin sodan puhkeamiseen 1914. Britannia ja Ranska eivät olleet halukkaita näkemään Saksaa maailman voimakkaimpana kauppavaltiona ja niinpä ne liittoutuivat tsaristisen Venäjän kanssa pysäyttääkseen Saksan päättäväisen markkinoiden ja alueiden hankkimisen. Toinen epästabiilisuutta Euroopassa aiheuttava tekijä oli ns. itäinen kysymys, joka juonsi juurensa Ottomaanien imperiumin romahtamiseen. Balkanilta Lähi-itään levisi valtatyhjiö, jota Euroopan suurvallat kukin yritti ratkaista. Mutta nationalismi oli kasvussa ja ottomaanien hallitsemat kansat olivat innokkaita puolustamaan oikeutta hallita itseään. Näiden jännitteiden yhdistelmä lopulta johti ensimmäiseen maailmansotaan. (Carruthers 1998: 51-52)

Teollisuuden valtaisa kehitys muutti sodan luonnetta ja tappotanterettakin alettiin kutsua ei kenenkään maaksi. Sotilaan mahdollisuudet kontrolloida omaa kohtaloaan pyyhkiytyi pois samoin kuin individualismi, kunnia ja sankaruus. (Gray 1997: 120) Miestappiot olivat valtavia. Esimerkiksi 1916 käydyn Verdunin taistelun kokonaistappiot olivat erään ranskalaisen arvion mukaan 1 250 000 miestä, joista 420 000 kaatunutta ja 800 000 kaasuvammaista ja haavoittunutta. Ja mikä surullisinta, rintamalinja oli lähes samassa kohtaa taistelun päättyessä kuin missä se oli ollut taistelun alkaessa. Montgomery lainaa Alistair Hornea: ”Kumpikaan puoli ei voittanut Verdunin taistelua. Se oli

ratkaisemattoman sodan ratkaisematon taistelu; tarpeettoman sodan tarpeeton taistelu; taistelu, jota ei kukaan voittanut sodassa, jossa ei ollut voittajia”. (Montgomery 1968: 470)

Tuhoisia taisteluaseita kehitettiin kaiken aikaa. Saksalaiset ottivat käyttöön kyynelkaasun ohella niin syövyttäviä kuin tukehduttaviakin kaasuja. Pahimmaksi tässä kategoriassa nousi sinappikaasu, joka pysyi kauan aikaa sekä ilmassa että maastossa ja aiheutti suurimpia vaurioita. Ilma-ase ei saanut suurempaa merkitystä ensimmäisen maailmansodan aikana. Lentokoneita toki käytettiin apuna, mutta vaikutukset olivat vähäisiä. Ilmavoimia kuitenkin kehitettiin kaiken aikaa ja niiden mahtavuus aseena tuli paljastumaan toisessa maailmansodassa. Ensimmäisen maailmansodan aseiden kehittelyä jatkettiin sodan jälkeen, mutta lentokoneiden lisäksi teknisiä keksintöjä tehtiin suhteellisen vähän vuosien 1918-1939 välillä. (ibid.: 472, 482, 499)

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen todettiin laajalti, että sota on keskeinen ongelma kansainvälisissä suhteissa. Aiemmin ongelmina olivat olleet hegemonia, jonkun tietyn valtion aggressiiviset toimet tai vallankumous. Vuosien 1648, 1713 ja 1815 rauhantekijät olivat keskittyneet menneisyyden tekijöihin ja pyrkineet luomaan järjestyksiä, joissa nämä estettäisiin. Mutta vuonna 1919 odotukset nousivat korkeammalle. Itse sota nousi sodan syytä tärkeämmäksi ja katsottiin tarpeelliseksi keskittyä tulevaisuuteen, ei menneisyyteen. Ongelmana ei ollut pelkkä rauhan luominen vaan samalla tulisi luoda sellainen rauhanomainen kansainvälinen järjestys, joka tehokkaasti hoitaisi kaikki kansainväliset tulevaisuuden konfliktit. (Holsti 1991: 208-209)

Ranska ja Britannia olivat yksimielisiä Saksan syyntakeisuudesta sodassa, mutta eivät Versaillesissa päässeet yksimielisyyteen sovinnon ehdoista. Ohjaavaksi voimaksi Versaillesissa nousi Yhdysvaltain presidentti Woodrow Wilson. Hänen mielestä kansainväliseen diplomatiaan tuli ottaa uusi lähestymistapa, joka perustuisi avoimesti sovittuihin avoimiin sopimuksiin. Wilsonin ”14 kohtaa” –nimellä tunnettu ohjelma tulisi korvaamaan aiemman salaisen diplomatian, joka oli tuottanut erilaisia yksityisiä valtioiden välisiä sopimuksia aluejaosta ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Wilson uskoi myös, että luomalla kollektiivinen turvallisuuden periaatteeseen perustuva kansainvälinen organisaatio, sota pystyttäisiin välttämään kauemmin. Ajatus Kansainliitosta perustui rauhaa rakastaviin jäsenvaltioihin, joita uhkaaviin vihamielisyyksiin vastattaisiin kollektiivisesti. Wilsonin ideaalina oli myös, että jokainen kansakunta saisi oman valtionsa. Uusien Euroopan valtioiden rajoja oli vaikea piirtää, sillä eri kansallisuudet eivät

olleet selkeästi alueittain erottuvia ja näin itäiseen, eteläiseen ja keskiseen Eurooppaan luotiin suhteellisesti heikkoja valtioita. Heikkous ei syntynyt vain etnisestä hajaannuksesta vaan myös poliittiset instituutiot sekä talous olivat heikkoja. Suurena huolena Versaillesissa oli sekä Saksan mahdollinen elpyminen tulevaisuudessa että mahdollisuus bolsevismin leviämisestä läntiseen Eurooppaan. (Carruthers 1998: 53-55)

Sotien esiintymisessä tapahtui aikakaudella 1918-1941 merkittävä kasvu verrattuna aiempiin historiallisiin ajanjaksoihin. Tätä kasvua voidaan selittää tilastollisin todennäköisyyksin; valtioiden määrä kansainvälisessä järjestelmässä nousi jyrkästi, kun Itävalta-Unkarin, Ottomaanien ja Venäjän imperiumit hajosivat. Vuoteen 1921 mennessä Kansainliitolla oli 41 jäsentä, kun 1914 Euroopan keskeisten valtioiden järjestelmässä (the European central states system) oli vain 22 jäsentä. Ensimmäistä kertaa historiassa, valtiojärjestelmässä oli mukana valtioita kaikista maanosista. (Holsti 1991: 216)

Alue pysytteli edelleen yksittäisenä tärkeimpänä kansainvälisen konfliktin lähteenä. Toisena konflikteja aiheuttavana seikkana oli valtion/regiimin selviytyminen, jotka Holsti näkee puhtaasti selviytymiskamppailuina. Nämä eivät siis olleet sotia alueellisesta muutoksesta, kampanjoita etnisen sukulaisuuden yhdistämiseksi vierekkäiseen valtioon tai jonkun tietyn alueen puolustamista vieraitten tunkeutumiselta. Natsit, fasistit sekä japanilaiset imperiuminrakentajat saattoivat myöntää suvereenisuuden rippeitä valloittamilleen alueille, mutta muut valtiot kansainvälisessä yhteisössä olivat suurimmalta osin haluttomia tunnustamaan satelliittivaltioita todellisiksi suvereeniksi valtioiksi. Tämä synnytti paradoksin; samalla kun itsemääräämisoikeuden periaatteesta tuli enenevässä määrin hyväksytty pääasiallinen ja merkittävä kansainvälinen normi, jotkut hallitukset omistautuivat valtioiden ja regiimien tuhoamiseen. (ibid.: 217-220)

Aseistettuja konflikteja aiheuttaneiden kysymysten laajuus ei kasvanut edelliseen vuosisataan verrattuna, mutta erityyppisten kysymysten jakautuminen symboloi joidenkin 1800-luvun valtiojärjestelmien normien ja oletusten romahtamista. (ibid.: 221)

Ensimmäisen maailmansodan jälkeinen asenne sotaa kohtaan heijasteli monia Kansainliiton sopimuksen säädöksiä. Voimaa tulisi käyttää vain kansainvälisen yhteisön palvelemiseksi tai jonkin muun huolellisesti määritellyn tilan vuoksi. Sotaa clausewitzilaisittain eli politiikan välineenä ei enää pidetty legitiiminä, ja Kellogg-Briandin sopimus 1928 tekikin siitä laitonta toimintaa niiden osalta, jotka sopimuksen

allekirjoittivat. Konfliktit tulisi ratkaista rauhanomaisin keinoin. Uuden normin rikkominen tulisi tulkita rikokseksi ihmisyyttä vastaan. Näin kansainvälisen yhteisön normit olivat merkittävästi muuttuneet, joskin maailmansotien välinen aika jo osoitti, ettei sodanvastaisuus välttämättä tuottanut hedelmää. (Holsti 1991: 228, Holsti 1996: 5)

Kellogg-Briandin sopimus oli olennainen kollektiivisen turvallisuuden ja maailmanrauhan synnyttämisen suhteen, vaikka siitä tulikin epäonnistunut yritys. Sopimus oli multilateraalinen ja sen allekirjoitti ensin 15 valtiota, myöhemmin yhteensä 68. Sopimus sisälsi kaksi pääkohtaa; vaateen luopua sodasta kansallisen politiikan välineenä sekä vaateen, että kiistat tulisi ratkaista rauhanomaisin keinoin. Valtiot kuitenkin vaativat sopimukseen varausta, joka koski oikeutta harjoittaa sotilaallista toimintaa itsepuolustustapauksessa. Sopimuksen artiklat olivat liian yleisiä ja hankalia sekä sisälsivät liikaa varauksia vahvistaakseen Kansainliiton asemaa kollektiivisen turvallisuuden kysymyksessä tai vaikuttaakseen merkittävästi kansainvälisten suhteiden kehittymiseen. Ja kun hyökkäyssotia ei onnistuttu toiminnallisesti erottamaan puolustussodista, voitiin sopimusta tulkita hölläkätisesti. Kaikesta huolimatta, sopimuksen rikkomisesta tuli olennainen osa sotarikossyytteitä Tokion ja Nürnbergin sota-oikeudenkäynneissä toisen maailmansodan jälkeen. (Evans & Newnham 1998: 292)

2.2.3 Ensimmäisestä maailmansodasta toiseen

Globaali kapitalistinen talous oli kehittynyt teollisesta vallankumouksesta lähtien. Ensimmäinen maailmansota keskeytti kehitystä vaikuttaen kansainväliseen talousjärjestelmään. Yhdysvallat otti keskeisen aseman globaalissa taloudessa 1920-luvulla ja tuotti vuoteen 1929 mennessä 42 prosenttia maailman teollisesta tuotannosta. 1929 puhjennut globaali taloudellinen lama vaikutti kaikkiin kansainväliseen kauppaan osallistuviin, niin siirtomaa-alueisiin kuin itsenäisiin valtioihinkin. Maailman talouden globalisaatio pysähtyi ja otti takapakkia laman seurauksena. Monissa valtioissa lama aiheutti poliittisten ääriryhmien vahvistumista, erityisesti äärioikeistolaisuuden. (Carruthers 1998: 57-60)

Esimerkiksi Japanissa lama oli hyvää maaperää äärioikeistolaisuudelle. Japanin asema 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenien aikana Aasiassa oli samankaltainen kuin Saksan Euroopassa. Vuodesta 1868 eteenpäin Japanissa tapahtui nopea modernisaation ja teollistumisen ajanjakso, joka vaikutti niin poliittisesti, taloudellisesti kuin sosiaalisestikin.

Saksan tavoin, Japani kehitteli imperiaalisia pyrkimyksiä 1800-luvun loppupuolella ja jakoi saksalaisten uskomuksen siitä, että populaation kasvaessa kansa tulisi pian ylittämään valtion taloudellisen ja maantieteellisen kapasiteetin sen tukemiseen. Hitlerin kohdistaessa katseet Keski- ja Itä-Eurooppaan, Japanin silmissä oli Kiina. Ulospäin laajeneminen alkoi näyttää entistä houkuttelevammalta. Imperialistisia ajatuksia vahvasti kasvava japanilainen nationalismi, joka ideologisesti perustui shintolaisuuteen. Valtionuskonnoksi konstruoidussa poliittisessa shintolaisuudessa uskotaan hallitsijan erehtymättömyyteen ja jumaluuteen, jolle jokainen kansalainen on velkaa oman henkilökohtaisen uskollisuutensa. Tämä teki Japanin yhteiskunnasta erityisen kurinalaisen. Kaukoidän kriisi syveni 1930-luvulla (Manchurian kriisi 1931 ja sota Kiinan kanssa vuodesta 1937 eteenpäin) ja samalla myös Euroopassa hoiperreltiin kriisistä toiseen⁷. Läntiset vallat eivät jättäneet Japanin lisääntyvää tunkeutumista naapurin alueelle huomiotta vaan esimerkiksi vuonna 1939 Yhdysvallat peruutti Japanin kanssa vuonna 1911 tehdyn kauppasopimuksen. Tämä rajoitti Japanin mahdollisuuksia tuoda sotakoneistoaan varten tarvitsemiaan raaka-aineita. Kahden valtion heikkenevät välit kulminoituivat joulukuussa 1941 Japanin pommitukseen Pearl Harborissa. Tästä seurauksena Yhdysvallat ja Britannia julistivat sodan Japanille. Kolme päivää myöhemmin Saksa ja Italia vastasivat tähän julistamalla sodan Yhdysvalloille ja näin toinen maailmansota oli laajuudeltaan globaali. (Carruthers 1998: 60-63)

Saksalaisten ja japanilaisten toisessa maailmansodassa tehdyt rikkomukset olivat erittäin laajoja. Saksalaisten aloittama – ja myöhemmin liittoutuneiden laajemmin omaksuma – kaupunkien ja teollisuuskeskusten pommittaminen ilmasta aiheutti kotirintaman aseettomille tuhoa ja kurjuutta. Eri syistä surmansa saaneiden kokonaismääräksi on laskettu lähes 40 miljoonaa, joista ainakin 17-18 miljoonaa olivat siviilihenkilöitä. Tämä sota osoittautui hyvin monimutkaiseksi eikä ollut samalla tavoin selvästi määriteltäviin ja toisistaan erottuviin osiin jaettavissa kuten ensimmäinen maailmansota. Sodan näyttämö vaihteli jatkuvasti käsittäen koko planeetan Amerikan mantereita lukuun ottamatta. (Montgomery 1968: 498)

Lentokoneesta tuli mahtava ase toisessa maailmansodassa. Ilmavoimat muutti niin maasodan taktiikkaa kuin merisodan olemusta ja mahdollisti taistelujen voittamisen

⁷ Saksan Reininmaan uudelleenmilitarisointi, sisällissota Espanjassa, Italian invaasio Abyssiniaan, Saksan laajentuminen ensin Itävaltaan, sitten Tšekkoslovakiaan ja Puolaan, jonka jälkeen Britannia ja Ranska julistivat sodan Saksalle syyskuussa 1939 (Carruthers 1998: 63).

pienemmin tappioin ja lyhyemmässä ajassa. Merkittävään asemaan nousivat strategiset pommitukset, ja ratkaiseva seikka Euroopassa käydyissä sodissa oli liittoutuneiden ilmamahti. (ibid.: 503)

Toista maailmansotaa voidaan pitää uniikkina eikä vain kvantitatiivisessa mielessä. Myös teknologinen laatu oli uniikkia, josta strategisen pommituksen teknologia on yksi esimerkki. Merkittävimmäksi nousi kuitenkin tietokoneiden ja ydinaseiden kehittäminen. Letaliteetin parametrit muuttuivat atomipommin myötä lopullisesti. Tietokoneet muuttivat atomipommitusteknologian ohella myös logistiikkaa sekä ballistiikkaa. Grayn (1997: 128) mukaan toista maailmansotaa voidaan pitää joiltain osin postmodernina sotana. Postmodernisuus tuo esiin kasvaneen turvattomuuden, epävarmuuden ja epäjärjestyksen yhteiskuntaelämään (Scholte 1998: 20). Jos Gray hakee tätä ajatusta sodan postmodernisuudelle, siitä tulee ymmärrettävä. Teknologian merkittävä muutos vaikutti siihen, että sota tuli paljon enemmän kansan pariin kuin ensimmäisen maailmansodan aikaan, jolloin sotaa käytiin paljon ”eristetympin” eikä se konkreettisesti näkynyt kansalle. Toisen maailmansodan aikana yleistynyt teknologia kohdisti sotatoimia myös siviileihin (esim. ilmapommitukset) ja aiheutti näin postmodernille tyypillistä epävarmuutta, turvattomuutta ja epäjärjestyksiä. Mutta pohjimmiltaan toinen maailmansota oli kuitenkin moderni sota, koska se jatkui modernin sodan totaalisuuden etsintänä (Gray 1997: 128).

Nürnbergin ja Tokion sota-oikeudenkäynnit toisen maailmansodan jälkeen toivat esiin yksilöllisen vastuun niin sodan lietsomisesta kuin sodankäyntirikkomuksista. Clausewitzilainen näkemys sodasta politiikan jatkeena, väkivaltaisilla keinoilla alkoi murentua näiden oikeudenkäyntien myötä. Kun suvereenilla oli aiemmin ollut rajoittamattomat oikeudet, uusi doktriini kuvasi hyökkäyssodan laittomaksi toiminnaksi. Nykyisin aseellinen voimankäyttö voidaan ajatella sopimuksenvaraisena periaatteena ja sitä voidaan käyttää vain kahdessa tapauksessa; yksilölliseen tai yhteisölliseen itsepuolustukseen tai kollektiivisten rangaistusten täytäntöönpanoon. (Holsti 1996: 5) Sodan oikeutus tulee siis löytää joko itsepuolustuksen välttämättömyydestä tai kansainvälisen yhteisön määräyksestä (Holsti 2004: 283).

Toisen maailmansodan totalisuus ja globaalius toivat esiin perustavanlaatuiset muutokset maailmanpolitiikassa 1945 jälkeen. Ennen vuotta 1939 Yhdysvallat ja Neuvostoliitto olivat ennemminkin syventyneet sisäiseen kehitykseen ja Eurooppa oli toiminut maailmanasioiden välittäjänä. Sota toi amerikkalaiset ja neuvostoliittolaiset poliittisesti ja

sotilaallisesti syvälle Eurooppaan. Tämä muutti maiden välisiä suhteita ja heijastui pian myös niiden suhteisiin Euroopan ulkopuolella missä kehittyi useita yhteenottoja. Kylmän sodan juuret laajenivat nopeasti Euroopasta ympäri maailmaa. Vuoden 1945 jälkeen eurooppalaiset vallat alkoivat jäädä enemmän Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton varjoon, sillä nämä olivat muodostuneet suurvalloiksi yhdistämällä globaalit poliittiset päämääränsä sotilaalliseen kapasiteettiin. Sotilaallinen kapasiteetti käsitti joukkotuhoaseet sekä keinot niiden toimittamiseksi yli mannertenvälisen etäisyyden. (Scott 1998: 72) Maailma oli jakautunut ensimmäiseen, toiseen ja kolmanteen maailmaan. Kansallisvaltiot olivat tärkeimpiä poliittisia ja taloudellisia toimijoita, ja ne asemoituivat suhteessa suurvaltojen johtamiin blokkeihin. (Nurmio & Karinen 2002: 11) Toinen maailmansota vaikutti niin Euroopan karttaan kuin sen asemaan maailmassa. Kaksi kolonisaatiota vastustanutta suurvaltaa olivat nyt hallitsevia ja sota oli vienyt valtaa eurooppalaisilta imperiaalisilta valloilta niiden siirtomaissa. Näin imperialismi alkoi näyttää aina vain vanhentuneemmalta. Eurooppalaisen maailmanvallan aika oli ohi. (Carruthers 1998: 68)

Maailmanpolitiikka on muuttunut monin tavoin vuodesta 1945 lähtien. Len Scottin (1998: 72) näkemys on, että muutokset heijastelevat ideologisia, poliittisia ja teknologisia kehityksiä, joista tärkeimpinä voidaan ajatella imperiumin loppumista, kylmää sotaa sekä atomi- ja vetypommin kehittämistä. Imperialismin romahtaminen 1900-luvulla edisti Euroopan vähenevää merkitystä maailmanasioiden välittäjänä. Uskottiin, että kansainvälisen politiikan johtavana periaatteena tulisi olla kansallinen itsemääräämisoikeus. Arvoissa ja asenteissa tapahtui siis muutos, ja imperialismi alettiin nähdä 1945 jälkeen kasvavana kansainvälisenä vihamielisyytenä. (ibid.)

Eurooppalaiset valtiot suhtautuivat eri tavoin kolonisaation purkuun. Portugalilaiset ja hollantilaiset olisivat halunneet säilyttää imperiuminsa kokonaan ja ranskalaiset ainakin osittain, kun taas britannilaiset päättivät jättää ne kokonaan. Monissa tapauksissa kolonisaation purku tapahtui suhteellisen rauhallisesti, mutta esimerkiksi Indonesiassa, Vietnamin, Algeriassa ja Angolassa se johti vallankumouksellisiin sotiin. Kylmän sodan konflikteihin taistelu kansallisesta vapautumisesta tai itsenäisyydestä tuli osalliseksi, kun suurvallat tai niiden liittoumat olivat osallisina (esim. Vietnam). Se, tulkittiinko kolonisaation purku onnistuneeksi, riippui osaltaan näkökulmasta, josta sitä katsottiin; itsenäisen liikkeen tai eurooppalaisen vallan. (ibid. 75-76)

Yhdysvaltojen nousulla maailmanvallaksi oli tärkeä merkitys kansainvälisessä politiikassa. Sen konflikti Neuvostoliiton kanssa vaikutti kaikkialle maapallolla, joko suorasti tai epäsuorasti. Neuvostoliiton nousua voidaan pitää yhtälailla merkittävänä ajateltaessa aikakauden kansainvälisiä suhteita. Len Scott jakaa kylmän sodan neljään eri ajanjaksoon: 1945-1953, kylmän sodan alku; 1953-1969, konflikti, vastakkainasettelu ja kompromissi; 1969-1979, liennytyksen nousu ja lasku; ja 1979-1986, ”toinen kylmä sota”. Ajanjaksot voidaan nähdä itä-länsi –suhteina, joiden aikana kireys sekä suorien yhteenottojen riski kasvoi tai väheni. Viimeistä ajanjaksoa (1979-1986) voidaan pitää merkittävänä, sillä se piti sisällään todellisen ydinsodan uhan Neuvostoliitossa ja läntisessä Euroopassa. Tämä tapahtui osaksi reaktiona Reaganin hallinnon retoriikalle ja politiikalle. Neuvostojohto uskoi Yhdysvaltain johdon suunnittelevan ydinensi-iskua. Kylmän sodan kuumat paikat koettiin vuonna 1983, kun Neuvostoliitto ilmatilassaan ampui alas eteläkorealaisen siviilikoneen, jonka seurauksena Yhdysvallat sijoitti ydinohjuksen Eurooppaan. Tämä loi kireän ilmapiirin itä-länsi –suhteille. Lisäksi samaisen vuoden loppupuolella Neuvostoliiton tiedustelupalvelu tulkitsi NATO:n koulutusharjoituksen väärin ja sai Neuvostojohdon uskomaan, että NATO suunnitteli iskua sitä vastaan. (ibid. 76-80)

Atomipommin kehittäminen ja käyttäminen sodassa synnytti kylmän sodan aikana laajan asevarustelukilvan ja johti ennen pitkää keskusteluihin ydinarsenaalin rajoittamisesta ja kontrolloinnista. Ydinasevaltiot olivat samaa mieltä siitä, että ydinaseiden leviäminen toisiin valtioihin tulisi estää. (ibid. 80, 84)

Yhdistyneet Kansakunnat perustettiin tarjoamaan kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta, joka toisen maailmansodan jälkeen merkitsi valtioiden välisen sodan estämistä. Vaikka YK:lla oli muitakin tarkoituksia, kansainvälisen turvallisuuden ja rauhan painottaminen osoitti, että sota säilyi kansainvälisen politiikan ongelmana. Oman turvallisuuden kysymyksiä ei yksikään jäsen halunnut jättää pelkästään organisaation varaan. Vaikka voimankäyttö on vahvasti rajoitettu säännöin ja määräyksin, se säilyy ainaisena mahdollisuutena valtioiden välisissä suhteissa. Lyhyesti ilmaistuna, clausewitzilainen näkemys sodasta valtion intressejä palvelevana toimintana jatkaa kansainvälisten organisaatioiden, kansallisten sotilasinstituutioiden, diplomatian käytäntöjen sekä akatemian käsitteellisenä ja intellektuaalisena perustana. (Holsti 1996: 6)

2.3 Kohti uudenlaista sota

Vuodesta 1945 lähtien sotien, konfliktien ja kriisien pääasiallinen aiheuttaja on ollut valtioiden muodostaminen. YK:n agendallakin on vilissyt tapauksia siitä kuka aikoo muodostaa valtion, millaisen ja milloin. Melkein jokainen kulttuurisesti, uskonnollisesti tai kielellisesti erilainen ryhmä maailmassa on tehnyt itsenäisestä valtionmuodostuksesta oman päämääränsä. (Holsti 2004: 47) Myös ajatus sodasta sitoutuu niihin tapoihin, joilla valtiot vakiinnuttavat poliittisen legitimitteettinsä (Kaldor 2001b: www). Sodat 1945 lähtien ovat osoittaneet hyvin vähän piirteitä kaavamaisesta sosiaalisesta toiminnasta. Sodat puhkeavat lähes sattumanvaraisesti ja sotivien osapuolten taktiikka ja strategia noudattaa vain muutamaa sääntöä ja muistuttaa äärimmäistä opportunistia. Sodan päämääräksi muotoutuu se status ja taloudellinen hyöty, jotka voidaan saavuttaa ikuisen väkivallan kautta. (Holsti 2004: 287)

Kaldor (2001a: 39) sanoo Clausewitzin ajattelulle keskeisen jännitteen saavuttaneen purkautumispisteensä 1900-luvulla. Jännite syntyy hyökkäyksen ja puolustuksen, näännyttämisen ja harhauttamisen, välineellisyyden ja äärimmäisyyden, tieteen ja taiteen sekä järjen ja tunteen välillä. Totaalisissa sodissa suurin osa kansallisista voimista pyrittiin ottamaan hyötykäyttöön joko suoraan taisteluissa tai sotatarviketuotannossa. Tällainen pyrkimys saada koko yhteiskunta osallistumaan sotaan, johtaa yksityisen ja julkisen välisen eron katoamiseen samoin kuin siviilin ja sotilaan sekä taistelijan ja ei-taistelijan välisen eron heikkenemiseen. (ibid.)

Erityisesti toisen maailmansodan jälkeen sota alkoi saada uudenlaisia piirteitä. Grayn mukaan tälle uuden tyyppiselle sodalle on annettu lukuisia eri nimityksiä, mutta hän kutsuu sitä postmoderniksi sodaksi kahdestakin syystä. Ensinnäkin, moderni sota käsitetään yleisimmin alkaneeksi 1500-luvulla jatkuen aina 1900-luvun puoliväliin tai loppupuolelle.⁸ Modernin sodan kulttuuri ja logiikka kuitenkin muuttuivat merkittävästi toisen maailmansodan aikana ja uudenlainen sota, verrattuna moderniin, ansaitsee Grayn mielestä nimityksen postmoderni. Toiseksi, vaikka postmoderni on kompleksinen termi, sillä on kuitenkin riittävää samankaltaisuutta postmodernien ilmiöiden kanssa ja jotakin tapahtuu

⁸ Esimerkiksi Kalevi Holsti puhuu 1945 taitekohdan jälkeisistä sodista kolmannenlaisina sotina (wars of the third kind). (Holsti 1996) Tunnetun sotien tutkijan ja teoretikon Mary Kaldorin käsite ”uusi sota” sijoittuu Holstin kolmannenlaisten sotien kategoriaan. Kaldor painottaa kuitenkin uusien sotien kohdalla 1900-luvun loppupuolta. (esim. Kaldor 2001a: 27).

systemaattisesti niinkin erilaisilla alueilla kuin taide, kirjallisuus, talous, filosofia ja sota. Postmoderni sota riippuu kansainvälisestä jännitteestä sekä siitä seuraavasta asevarustelusta, joka pitää aseiden kehittelyn maksimaalisena ja todellisen taistelun suurvaltojen välillä minimaalisena. Todellisia sotia kuitenkin tapahtuu, huolimatta suurvaltojen toiveista. (Gray 1997: 22-23)

Seuraavassa luvussa siirryn käsittelemään ”uutta sotaa” ja esittelen vuonna 2005 tuotetun *Human Security Reportin*, jossa on käsitelty konflikteissa ja sodissa tapahtuneita muutoksia enemmän tilastojen valossa ja käsitteiden kautta. Lisäksi pyrin tuomaan esiin sodan luonteessa tapahtuneen muutoksen Kalevi Holstin kolmannenlaisen sodan sekä Mary Kaldorin uuden sodan ja sodankäynnin tyypittelyn kautta.

3 UUSI SOTA

Nykyiset käsityksemme sodasta juontaa juurensa niin eurooppalaisista kuin kylmän sodan aikaisistakin kokemuksista. Clausewitzilaiset käsitykset aseellisesta taistelusta valtion intressien puolesta ovat useimmiten niin tutkimuksen kuin käytännönkin lähtökohtina nykypäivänä. Selityksenä lienee se, että clausewitzilainen sotakäsitys heijastelee suurvaltojen välisen sodankäynnin vallitsevia muotoja Westfalenista aina toiseen maailmansotaan saakka. Samainen sotakäsitys näyttäytyy niin Natossa, YK:n peruskirjassa kuin sodan määritteinä kansainvälisissä laeissa. Modernin sodan kokemuksista ovat saaneet alkunsa myös esimerkiksi sellaiset analyttiset käsitteet kuin hegemonia, pelote, liittoumat ja vallan tasapaino. Näiden käsitteiden merkitys postmodernille sodalle muodostuu ongelmalliseksi, koska clausewitzilainen käsitys sodasta eroaa merkittävästi suurimmasta osasta vuoden 1945 jälkeen tapahtuneiden aseellisten konfliktien piirteistä ja lähteistä. (Holsti 1996: 14)

Tässä kappaleessa tarkoituksena on tarkastella sodankäynnissä tapahtunutta muutosta modernista sodasta uuteen. Muutoksen katsotaan alkaneen, näkökulmasta riippuen, joko heti toisen maailmansodan jälkeen tai sitten vasta myöhemmin, kylmän sodan päättymisen jälkeen. Aluksi käsittelen muutosta Human Security Centren vuonna 2005 tuottaman *Human Security Reportin* kautta. Tämän jälkeen otan lähtökohdiksi sekä Kalevi Holstin kolmannenlaisen sodan että Mary Kaldorin ajatukset uudesta sodasta ja sodankäynnin tyypeistä. Painotus tässä luvussa on Kaldorissa, jota täydennän muulla kansainvälisen politiikan tutkimuskirjallisuudella.

3.1 Human Security Report 2005

Human Security Centren⁹ tuottama *Human Security Report* pureutuu konflikteissa ja sodissa tapahtuneisiin muutoksiin. Raportin mukaan kylmän sodan jälkeiset muutokset ovat olleet merkittäviä. Aseellisten konfliktien määrä on vähentynyt 40 prosentilla 1990-luvun alkupuolesta lähtien. Srebrenican ja Ruandan kauhuista huolimatta, poliittisten

⁹ Human Security Centre on perustettu vuonna 2002 ja toimii University of British Columbian yhteydessä. Human Security Centren tehtävänä on saada turvallisuuteen liittyvä tutkimus helpommin eri tahojen saataville.

murhien¹⁰ ja kansanmurhien määrä romahti 80 prosenttia vuosien 1988 ja 2001 välillä. Usein sotaa ennakoivien kansainvälisten kriisien määrä putosi yli 70 prosenttia parinkymmenen vuoden aikajaksolla 1981-2001. Jotkut muutokset juontavat juurensa jo 1950-luvulle, toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Esimerkiksi taistelukuolemien määrä on laskenut merkittävästi – joskin epätasaisesti – 1950-luvulta lähtien; 1950-luvulla aseellinen konflikti tappoi keskimäärin 38 000 ihmistä, kun vuonna 2002 luku oli 600. Vallankaappausten ja niiden yritysten määrä on laskenut viimeiset neljäkymmentä vuotta. Korkein luku toisen maailmansodan jälkeen oli vuonna 1963, jolloin vallankaappauksia tai niiden yrityksiä oli 25. Vuonna 2004 suoritettiin 10 vallankaappausyritystä, yhdenkään onnistumatta. Viiden vuosikymmenen jakso toisen maailmansodan jälkeen on ollut vuosikymmeniin pisin ajanjakso ilman sotaa merkittävien valtojen (major powers) välillä. Aikaa on joskus nimitetty ”pitkäksi rauhaksi”, joka on raportin mukaan erittäin harhaanjohtava kuvaus. Vaikka merkittävien valtojen välillä ei sotaa nähtykään tällä ajanjaksolla, joka vuosikymmenellä oli muun maailman osalta havaittavissa poliittisen väkivallan kasvua. Vuosien 1946 ja 1991 välillä valtioperusteisten aseellisten konfliktien määrä kolminkertaistui, suurin osa näistä köyhissä valtioissa. (Human Security Report 2005: 1-3)

Sodissa kuolleiden määrässä on ollut vielä merkittävämpi pudotus kuin konfliktien määrässä. Kun ensimmäisessä maailmansodassa kuoli taistelukentällä 1-3 miljoonaa ja toisessa maailmansodassa 3-4 miljoonaa ihmistä vuodessa, ei vuosittainen globaali uhrien määrä Korean sodan päättymisen jälkeen vuonna 1953 ole koskaan saavuttanut edes puolen miljoonan rajaa. Tämä merkittävä pidemmän aikavälin väheneminen johtuu pääasiallisesti sodankäynnin toimintatapojen muutoksesta. Sotia käytiin aina 1980-luvulle asti suurin armeijoin ja raskain konventionaalisiin aseisiin ja niitä tuettiin yhden tai useamman suurvallan toimesta. Nykypäivän konfliktit ovat useimmiten joko matalan intensiteetin sisällissotia tai epäsymmetrisiä sotia, joissa korkealla teknologialla varustetut joukot taistelevat heikosti aseistettuja vastustajia vastaan. Matalan intensiteetin sisällissodat käydään pääasiassa kehitysmaissa. Näissä heikon hallinnon joukot kohtaavat huonosti koulutettuja, heikoin ja vähäisin aseisiin varustautuneita kapinallisia joukkoja. Vaikka tällaisissa sodissa hyökkäykset kohdistuvat usein siviileihin ja pitävät sisällään laajoja

¹⁰ Raportti käyttää termiä ”politicide” kuvaamaan sellaisia menettelytapoja, jotka pyrkivät tuhoamaan ryhmittymiä niiden poliittisten uskomusten vuoksi enemmän kuin uskonnon tai etnisyyden (Human Security Report 2005: 40).

ihmisoikeuksien loukkauksia, ne tappavat suhteellisen vähän ihmisiä verrattuna kaksikymmentä vuotta sitten tai aiemmin käytyihin sotiin. Epäsymmetriset sodat puolestaan pitävät sisällään Yhdysvaltain johtamia halukkaiden liittoutumia ('coalitions of the willing'), jotka käyvät sotaa korkean teknologian aseilla sellaista vastustajaa vastaan, joka on heikompi ja jolla on muutama tai ei yhtään liittolaista. Raportti listaa tällaisiksi Persianlahden, Kosovon, Afganistanin ja Irakin sodat. Näissä sodissa liittoutuneilla oli suuri etulyöntiasema, joka tarkoitti, tarkkuusohjattujen ammusten ohella, sitä että voitto saavutettiin lyhyessä ajassa ja suhteellisen vähäisin taistelukuolemin. Raportin mukaan kuitenkin nykyinen Irakin konflikti on poikkeus. Vaikka vuonna 2003 alkanut konventionaalinen sota saatiin nopeasti päätökseen ja suhteellisen vähäisin uhrein, on sodan jälkeisissä taisteluissa kuollut kymmeniä tuhansia ihmisiä. (ibid.: 4-5, 29, 34)

Vaikka lapsisotilaat eivät olekaan uusi ilmiö, voidaan niiden kasvavaa määrää pitää raportin mukaan uuden sodan ilmiönä. Samoin on puolisosotilaallisten joukkojen kanssa. Puolisotilaallisia joukkoja, aivan kuin lapsisotilaitakin, voidaan kouluttaa nopeasti ja aseistaa edullisesti sekä niiden vaatima logistinen tuki on vähäistä. Puolisotilaallisten joukkojen kasvua voidaan pitää yhtenä merkittävimmistä muutoksista viimeaikaisessa globaalin turvallisuuden kentässä. Monet puolisosotilaallisista joukoista ovat puolivirallisia tai virallisia valtion edustajia, ja samojen käytäntöjen sekä määräysten alaisia kuin armeija tai poliisi. Jotkut puolisosotilaalliset joukot toimivat sisäisinä turvallisuusjoukkoina ja ovat tottuneita turvaamaan järjestystä sisäisiltä uhilta kuten separatistikapinoilta ja sotilaallisilta vallankumouksilta. (ibid.: 35-37)

Globaalissa turvallisuudessa tapahtuneet parannukset ovat tärkeitä, mutta eivät vielä anna syytä tyytyväisyyteen. Ympäri maailmaa käydään edelleen noin kuuttakymmentä sotaa ja kylmän sodan jälkeisiä vuosia ovat myös leimanneet sotarikkomukset, laajat ihmisoikeusrikkomukset sekä jatkuvasti uhkaavat terroritoimet. (ibid.: 9)

Konfliktin määrittelyssä raportti nojaa niin sanottuun Uppsala/PRIO (Uppsala University Conflict Data Program and the International Peace Research Institute, Oslo) tietojoukkoon (dataset), joka käsittää vuodet 1946-2003. Konfliktista käytetään konflikti-nimitystä, kun siihen liittyy vähintään 25 taistelukuolemaa (battle-related death) vuosittain, sota-nimityksen puolestaan saa konflikti, jossa taisteluun liittyvien kuolemien määrä nousee vähintään tuhanteen vuosittain. (ibid.: 20) Vastaavanlainen jaottelu tehtiin myös aiemmassa tietojoukossa (1946-2001) sillä erotuksella, että tässä määrittelyssä oli kolme

erilaista konfliktityyppiä taisteluun liittyvien kuolemien mukaan jaoteltuna. *Pienestä aseellisesta konfliktista* (Minor Armed Conflict) puhutaan silloin, kun konfliktiin liittyy vähintään 25 kuolemaa vuosittain, mutta vähemmän kuin 1000 kuolemaa koko konfliktin aikana. *Keskitason aseellisen konfliktin* (Intermediate Armed Conflict) määritelmä täyttyy silloin, kun konfliktiin liittyy vähintään 25 kuolemaa vuosittain ja kuolemien määrä on konfliktin aikana vähintään 1000, kuitenkin niin ettei tämä 1000 kuolemaa synny yhden vuoden sisällä. Aseellisesta konfliktista käytetään määritelmää *sota*, kun konfliktiin liittyvien kuolemien määrä on vähintään 1000 vuodessa. (Gleditsch ym. 2002: 619)

Konfliktit voidaan jaotella myös tyyppin mukaan neljään eri tyyppiin. *Valtioiden välinen aseellinen konflikti* (Interstate armed conflict) tapahtuu nimensä mukaisesti kahden tai useamman valtion välillä. *Valtioiden ulkopuolinen aseellinen konflikti* (Extrastate armed conflict) on kyseessä silloin, kun osapuolina ovat valtio ja ei-valtiollinen ryhmittymä ja kun konflikti tapahtuu jossakin oman alueen ulkopuolella. Kolmantena konfliktityyppinä on *kansainvälistynyt sisäinen aseellinen konflikti* (Internationalized internal armed conflict), josta voidaan puhua silloin kun konfliktin osapuolina ovat valtion hallitus ja sisäinen oppositioryhmittymä ja kun konfliktiin liittyy muiden valtioiden interventio. *Sisäinen aseellinen konflikti* (Internal armed conflict) on vastaavasti konflikti hallituksen ja oppositioryhmittymän välillä, jossa ei tapahdu muiden valtioiden interventiota. Rajanveto näiden eri konfliktityyppien välille ei ole mitenkään tarkka. (Gleditsch ym. 2002: 619 ja Human Security Report 2005: 20)

Thomas Barnett (2004: 85-86) on sitä mieltä, että ainoat todelliset sodat kylmän sodan jälkeen ovat pitäneet sisällään Yhdysvaltain johtamia monikansallisia liittoutumia, joiden tarkoituksena on joko tehostaa järjestyksen muutosta tai lopettaa avoimet valtioiden väliset vihamielisyydet. Barnett puhuu sekä sisäisistä (internal) että valtioiden välisistä (interstate) konflikteista. Hän sanoo, että Persianlahden, Afganistanin ja Irakin sodista usein käytetty nimitys valtioiden välinen konflikti on harhaanjohtava. Jokaisen näistä konflikteista on aloittanut Yhdysvaltain johtama koalitio kansainvälisen yhteisön puolesta ja ne ovat sotia järjestelmän ja lainsuojattomien valtioiden välillä, jossa koalitio palvelee järjestelmän edustajana tai valtuutettuna. Päämääränä näissä sodissa on saada epäyhtenäinen valtio takaisin rauhanomaisten valtioiden järjestelmään, ei siis valloittaa valtiota erityisen hyödyn vuoksi. (ibid.) Barnett siis näkee nykypäivän ”oikeina” sotina vain epäsymmetriset sodat, sivuuttaen matalan intensiteetin konfliktit kokonaan.

All that really leaves in the international system today is mass violence within states and the terrorists that tend to emerge from those endemic conflicts over time, like all those al Qaeda operatives who cut their teeth on Afghanistan's internal violence. (Barnett 2004: 93)

Thomas Barnett viittaa siis lähinnä vain sellaisiin sotiin, joissa on ollut mukana Yhdysvaltain johtamia monikansallisia liittoutumia. Nykyinen kansainvälinen järjestelmä pitää sisällään terroristeja ja väkivalta kumpuaa valtioiden sisällä. Yhdysvaltalaisena sotilasupseerina Barnett katselee tilannetta väkisin eri tavoin kuin Gleditsch ja kumppanit, jotka puolestaan ovat pohjoismaisia rauhantutkijoita. Barnettin lähtökohtana on Yhdysvaltain intressit ja niiden puolustaminen, kun taas rauhantutkijat laskevat sodan aiheuttamia kärsimyksiä yleensä.

3.2 Holstin kolmannenlainen sota

Toisen maailmansodan jälkeiset sodat eivät enää ole olleet institutionalisoituneita. Kyseessä ovat uudet sodan muodot. Näitä sotia Kalevi Holsti kutsuu kolmannenlaisiksi sodiksi (wars of the third kind). Erottavina tekijöinä aiempiin sotiin ("institutionalisoitu sota" ja "totaalinen sota") voidaan pitää sodan päämääriä, siviilien roolia sodan aikana sekä sodan instituutioita. Myös sodan vaiheet sekä kesto ovat erilaisia aiempiin sotiin verrattuna. (Holsti 1996: 27-28)

Toisen maailmansodan jälkeen uudeksi kysymykseksi nousi se, että kun sodan ongelmana aiemmin olivat olleet valtioiden väliset suhteet, tuli valtioiden välinen turvallisuus riippuvaiseksi suhteista valtioiden sisällä. Perinteisesti ajateltuna kansainvälinen turvallisuus ja rauha tarjoavat sellaisen ympäristön, jossa kotimaan politiikkaa voidaan harjoittaa ilman ulkoisia häiriötekijöitä. Tästä yhtälöstä alkoi nyt tulla käänteinen. Kansainvälisen politiikan ongelmaksi katsottiinkin muodostuvan kotimaan politiikka. Ongelman lähde on paikannettavissa uusien valtioiden luonteeseen. (ibid.: 15)

Holsti näkee, että valtio-formaatista on tullut lähes universaali. Poliittisten muotojen heterogeenisuus on korvautunut homogeenisuudella niin, että vain valtiot voivat tehdä kansainvälisen oikeuden alaisia sopimuksia, vain valtioilla voi olla (legitimoituja) armeijoita ja vain valtiot voivat liittyä YK:hon. Myös yksilöiden identiteetti määritellään valtiollisin termein. Valtiosta on näin ollen tullut universaali. Ongelmaksi muodostuu se, että monilla maailman alueilla valtio ei ole sama asia kuin yhteisö. (ibid.: 17)

Tyypillistä toisen maailmansodan jälkeistä sotaa luonnehtii näännyttäminen, terrori, psykologia sekä siviilien vastaiset toimet. Sotia soditaan joukoilla, jotka ovat löyhästi yhdistyneitä ammattisotilaita, ei vakinaisia sotilaita sekä soluja ja usein paikallisia sotapäälliköitä, joiden keskitetty auktoriteetti on heikko tai sitä ei ole ollenkaan. Palkintona sodassa ei ole alue, resurssit, kruunu tai merenkulkuoikeudet vaan tietynlaisen valtion muodostaminen ja kontrollointi. Ulkomaanpolitiikka, turvallisuus, kunnia tai status eivät määritä sodankäyntiä vaan sitä käydään asemasta itsenäisenä valtiona, hallinnasta sekä kansojen ja yhteisöjen roolista ja statuksesta valtioiden sisällä. (ibid.: 20-21)

Holsti on tutkinut sotia aikavälillä 1945-1995 ja nostaa esiin kolme seikkaa. Ensinnäkin, klassisten valtioiden välisten sotien määrä on laskenut merkittävästi verrattuna aiempiin historiallisiin ajanjaksoihin. Näiden sotien osuus kaikista sodista on vain 18 prosenttia vuodesta 1945 lähtien. Ongelmaksi on siis noussut sodat valtiosta tai valtioiden sisällä, ei valtioiden välillä. Toiseksi, realistit ja neo-realistit ennustivat, että jokaisessa anarkisessa järjestelmässä sodan tulee tapahtua jollakin säännönmukaisuudella. Holstin aineisto ei kuitenkaan ole vahvistanut tätä. Kolmella alueella (läntinen Eurooppa, Pohjois-Amerikka ja entinen Neuvostoliitto) ei ole käyty valtioiden välisiä sotia yli puoleen vuosisataan ja kaksi alueista – Eurooppa ja Pohjois-Amerikka – ovat olleet suhteellisen vapaita kaikista sodista samalla ajanjaksolla. Kolmanneksi, ja merkittävimmäksi huomioksi Holsti nostaa sen, että suurvaltojen sotia ei ole esiintynyt vuodesta 1945 lähtien. Vanha kansainvälisten suhteiden näkemys sodasta suurvaltojen ilmiönä on siis menettänyt merkitystään. (ibid.: 25)

Nykysodat liittyvät useimmiten kansalliseen yhtenäisyyteen, kansalliseen vapautumiseen sekä irtautumiseen. Kansallisen yhtenäisyyden vuoksi käytyjen sotien tarkoituksena on yhdistää sellaisia yhteisöjä, joko todellisia tai kuviteltuja, jotka maailmansotien jälkeisenä aikana ovat olleet revittyjä tai irrallaan. Taisteltaessa näennäisesti universaaleista periaatteista kuten sosialismi tai demokratia, peittyvät usein etniset ja muut sosiaaliset erimielisyydet sota-alueen sisällä. Kansallisen vapautumisen sodissa päämääränä on saada enemmän tai vähemmän määritellyn yhteisön illegitiimi hallinta. 1800-luvulla kapinoitiin pääasiallisesti venäläisten, itävaltalaisien tai ottomaanien imperiaalista hallintaa vastaan etnisesti ja/tai uskonnollisesti määriteltyjen yhteisöjen toimesta. 1945 lähtien kansallisen vapautumisen sodat ovat olleet kolonisaation purkamisen sotia, pääasiallisesti espanjalaisten, portugalilaisten, hollantilaisten, brittien, ranskalaisten sekä neuvostoliittolaisten hallintaa vastaan tarkoituksena muuttaa siirtomaa tai satelliittivaltio

eurooppalaisen valtion prototyyppiksi. Lisäksi on sodittu monia irtautumissotia. Irtautumissotia ovat käyneet yhteisöt, jotka eivät ole olleet onnistuneet integroitumaan laajempaan yhteisöön ja näin ollen etsivät itsenäisyyttä. Monet näistä sodista ovat samankaltaisia kuin kansallisen vapautumisen sodat, koska niitä käyvät yhteisöt, jotka haluavat luoda oman valtionsa. Yhteisöt vastustavat ulkopuolelle jättämistä, ylivaltaa, vainoa sekä maiden ja resurssien poisottamista. Näitä voidaan kutsua valtio-kansakunta – sodiksi. Tällaisissa sodissa on kysymys valtiosta ja yhteisön luonteesta valtioiden sisällä. Ne ovat hyvin erilaisia kysymyksiä kuin 1700- ja 1800-luvulla sotaa ajaneet kysymykset Euroopassa. Vaikka monista näistä on tullut kansainvälisiä ulkomaisten interventioiden kautta, kysymykset valtiosta sekä valtion ja kansakunnan välisistä suhteista keskeisesti määrittävät niitä. Koska nämä ovat ennemminkin sotia valtioista kuin kansainvälisestä politiikasta ja koska monet käydään niin kutsutussa kolmannessa maailmassa, voidaan myös olettaa, että eurooppalaisperusteiset sodan normit ja tyylit eivät toistu. (ibid.: 26-27)

Vastustamisen ohella kolmannenlaisissa sodissa kampanjoidaan massojen politisoimiseksi, jotta sodan jälkeistä regiimiä pystyttäisiin pitämään yllä. Kriittisiksi kysymyksiksi nousevat ne tavat, jotka ovat heikentäneet sodan institutionaalisuutta. Kolmannenlaisista sodista puuttuvat etulinjat, tukikohdat, taistelut, univormut, julkinen kunnianosoitus sekä kunnioitus valtion alueellisia rajoja kohtaan samoin kuin strategia ja taktiikkakin. Näitä sotia luonnehtii ennemminkin yllätykset, innovaatiot sekä ennustamattomuus. Jotta salamurhia, joukkomurhia tai pommituksia voitaisiin suorittaa, kerätään varoja usein vilpillisin ja rikollisin keinoin. Poliittisten päämäärien edistämiseksi käytetään panttivankeja, ja terroritekojen kautta haetaan julkisuutta ennemmin kuin pyritään vihollisen aseistettujen joukkojen kukistamiseen. Terrorilla pyritään myös pelotteluun. Institutionaalisen sodan merkkeinä voitiin pitää selkeää erottelua valtion, aseistettujen joukkojen ja yhteiskunnan välillä. Kolmannenlaisissa sodissa kaikki nämä merkit hajoavat. Tämän lisäksi katoaa erottelu siviilien ja sotilaiden välillä ja ulkopuolisten rooli sumenee. Sotilaallisesti heikot nojaavat ulkopuolisiin niin aseiden, logistisen tuen kuin turvapaikkojenkin suhteen, eivätkä neutraalisuuden lait näin ollen enää päde. Kun asekauppiaat, huumekartellit ja ulkomaiset tukijat astuvat mukaan kuvaan, muuttuu sota paikallisesta hankkeesta monikansalliseksi. (ibid.: 36-38)

Edeltäviin aikakausiin verrattuna erilaista on myös aseellisen konfliktin päämäärät. Sota ulkomaanpolitiikan välineenä rajoitetuin päämäärin ei ole välttämättä sama ilmiö kuin sota jota käydään yhteisön luomiseksi tai säilyttämiseksi. 1800-luvun alusta saakka yhteisö on

määritelty valtiollisin termein. Kansallisen vapautuksen, yhtenäistämisen tai irtautumisen sodat ovat esivaltiollisia sotia. Mutta niiden tarkoituksena ei ole suoranaisesti valtion luominen vaan päämääränä on luoda ”minun maani”. Näissä sodissa perinteinen kustannus-hyötyanalyysi, joka nojaa sotiin politiikan jatkamisena toisin keinoin, ei enää päde. Erittäin korkeat uhriluvut, erilaiset uhraukset sekä sissityyppinen sotilaallinen toiminta vahvistavat näiden taistelumuotojen psykologis-poliittista motivaatiota eikä niitä voida voittaa clausewitzilaisten laskelmien kautta. (ibid.: 38)

Kolmannenlaisissa sodissa syntyy myös erilainen yhteys taistelijoiden ja siviilien välillä. Siviiliväestö on taisteleville yhteisöille ja ryhmille ihmisvoiman lähde ja näin ollen suuri vahvuustekijä. Mutta siviileistä tulee myös kohteita, sillä yhteisöt ovat usein sekoittuneita niin, että taistelulinjat halkovat kyliä ja kaupunkeja. Ja taisteltaessa alueen kontrollista, siviilikansalaiset ovat niin häätöjen, raiskausten, joukkomurhien kuin etnisten puhdistustenkin kohteita. Tällaisten sotien tarkoituksena on usein politisoida massoja ja käännyttää heidät näin hyväksi vallankumouksellisiksi tai nationalisteiksi. Näin siviilit eivät ole vain operaatioiden kohteita vaan sodan päätarkoitukseksi muodostuu heidän muuttaminen uudentyypiseksi yksilöksi. (ibid.:39)

Holstin lähtökohtana on siis valtio ja sotien muuttuminen valtioiden sisäisiksi taistoiksi, joissa taistellaan pääasiassa irtautumisesta, kansallisesta yhtenäisyydestä ja vapautumisesta. Seuraavaksi tarkastelen Mary Kaldorin uuden sodan käsitettä, jonka lähtökohtana on globalisaatio sekä sen synnyttämä uudenlainen identiteettipolitiikka.

3.3 Kaldor ja sodankäynnin tyypit

Mary Kaldor kirjoitti vuonna 1999 kirjan *New and Old wars*, jossa hän tutki sodankäynnissä tapahtunutta muutosta. Tässä yhteydessä hän loi termin ”uusi sota”. Uusi sota tarkoitti uudenlaista järjestäytyntä väkivaltaa, joka useimmiten liittyi identiteettipolitiikkaan (Kaldor 1999). Kaldorilla identiteettipolitiikka tarkoittaa vallan vaatimista jonkun tietyn identiteetin perusteella. Vaade voi perustua esimerkiksi kieleen, uskontoon tai kansallisuuteen. (Kaldor 1999: 6) Globalisaatio on Kaldorin mukaan vahvasti vaikuttanut tämän uudenlaisen identiteettipolitiikan syntyyn. Globalisaatio nähdään monimutkaisena vastakohtaisuuksien prosessina, johon liittyy pirstoutumista ja yhdentymistä, paikallistumista ja ylikansallistumista sekä erilaistumista ja yhdenmukaistumista. Toisaalta syntyy ylikansallinen ihmisverkosto, ja toisaalta tämän

ihmisverkoston ulkopuolelle jää pieniksi yksiköiksi hajoava suuri ihmisten enemmistö. (Kaldor 2001a: 98-99) Uudessa sodassa hämärtyvät sodan, organisoidun rikollisuuden sekä laajamittaisten ihmisoikeuksien loukkaamisen väliset erot. Sota-termin käyttö on Kaldorin mielestä perusteltua, koska tällä uudentyyppisellä väkivallalla on poliittinen luonne. Vaikka suurin osa uusista sodista on paikallisia, niihin liittyy lukematon määrä ylikansallisia yhteyksiä ja näin ollen erottelua ulkoisen ja sisäisen välillä voi olla hankalaa ylläpitää. (Kaldor 1999: 2)

Artikkelissaan *Make law not war* Mary Kaldor (2003) jaotteli sodankäynnin kolmeen kategoriaan; verkostosotaan, näytössotaan ja uus-moderniin sodankäyntiin. Kaldor näkee nämä nykyisen sodankäynnin kolmena päätyyppinä, joskaan eivät toisistaan erillään olevina vaan osittain päällekkäisinä ja vuorovaikutteisina (ibid.: 51).

3.3.1 Verkostosota

Verkostosota on sitä sodankäyntiä, joka sisältyy Kaldorin käyttämään käsitteeseen ”uudet sodat”. Sodankäynnin tyypeistä verkostosota vastaa parhaiten Holstin kolmannenlaisen sodan ajatusta. Uusia sotia voidaan verrata aiempiin sodankäyntitapojen, sodan päämäärien ja niiden rahoituksen suhteen. Vaikka uusia sotia voitaisiin kuvailla organisoiduksi väkivallaksi tai ihmisoikeuksien massiivisena loukkaamisena, Kaldor käyttää termiä sota painottaakseen uusien sotien poliittista luonnetta. (Kaldor 2001b: www) Sodankäyntitavat ovat muuttuneet siten, että uusissa sodissa ne perustuvat niin sissisodankäynnin kuin vastakapinallisuuden kokemuksiin. Konventionaalisessa sodassa aluepyrittiin valtaamaan sotilaallisin keinoin, uusissa sodissa alue vallataan ennemminkin kansan poliittisen kontrollin kautta. Uusien sotien päämäärät liittyvät identiteettipolitiikkaan, kun ne aiemmin olivat usein ideologisia tai geopoliittisia. Uusi identiteettipolitiikka on sekä paikallista että globaalia ja se käyttää hyväkseen uutta teknologiaa. Uusi sota eroaa aiemmista myös rahoituksen suhteen. Maailmansodissa sotatalous oli kokonaisvaltaista, omavaraista sekä keskitettyä – uusissa sodissa talous on hajautettua ja sotaa käyvät tahot ovat riippuvaisia ulkoisista resursseista. (Kaldor 1999: 6-9)

Kaldor käyttää identiteettiä kapeassa merkityksessä, tarkoittamaan leimautumisen muotoa. Leimat ajatellaan niin, että ne ovat syntymän mukana tulleita eikä niitä voida muuttaa. Uudella identiteettipolitiikalla on kaksi globalisaatioon liittyvää lähdettä. Yhtäältä se voidaan nähdä reaktiona vakiintuneiden poliittisten luokkien legitimitietin heikkenemiseen

ja toisaalta, uutta identiteettipolitiikkaa syntyy ns. rinnakkaistalouksissa ja se muodostaa tavan legitimoida nämä uudet toiminnan hämäräperäiset muodot. Rinnakkaistalouksilla Kaldor tarkoittaa uusia laittomia ja laillisia elannonhankkimistapoja, jotka nousevat esiin yhteiskunnan syrjäytetyissä osissa. Tämä puolestaan vaikuttaa yhteiskunnan turvallisuuden tunteeseen. Mitä suurempi turvattomuuden tunne on, sitä suurempi on yhteiskunnan polarisaatio ja sitä vähemmän on tilaa vaihtoehtoisille poliittisille arvoille. (ibid.: 76-78, 84)

Uusissa sodissa taistelevat yksiköt voivat olla niin valtiollisia kuin ei-valtiollisia sekä julkisia että yksityisiä tai jopa jonkinlaisia edellisten sekoituksia. Tyypillistä on siis taistelevien osapuolten monimuotoisuus. Kaldor on jakanut nämä ryhmät viiteen eri tyyppiin: vakinaiset sotavoimat tai niiden jäännökset; itsepuolustusyksiköt; puolisolitaalliset ryhmittymät; ulkomaiset palkkasotilaat sekä; vakinaiset ulkomaiset joukot, joilla yleensä on kansainvälinen tuki. (ibid.: 92) Ne asiat, mitä vanhoissa sodissa pidettiin illegitiimeinä ja epätoivottuina sivuvaikutuksina, ovat uusissa sodissa tulleet keskeisiksi toimintatavoiksi. Uusissa sodissa väkivalta kohdistetaan siviileihin, ja siviiliuhrien määrä suhteessa sotilasuhreihin on kasvanut merkittävästi. Kaldorin laskelmien mukaan 1990-luvun sotien uhreista noin 80 prosenttia oli siviiliuhreja. Siviili- ja sotilasuhrien määrä on kääntynyt pääläelleen 1900-luvun alkupuoliskoon nähden. 1900-luvun alkupuolella suurin osa, 85-90 prosenttia sodan uhreista oli sotilasuhreja. Toisen maailmansodan uhreista siviiliuhreja oli noin puolet. (ibid.: 100)

Human Security Reportin (2005: 75) mukaan on yleistä tulkita siviiliuhrien määrän kasvu juuri tällaisilla luvuilla, usein ensimmäisen maailmansodan aikaiseksi luvuksi 5 %, toisen maailmansodan aikaiseksi 50 % ja 1990-luvun luvuksi jopa 90 %. 1990-luvun siviiliuhrien prosenttiluku (90%) nähdään kuitenkin raportissa myyttinä. Tulkinta on voinut saada alkunsa kahdesta eri lähteestä. Toinen on Uppsalan yliopistossa vuonna 1991 tehty tutkimus, jossa todettiin että yhdeksän kymmenestä uhrista (kuolleista ja asuinsijoiltaan riistetyistä) on siviilejä. Tutkimuksen takakansitekstissä asia oli kuitenkin yksinkertaistettu muotoon, jossa todettiin vain, että yhdeksän kymmenestä sodan tai aseellisen konfliktin uhrista nykyisin on siviilejä. Yhdeksäänkymmeneen prosenttiin oli siis laskettu sekä kuolleet että pakolaiset. Toisena myytin lähteenä on Ruth Leger Sivardin tutkimus, jossa hän toteaa että 1990-luvulla siviilien osuus taistelukuolemista näyttäisi olevan lähellä yhdeksääkymmentä prosenttia. Sivardin yhdeksäänkymmeneen prosenttiin on puolestaan laskettu mukaan kuolemantapaukset, jotka johtuivat sotaan liittyvästä nälänhädästä.

Nimenomaan sodassa kuolleiden siviiliuhrien määrää on raportin mukaan vaikeata määrittää, sillä tieto on harvoin tarkkaa eikä se koskaan ole aukotonta. Uppsalan tutkimuksessa päästiin konflikteissa vuoden 1989 aikana kuolleiden osalta arviolukuun 67 prosenttia. Myöhemmin tehdyssä tutkimuksessa vuoden 2002 luku liikkuu välillä 30-60 prosenttia. (ibid.) Todelliset luvut eivät ole siis niin dramaattisia kuin esitetty 90 prosenttia, mutta eivät toisaalta myöskään niin alhaisella tasolla kuin ensimmäisen maailmansodan aikaan.

Uudella sodalla on poliittiset pyrkimykset. Väkivaltaa ei niinkään kohdisteta suoraan viholliseen vaan päämääränä on ennemminkin laajentaa ääritoiminnan verkostoja. Verkostoja pitää yhdessä poliittinen ideologia, joka pyritään mobilisoimaan. Mobilisoinnissa tärkeään asemaan nousee moderni kommunikaatio eikä esimerkiksi radion ja television vaikutuksia tulisi aliarvioida. Aluetta pyritään puolestaan kontrolloimaan hankkimalla tukea paikalliselta väestöltä ennemmin kuin valtaamaan alue vihollisjoukoilta. Yleisenä strategiana aluetta kontrolloidaan poliittisin keinoin ja sotilaallisia keinoja käytetään tätä kontrollia uhkaavien tahojen pelotteluun (tappo, häätäminen, hiljentäminen). (Kaldor 1999: 97, 110, Kaldor 2001b: www)

Legitiimin valtiollisen väkivallan monopoli on uusissa sodissa hajonnut. Ratkaisevaa on legitimitietin romahdus, ei väkivallan yksityistyminen sinänsä. (Kaldor 1999: 115) Kaldor käyttää tässä weberiläistä käsitteistöä osoittaakseen, että Weberin aikanaan kuvaama valtiollinen rakenne on hajonnut, ainakin osassa maailmaa. Weberin mukaan voimankäyttöä voidaan pitää legitiiminä vain, jos se määrätään tai sallitaan valtion toimesta. Valtion vaade voimankäytön monopolista on yhtä olennainen valtiolle kuin sen jatkuva toiminta ja pakottava lainsäädäntö. (Weber 1964: 156) Toisin sanoen, valtion erityinen väline on fyysinen voima, johon vain valtio voi vaatia legitiimin yksinoikeuden (Pekonen 1989: 181). Uusissa sodissa väkivallan käyttö ei ole enää pelkästään valtiollista, ja näin legitiimi valtiollisen väkivallan monopoli murenee.

Uuden sodan päämäärät ovat partikularistisia. Strategiana toimii poliittinen kontrolli ja taktiikkana päämäärään pääsemiseksi käytetään niin epävakauttamista kuin terroriakin. Tämän seurauksena minkään sotivan osapuolen on lähes mahdotonta luoda legitimitettä uudelleen. Kun hallinnolliset, käytännölliset ja moraaliset rajoitteet yksityistä väkivaltaa vastaan ovat hajonneet, väkivallan kontrolloimiseksi synnytyt epävarmat tulitauot ja aselevot harvoin kestävät. Samalla ne poliittiset puolueet tai kansalaisten ryhmät, jotka

yrityvät sallivan politiikan perustalta luoda legitimizeettiä uudelleen, ovat jatkuvan väkivallan olosuhteissa suhteellisen voimattomia. (Kaldor 1999: 115) Vaikka usein yleisesti ajatellaan, että nämä äärimmäiset ideologiat ovat syinä sotaan niin Kaldor näkee, että tilanne on ennemminkin niin, että näiden ideologioiden vahvistuminen ja leviäminen ovat seurausta sodasta (Kaldor 2001b: www).

Sotatalous on uusissa sodissa lähes päinvastaista verrattuna esimerkiksi 1900-luvun alun totaalisten sotien kokonaisvaltaiseen, keskitettyyn ja omavaraiseen sotatalouteen. Uudet sodat ovat globalisoituja sotia ja niihin liittyy valtion hajaantuminen ja pirstoutuminen. Sotaponnistukset ovat pitkälti sidoksissa paikallisen riiston ohella ulkomaiseen tukeen. (Kaldor 1999: 90) Uusi sota on synnyttänyt uudenlaisen talouden muodon. Tällä Kaldor tarkoittaa sitä, että usein nämä väkivaltaiset verkostot rehottavat valtioissa, joiden taloudellinen tilanne on heikko. Uutta vaurautta ei luoda helposti, usein verotusjärjestelmät ovat hajonneet ja sodat, fyysisen infrastruktuurin tuhoamisen ohella, luovat sellaista epävarmuuden ilmapiiriä, joka ei kannusta sijoittamiseen. Näin ollen taloudelliselle toiminnalle aletaan etsiä vaihtoehtoisia tapoja. Kaldor sanoo tästä seuraavan se, että rahaa pyritään usein keräämään laittomin keinoin. Rahoituksen lähteenä voi mm. olla huumekaupat, laittomien maahanmuuttajien ”välittäminen” ja verkostojen jäsenten suorittamat maksut. (Kaldor 2001b: www)

Jokaiselle aikakaudelle muodostuu omanlainen suhteensa legitimizeetin (mihin hallintovalta perustuu), turvallisuuden muotojen (kuinka organisoitua väkivaltaa kontrolloidaan) sekä hallinnon prosessien (kuinka ihmisten välisiä suhteita johdetaan), välillä. Poliittiset instituutiot johtavat legitimizeettinsä ensisijaisista tehtävistään eli alueensa ulkoisesta suojelusta, yksilöiden suojelusta fyysisessä mielessä, kyvystä ylläpitää järjestystä, turvallisen perustan tarjoamisesta hallinnon toiminnalle sekä oikeusturvan takaamisesta. Näiden instituutioiden luonne määrittyy suhteessa siihen tapaan, joilla nämä tehtävät suoritetaan ja mitä turvallisuusaspekteja asetetaan etusijalle. Toisaalta, turvallisuuden tarjoaminen yllämääritellyssä mielessä ei ole mahdollista ilman taustalla olevaa legitimizeettiä. Tulee olla jokin mekanismi, oli se sitten ideologinen fanatismi, uskonnollinen velvoite tai demokraattinen sopimus, joka selittää sen miksi ihmiset noudattavat sääntöjä ja miksi organisoidun väkivallan toimijat noudattavat ohjeita. (Kaldor 1999: 140)

Modernilla aikakaudella kansallisella turvallisuudella viitattiin pitkälti kansallisten rajojen ulkoiseen puolustamiseen. Maailmansotien jälkeisellä aikakaudella sisäisen ja ulkoisen ero laajentui käsittämään myös ryhmittymien rajat sekä ideologiset identiteetit. Ryhmittymän turvallisuus tarkoitti myös ryhmittymän ulkoista puolustamista. Nykyisin puhutaan turvallisuustyhjiöstä, sillä hallinnon mallit tulevaisuudessa ovat suuren epävarmuuden aihe. Keskustelu siitä kuinka tämä tyhjiö täytetään, on pitkälti institutionaalinen. Kansallinen legitiimin organisoidun väkivallan monopoli on heikentynyt ylhäältä päin sotilaallisten joukkojen ylikansallistuessa. Uusille sodille tyypillinen organisoidun väkivallan yksityistyminen on puolestaan heikentänyt kansallisen legitiimin organisoidun väkivallan monopolia alhaalta päin. (ibid.: 140-141)

Nykysodat eivät enää rajaudu alueellisesti, vaan tietyssä alueellisessa tilassa voi olla sekä sodan että rauhan vyöhykkeitä. Kaikkialta maailmasta voidaan löytää uudelle sodalle tyypillistä hajautunutta väkivaltaa, identiteettipoliittikkaa sekä globaalin sotatalouden piirteitä. Globaali tiedonvälitys edesauttaa näiden ilmiöiden leviämistä diasporaverkostojen, pakolaisjoukkojen ja kansainvälisten rikollisjärjestöjen ohella. (Kaldor 2001a: 186)

Kaldorilla on myös näkemys siitä kuinka uusiin sodan muotoihin tulisi puuttua. Interventioissa uusiin sotiin on tapahtunut paljon epäonnistumisia. Kaldorin mielestä suurin selittävä tekijä on väärät havainnot. Uuden sodankäynnin logiikkaa ja luonnetta ei ymmärretä tai se tulkitaan väärin. Yhtäältä uusia sotia on käsitelty kuten clausewitzilaisia sotia eli sotia, joissa taistelevina osapuolina ovat valtiot tai valtiota vaativat ryhmittymät. Toisaalta sotia on ajateltu fatalistisina. Koska niitä ei voida käsitellä perinteisin termein, on niiden ajateltu edustavan paluuta primitivismiin tai anarkiaan. Kaldorin näkemys on, että uusiin sotiin tarvittaisiin paljon poliittisempaa reagointia. Ratkaisuna hän ehdottaa kosmopoliittista poliittisen mobilisaation muotoa, joka kannattaa niin kansainvälistä yhteisöä kuin paikallista väestöäkin ja joka pystyy torjumaanerityyppiselle partikularismille alistumisen. Jotkut voivat väittää tällaisen kosmopoliittisen politiikan muodon olevan jo olemassa kansainvälisellä agendalla, sillä ihmisoikeuksien kunnioittaminen, kansamurhan kammo sekä etniset puhdistukset ovat kasvavasti osa hyväksytyä poliittisten johtajien retoriikkaa. Mutta poliittista mobilisaatiota ei voi rajata vain tähän vaan siihen kuuluu paljon enemmän. Sen tulee syrjäyttää muut näkökohdat, geopoliittiset tai lyhyen tähtäimen kotimaiset kysymykset, ja sen tulee muodostaa ensisijainen ohjenuora politiikalle ja toiminnalle. (Kaldor 1999: 113-114)

3.3.1.1 Heikot valtiot verkostosodan maaperänä

Valloittajavaltiot koetaan nykyisin siis huomattavasti pienempänä uhkana kuin esimerkiksi ns. epäonnistuneet valtiot. Valtioiden epäonnistuminen liittyy usein köyhyyteen ja heikentyneisiin instituutioihin valtion sisällä. Monilta maailman maiden poliittisilta instituutioilta puuttuu kansan legitiimi mandaatti. Jos haluttuja muutoksia ei voida toteuttaa demokraattisin ja rauhanomaisin keinoin, käytetään toisenlaisia keinoja. (Solana 2003: 79) Usein taustalla ovat sisäiset levottomuudet ja niiden aiheuttama turvallisuuden romahtaminen. Kun valtio ei enää pysty tarjoamaan turvallisuutta, käy yhteiskunnan perustoiminta mahdottomaksi. (Kangasluoma 2004: 12)

Mikään yksittäinen indikaattori ei määritä eroja heikon ja vahvan valtion välillä. Barry Buzan on listannut niitä olosuhteita, joita voidaan kuvitella löytyvän heikosta valtiosta. Ensiksi, heikossa valtiossa poliittinen väkivalta voi olla korkealla asteella. Toiseksi, poliittiselle poliisille voidaan antaa huomiota herättävä rooli kansalaisten jokapäiväisessä elämässä. Kolmanneksi, heikossa valtiossa voi olla merkittävä poliittinen konflikti siitä mitä ideologiaa tulisi käyttää valtion organisoimiseen. Neljänneksi, heikosta valtiosta voi puuttua yhtenäinen kansallinen identiteetti tai valtion sisällä voi olla kilpailevia kansallisia identiteettejä. Viidenneksi, heikosta valtiosta voi puuttua selkeän ja noudatetun poliittisen toimivallan hierarkia. Ja kuudenneksi, valtion kontrolli mediaan on korkealla asteella. (Buzan 1991: 100) Heikoista valtioista löytyvät olosuhteet ovat selvästikin sellaisia tekijöitä, jotka edesauttavat turvattoman maaperän syntymistä. Turvattomuudesta puolestaan on usein seurauksena levottomuuksia, jotka koskevat poliittista hallintaa.

Hyvin heikoilla valtioilla ei kansalaistensa keskuudessa ole laajasti hyväksyttyä ja yhtenäistä ideaa valtiosta. Poliittisen yhteisymmärryksen puuttuessa myös riittävän vahva hallitseva valta, joka painostaisi yhtenäisyyteen, puuttuu. Heikkojen valtioiden olemassa olo valtioina ylipäätään on laajasti sen tulosta, että muut valtiot ovat ne tunnustaneet eivätkä kieltäneet niiden olemassaoloa. Valtiolliset tunnusmerkit – kuten lippu, alueelliset rajat ja paikka YK:ssa – saavat ne ulkopuolelta katsottuina näyttämään valtioilta. Mutta sisältäpäin katsottuina ne ovat erilaisia aseellisia itseään hallinnoivia ja anarkistisia ryhmiä, jotka kontrolloivat omaa aluettaan ja haastavat keskushallintoa voimalla. Tällaiset valtiot näyttävät vahvasti sisällissodan tilassa olevilta ja kansainvälisen järjestelmän tasolla ne heijastelevat pahimpia anarkistisen järjestelmän piirteitä. (ibid.: 101)

Heikot valtiot ovat erittäin haavoittuvaisia poliittisille uhille. Uhat eivät kohdistu maan suvereenisuuden hävittämiseen vaan poliittisen käyttäytymisen uudelleen suuntaamiseen. Toisin sanoen, ryhmän sisäisiä kiistoja käytetään hyväksi valtion sisällä. Heikkojen valtioiden rakenne on sellainen, että niin hallinnollinen kuin kansallinenkin turvallisuus tulevat sekasortoisiksi. Tämä puolestaan johtaa kansallisen politiikan laajempien ideologisten kiistojen ansaan. (ibid.: 156)

Yksi epäonnistuneiden valtioiden pääpiirteistä on fyysisten pakotteiden kontrollin menettäminen sekä niiden pirstoutuminen. Näin ollen tämä epäyhtenäistävä sykli on lähes täysin vastakohtainen sille integroivalle jaksolle, jossa moderni valtio perustettiin. (Kaldor 1999: 92)

3.3.2 Näytössodankäynti

Näytössodankäynti linkittyy vahvasti teknologiaan. Tähän sodankäynnin tyyppiin kuuluu nykyaikainen teknologia, etäsodankäynti ja sijaisten käyttäminen omien miestappioiden välttämiseksi. Persianlahden sodassa, näytössodan havaittiin olevan sellainen sodankäynnin muoto, jota voidaan käyttää terroristien tukemia roistovaltioita vastaan. Näytössota sallii sen kuvitteellisen sodan jatkumisen joka oli vallalla kylmän sodan aikaan. Tähän samaiseen asiaan liittyy myös esimerkiksi Yhdysvaltain ohjuspuolustusohjelma, joka takaa Yhdysvalloille kuvitteellisen suojan. (Kaldor 2003: 54-55)

Mary Kaldorin (2001a: 218) näkemys tulevaisuudesta on, että uudet sodat tulevat oikeuttamaan näytössodat ja päinvastoin. Lopulta päädytään tilanteeseen, jossa ero uusien sotien ja näytössotien välillä on hämärtynyt. Kaldor sanoo uusien sotien tulevan leviämään yhä laajemmalle ja ajoittain tullaan toteuttamaan näytössotia, joiden avulla poliitikot voivat vakuuttaa kansalle välittävänsä muualla maailmassa tapahtuvista ihmisoikeusloukkauksista ja olevansa valmiita toimimaan niiden lopettamiseksi. (ibid.)

Amerikkalaiset käyttävät korkeaa teknologiaa hyödyntävistä täsmäsodista nimitystä Revolution in Military Affairs (RMA). RMA syntyi, kun informaatioteknologiaa pyrittiin soveltamaan sotilaallisiin tarkoituksiin. RMA koostuu erilaisten tiedonkeruutapojen välisestä vuorovaikutuksesta sekä tiedonsiirto- ja asejärjestelmistä. Aiemman termin taistelukenttä korvaa nykyisin termi taisteluavaruus, joka luonnehtii nykyaikaisen taistelun kolmiulotteisuutta. Sanasto on muuttunut myös muilta osin ja nykyisin puhutaankin mm.

täsmäväkivallasta, C4I/BM:stä (command, control, communications, computers, intelligence, and battle management), digitalisoiduista maavoimista sekä oikea-aikaisesta sodankäynnistä. (Kaldor 2001b: www) Tämä sotilaalliseen teknologiaan ja organisaatioon liittyvä kumous perustuu täsmäaseiden käyttöön, jossa omat vahingot pyritään minimoimaan. Miehittämätöntä ohjusta voidaan pitää tämäntyyppisen sodankäynnin symbolina. Tällaisia korkeaan teknologiaan perustuvia täsmäsotia on käyty Persianlahdella, Afganistanissa ja Irakissa ja niitä voidaan pitää epäsymmetrisinä siinä mielessä, että vastapuolella ei ole vastaavaa sotilaallista kapasiteettia. Tällaisten sotien uhreiksi joutuvat ennen kaikkea siviilit, sillä sotilaita taisteluissa kuolee vähän. (Cronberg 2004: 78)

Kalevi Holstin (2004: 294) mukaan RMA:n tarkoituksena on saavuttaa ”tilanteellinen tietoisuus” sekä ”siistiä” sotaa. Sodan siistimisellä tarkoitetaan tulivoiman kohdistamista sotilaallisiin kohteisiin siviilejä välttämällä. Tämä näkemys on aika lailla vastakkainen edellä esitettyyn Cronbergin näkemykseen, joka painotti nimenomaan siviiliuhreja. Cronbergin ajatuksen taustalla lienee se, että käytettäviä aseita on helpompi käyttää ”silmittömästi” (massiivisen ilmapommituksen tapaan), kun et itse ole suoranaisesti taistelutantereella. Holsti puolestaan hakee sitä, että täsmäaseet (smart weapons) ovat tehneet siviilejä tuhoavan massiivisen ilmapommituksen lähes tarpeettomaksi. Toisessa maailmansodassa tarvittiin keskimäärin 9000 pommia, jotta saatiin 90 prosentin todennäköisyys osumasta yksittäiseen kohteeseen. Nyt tarvitaan vain yksi tarkkuusohjattu pommi tai ohjus. (ibid.) Tämä ei kuitenkaan ole täysin ongelmaton käytännössä. Pekka Visuri esitti Maanpuolustuskoulutus ry:n rauhanturvaseminaarissa syksyllä 2005, että käytäntöä kuvaa ehkä parhaiten ”täsmäaseparadoksi” eli täsmäaseilla osutaan kyllä, kun vain tiedettäisiin mihin pitäisi osua. RMA edustaa paluuta 1700- ja 1800-lukujen ”kohdekäsitteisiin” ja clausewitzilaisiin uskomuksiin voiman käytöstä tiedettyihin poliittisiin päämääriin. Sota päättyy, kun nuo päämäärät saavutetaan tai voitetaan. RMA painottaa, että kehittyvä teknologia ainakin ylläpitää mahdollisuutta palauttaa sota sotilaallisten voimien väliseksi välineeksi. (Holsti 2004: 294)

RMA ei ole vaikuttanut pelkästään siviiliuhrien vähentyneeseen määrään, vaan ne ovat näkyneet myös sodan kestossa – sota voidaan käydä muutamassa viikossa. Vaikka suoranaisten siviiliuhrien määrän sanotaan vähentyneen, sodissa tuhoetaan esimerkiksi vedenpuhdistamoja, elintarviketehtaita, kastelulaitoksia sekä jätevedenpuhdistamoja, joilla on äärimmäisiä vaikutuksia myös siviiliväestöön. (ibid.: 294-295)

Epäsymmetrinen sodankäynti on sodankäynnin vallankumoukseen vahvasti linkittyvä termi. William J. Hartman (2002) kirjoittaa globalisaation vaikutuksesta epäsymmetriseen sodankäyntiin. Globalisaatio on vaikuttanut vahvasti terroristien ja rikollisten organisaatioiden mahdollisuuteen toimia maailmanlaajuisesti. Yksinkertaisimmillaan epäsymmetrinen sodankäynti voidaan määrittää sodankäynniksi, joka hakee suhteellisia etuja vihollisen heikkouksia vastaan. Epätavanomaisessa mielessä epäsymmetrinen sodankäynti on mahdollisuus ajatella ja toimia tavalla, johon ei tavanomaisin sotilaallisin keinoin voida vastata. Epäsymmetriset hyökkäykset ovat koko ajan vahingollisempia, luovempia ja niitä tulee tapahtumaan entistä tiheämmin. (Hartman 2002: 25-26)

Hartman puhuu tutkimuksessaan epäsymmetrisestä sodankäynnistä suhteellisen uutena asiana. Tutkimuksessa ei huomioida ollenkaan sissisodan käsitettä, jolla kuitenkin on vastaavuuksia epäsymmetriseen sodankäyntiin. Sissisota sodankäynnin muotona on vanha ja erittäin pitkälle kehittynyt. Risto Marjomaa (2002: www) artikkelissa sissisota määritellään ”sodankäynnin muodoksi, johon turvaututaan silloin, kun vihollisen ylivoima tekee avoimen yhteenoton epäedulliseksi”. Sissisodan tavoitteena on ennemminkin vihollisen henkisen taistelutahdon lamauttaminen kuin vihollisen fyysinen tuhoaminen. Tähän pyritään vastustajan resursseja sitomalla. Sisseille sodan materiaaliset kustannukset ovat suhteellisen pieniä, mutta vastapuolelta tämä saattaa vaatia laajalle ulottuvaa, hyvin varustettua armeijaa. Hartman linkittää epäsymmetrisen sodankäynnin pitkälti terrorismiin. Terrorismin ja sissisodankäynnin välille on vaikea vetää selkeätä rajaa, mutta terrorismia voidaan pitää sissisotaa hajautetumpana sekä avoimia yhteenottoja kaihtavampana tapana käyttää väkivaltaa poliittisten päämäärien ajamiseen. (ibid.)

Epäsymmetrisistä hyökkäyksistä puhuttaessa tulee muistaa myös kyber-, ydin-, biologiset, kemialliset ja radiologiset uhat. Kyberhyökkäykset (tietoverkoissa tapahtuvat hyökkäykset) koetaan jo suhteellisen arkipäiväisiksi, mutta vasta viimeaikoina on nähty ensimmäiset biologiset ja kemialliset hyökkäykset (pernarutto syyskuun yhdennentoista yhteydessä, sariinikaasu Tokion metrossa). Lisäksi yhä useammin voimme lukea reportaaseja, joista ilmenee roistovaltioiden, terroristien tai rikollisten organisaatioiden pyrkimykset saada haltuunsa ydinaseita. (Hartman 2002: 26)

Epäsymmetrinen sodankäynti voidaan nähdä klassisena toiminnan, reaktion ja vastatoimien kierteenä, joka johtaa epävarmuuteen. Mukautumiskyky on erittäin tärkeä tekijä sotilaallisessa menestyksessä, koska sota käsittelee epävarmuutta. Epävarmuutta

voidaan pitää sodankäynnin pysyvänä tilana. Epävarmuuden aiheuttajia voi sodankäynnissä olla monia. Ajoitus tai sijainti voi olla väärä tai vihollisen aikomuksista ei välttämättä tiedetä. Myös uuden aseiden olemassa olo tai sen tehokkuus voi aiheuttaa epävarmuutta samoin kuin uudenlaisten sodankäyntitapojen kehittyminen (esim. salamasota – blitzkrieg). Epäsymmetrisyydessä on kyse epävarmuuden tai yllätyksen nousemista uudelle tasolle, uusia tapoja, välineitä ja päämääriä hyödyntämällä. (Ancker 2003: www)

Näytössodankäyntiin liitetään monesti myös termi virtuaalisota. James Der Derian kirjoittaa *International Affairs* –lehden artikkelissaan *Virtuous war/virtual theory* virtuaalisesta sodankäynnistä ja sen yleistymisestä. Erityyppiset sotapelit ovat ottamassa paikkaansa historian keskipisteessä. Virtuaalisena voidaan puhua pelien ohella myös nykymedian muokkaamasta sodan käynnin kuvasta, joka muodostuu reaaliaikaisesta valvonnasta ja television suorista lähetyksistä. Der Derian näkee, että ne kulttuuriset ja retoriset sekä taloudelliset ja poliittiset voimat, jotka muokkaavat kansainvälistä järjestelmää ovat tulleet jatkuvan muutoksen tilaan. Sota on nousemassa yhä korkeammalle tasolle, johtuen pyrkimyksestä levittää demokraattista rauhaa sekä humanitaarisen intervention että globalisaation kautta. Yhdysvallat voidaan nähdä tämän virtuaalisen vallankumouksen johtajana. Sen sotilaalliset ja diplomaattiset toimet (policies) perustuvat enenevässä määrin pelottelun ja kurinalaisen järjestyksen edustuksellisiin sekä teknologisiin muotoihin. (Der Derian 2000: 772)

Der Derianin virtuaalisodan käsite on suhteellisen laaja. Hän käyttää sitä viittaamaan niin virtuaalisiin sotapeleihin (kapea merkitys) kuin näytössodankäynnin synonyymina (laaja merkitys). Jossain määrin Der Derianin virtuaalisodankäynnin käsite ulottuu myös informaatio­sodankäyntiin, joka sekin saa usein eri merkityksiä¹¹.

Virtuaalisodan luonteenomainen piirre on tekninen kyky sekä eettinen välttämättömyys uhkailla ja tarpeen mukaan aktualisoida väkivalta matkan päästä ilman uhreja tai mahdollisimman vähäisin uhrein. Virtuaalinen sodankäynti antaa etulyöntiaseman strategisesti ja suhteellisesti niille tahoille, jotka ovat digitaalisesti kehittyneitä. Der

¹¹ Sotilasiantuntijoiden puheissa informaatio­sodankäynti näyttäytyy strategioiden ja aseteknologian näkökulmasta, median käyttäessä sitä virtuaali-, media- ja propagandasodan synonyymina kuvatessaan taistelua niin sodan julkisuuskuvasta kuin mielipiteistäkin (Alaluusua 2002: 27-28).

Derianin sanoo virtuaalisten sotien luovan mielikuvaa humanitaarisista ja verettömistä sodista. Virtuaalisella sodalla on myös taipumusta ”lieventää” kuolemaa. Se pyritään pitämään poissa silmistä. Tämä voi johtaa siihen, että tappaminen opitaan, mutta siitä ei opita ottamaan vastuuta eikä kuoleman traagisia seurauksia koeta. (ibid.: 773) Esimerkiksi Kuwaitin sodassa eräille lentäjille syntyi sotatrauma vasta sen jälkeen, kun he olivat nähneet kuvia uhreistaan (Koivusalo 2001: 72). Sodan diskurssi on kasvavasti siirtynyt lihallisuuden mielikuvista aseiden ja logistiikan kuviin. Kaikki näyttäytyy kuin videopelissä. (Shapiro 1997: 75, 80)

Koska hyökkäyksiä suoritetaan etäohjausjärjestelmien kautta, eivät hyökkääjät näe eivätkä kuule kohteitaan. Michael Shapiron (1997: 73) mukaan kansallisvaltiokartografia on poissa, koska sotilaat on irrotettu geopoliittisiin rajalinjoihin liittyvistä antagonismeista. Kehoon ja tilaan liittyvät ulottuvuudet sodankäynnissä ovat vanhentuneita ja ne vanhenevat entisestään, kun teknologiset kehitykset tuotetaan kasvavassa virtuaalisessa geografiassa, teollisemman sotivan kehon avulla. (ibid.)

Erilaiset informaatiojärjestelmät ja vakoilusatelliitit edustavat poliittisen tilan katoamista. Paul Virilio on kutsunut näitä järjestelmiä politiikan ohittavaksi sodan älykkyydeksi (”the intelligence of war that eludes politics”), sillä ne eivät vain määritä uhkia vaan myös automaattisesti lähettävät vihamielisiä vasteita (hostile responses). Automatiikka siis ohittaa politiikan. Poliittisen tilan pienenemistä on tukenut myös maantieteellisten esteiden poistuminen eli esimerkiksi yönäköteknologia ja kaikkiin maastoihin soveltuvat ajoneuvot. Sota ei siis toimi enää perinteisen geostrategian piirissä. (Shapiro 1997: 84-85) Maantieteellisten esteiden ei voi sanoa poistuneen kokonaan, vaikka ne ovatkin muuttuneet sekä vähentyneet. Vaikeita maastoja on edelleen; rikkonaiset rannikot, vuoristot sekä lentäminen lähellä maanpintaa. Fyysinen sodankäynti ei voi siis jättää maantiedettä huomiotta. Virtualisoitumisen käsite palveleekin parhaiten ehkä juuri viestinnän tasolla.

Uudet strategiat ja teknologiat siis muokkaavat ja virtualisoivat sodan luonnetta. Verkottuneena, interaktiivisena, digitalisoituneena sekä reaaliaikaisena uusi media synnyttää globaalisen efektin ja Der Derianin mielestä virtuaalinen sota ei vain tyydy tunkeutumaan ihmisten olohuoneisiin television välityksellä vaan se ujuttaa itsensä joka paikkaan; televisioon, elokuvateattereihin, tietokoneelle. Virtuaalisuus mediassa, sodassa ja diplomatiassa lisääntyy huimaa vauhtia. (Der Derian 2000: 775).

Syyskuun yhdennentoista tapahtumat ovat nostattaneet kaikenlaisia ajatuksia ja skenaarioita tulevaisuuden suhteen. Dorothy Denning kirjoittaa siitä kuinka Internetistä on kasvamassa digitaalinen taistelulentä. Hänen näkemyksensä mukaan ei ole tavatonta, että alueellinen konflikti omaa myös kyberulottuvuuden. Tässä ulottuvuudessa taistelut käydään omien sopimussääntöjen puitteissa toimivien hakkereiden toimesta. (Denning 2001: www) Denning puhuu erityisesti kyberterrorismista, joka kyberulottuvuutensa puolesta sopii sekä epäsymmetrisen sodankäynnin alueelle että myös virtuaalisotaan.

Myös Denning jakaa Der Derianin ajatuksen siitä, että tietoverkoista on tulossa yhä suurempi uhka. The Computer Emergency Response Team Coordination Centerin tilastojen mukaan vuonna 2001 raportoitiin lähes 35000 tapausta, kun vastaava luku vuonna 1997 oli 2134 tapausta. Denning huomauttaa myös, ettei läheskään kaikkia tapauksia raportoida. Denning käyttää esimerkkinä Code Red –virusta. Tämä virus saastutti vuoden 2001 heinä- ja elokuussa lähes miljoona tietokonepalvelinta aiheuttaen 2,6 miljardin dollarin vahingot. Tilanteen laajuuden ja vakavuuden selittämiseksi ja edellisiin tapauslukemiin peilaten Denning korostaa, että Code Red oli vain yksi tapaus. (ibid.)

Denning puhuu kyberterrorismista ja nostaa suhteellisen pelottavia ajatuksia sen mahdollisuuksista aiheuttaa tuhoa. Kyberterrorismin uhka liittyy osittain siihen, että sitä voidaan käyttää fyysisen iskun vaikutusten laajentamisen välineenä esimerkiksi jumiuttamalla hätäkeskukset tai sulkemalla sähkö- ja tietoliikenne myrkyllisten kaasujen ilmaan päästämisen tai rakennuksen räjäyttämisen jälkeen. Pelottavien uhkakuvien lisäksi Denningin mielestä tulisi herättää myös kysymys siitä, että onko olemassa henkilöitä, joilla on motivaatiota ja kykyä tämän tyyppisiin, kriittisiä infrastruktuureja vahingoittaviin tekoihin. Sellaiset ihmiset, joilla olisi taidot toteuttaa tällainen tietojärjestelmiin kohdistuva hyökkäys, ovat usein sellaisia, joilla ei ole motivaatiota aiheuttaa väkivaltaa tai esimerkiksi laajoja taloudellisia vahinkoja. Vastaavasti terroristit, joilla motivaatiota taas olisi, ovat Denningin mukaan usein kykenemättömiä toteuttamaan laajoja operaatioita kyberavaruudessa. (ibid.)

Tulevaisuuteen tulee kuitenkin Denningin mielestä suhtautua riittävällä vakavuudella sillä seuraava terroristisukupolvi kasvaa digitaaliajassa. Teknologia kehittyy kaiken aikaa, ja sen ohella myös erilaiset hakkerointimahdollisuudet kasvavat. Lisäksi Denning esittää ajatuksen siitä, että kyberterrorismi voi muuttua houkuttelevammaksi siinä vaiheessa, kun virtuaalinen ja todellinen maailma tulevat entistä kytkeytyneemmiksi toisiinsa. Tällä

Denning tarkoittaa sitä tilannetta, kun erilaiset laitteet – esimerkiksi auto – ”liitetään” Internetiin. Tulevaisuuden kyberterrorismin suhteen tulee siis varautua, vaikka vielä tällä hetkellä Denning näkee suuremmaksi uhaksi muun muassa biologiset aseet ja pommit. (ibid.)

3.3.3 Uus-moderni sodankäynti

Nykyisen sodankäynnin kolmannen päätyypin Mary Kaldor on nimennyt uus-moderniksi sodankäynniksi. Kaldor sanoo uus-modernin sodankäynnin liittyvän perinteisten armeijoiden kehitykseen suurissa siirtymävaiheen maissa. Tällä tarkoitetaan sellaisia suuria valtioita, jotka ovat siirtymässä avoimempiin markkinatalousjärjestelmiin aiemmasta keskitetystä taloudesta. Valtion riittävän suuri koko kuitenkin säilyttää jonkin kokoisen valtiosektorin ja estää hajoamisen. Kuitenkaan nämä valtiot eivät ole riittävän suuria haastamaan Yhdysvaltoja. Esimerkkeinä mainitaan Kiina, Intia ja Venäjä. Näihin valtioihin kohdistuu Kaldorin mukaan monia heikoille valtioille tyypillisiä paineita, ja ne omaksuvat usein kovin jyrkkiä ideologioita. Sotilaallisen voiman ylläpito, ydinaseet mukaan lukien, kuuluu näiden valtioiden toimiin. Sodankäynti on kapinaliikkeiden kukistamista tai tapahtuu valtioiden välillä. Sodissa varaudutaan puolustamaan valtion rajoja toisten hyökkäystä vastaan tai sitten pyritään tuhoamaan ääriliikkeiden synnyttämät verkostot. (Kaldor 2003: 56-57)

Uus-moderni sodankäynti on joko kapinantukahduttamistyyppistä – jolloin yleensä pyritään kukistamaan ääriliikkeet – tai rajoitettua valtioiden välistä sodankäyntiä, jossa oman valtion rajaa puolustetaan toisia vastaan. Näissä valtioissa sota tulkitaan klassiseksi, clausewitzilaiseksi sodankäynniksi. Taktiikkana käytetään tykkejä tai kranaattipommituksia helikoptereista ja tankeista, samoin kuin populaation siirtoa, jotta alueet voitaisiin ”puhdistaa” ääriaineksista. (Kaldor 2001b:www) Erotuksena Yhdysvalloista näissä valtioissa ollaan valmiita ottamaan miestappioiden riski, ja se on myös näkynyt miestappioiden määrässä. Uus-moderneissa valtioissa elää edelleen ajatus siitä, että ne voivat voittaa sotilaallisesti. (ibid.: 57-58)

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan sodankäynnin nykykäytäntöä Yhdysvaltain kansallisen turvallisuusstrategian pohjalta.

4 YHDYSVALLAT JA UUSI SOTA

Sodan kontekstia luonnehtii Yhdysvaltain hegemonia. Hegemoniaa puolestaan selittää kansallinen turvallisuus ja turvallistaminen. Hegemonia-asema on antanut Yhdysvalloille mahdollisuuden tuoda kansallinen turvallisuus kansainväliselle agendalle. Tässä luvussa on tarkoituksena tarkastella vuonna 2002 laadittua Yhdysvaltain kansallista turvallisuusstrategiaa, *The National Security Strategy of the United States of America* ja tuoda esiin sen tuottamaa sodan kuvaa sekä hegemonian että sen mahdollistaman laajan turvallistamisen kautta. Aloitan esittelemällä näkemyksen Yhdysvaltain hegemonia-asemasta ja siitä kuinka hegemoni luo sääntöjä sodankäynnille. Tämän jälkeen tarkastelen turvallisuuskeskeistä ajankuvaa ja sitä kuinka strategiassa näkyy niin maailmankuvan muotoutuminen kuin sodankäyntikin turvallisuutta painottavana asiana.

4.1 Hegemoni ja sen säännöt

Yhdysvaltain kansainvälisestä asemasta alettiin käydä vilkasta keskustelua syyskuun yhdennentoista iskujen ja niitä seuranneen Irakin sodan myötä. Keskustelua ovat leimanneet puheet niin Yhdysvaltain vahvistumisesta kuin myös sen heikkenemisestä, riippuen miltä kannalta voimasuhteita tarkastellaan. Vilho Harle (2004: 39) esittää lähestymistavaksi kansainvälisen järjestelmän muutoksen tarkastelun, sillä se voidaan nähdä kokonaisvaltaisempänä kuin pelkkä voimasuhdevertailu.

Harlen mukaan kansainvälisessä järjestelmässä on tapahtumassa muutos hierarkkisen järjestelmän suuntaan, kun aiempaa järjestelmää voidaan pitää anarkisena. Muutokseen sisältyy kolme elementtiä, jotka kukin vahvistavat toisiaan: sotilaallinen voima yksinapaistuu, järjestelmän perustehtävä muuttuu sekä syntyy kansainvälinen poliittinen työnjako. Yhdysvaltain ainutlaatuinen valta-asema perustuu sotilaallisen voiman yksinapaistumiseen. Yksinapaistumista suuremmaksi kansainvälistä järjestelmää muuttavaksi tekijäksi nousee kuitenkin se, että ”tarve varustautua kaikkien toisten valtioiden potentiaalista uhkaa vastaan on vähentynyt ja muuttunut sodaksi koko ihmiskunnan yhteistä vihollista, terroristeja, vastaan” (Harle 2004: 39). Tästä syntyy uusi kansainvälinen poliittinen työnjako, jossa määritellään järjestelmän perustehtävä. Johtava valtio, Yhdysvallat, määrittelee tämän perustehtävän ja odottaa myös muiden osallistuvan tähän yhteiseen kampanjaan. (ibid.) Yhdysvaltain kansallisessa turvallisuusstrategiassa on

kysymysjuuri tästä; vahvasta sotilaallisesta voimasta, terrorisminvastaisesta sodasta sekä johtavan valtion määrittelemistä hyvän akselin toimintaperiaatteista eli oikeudesta, vapaudesta ja demokratiasta. Tämä ilmaistaan strategian esipuheessa seuraavasti:

Today, the United States enjoys a position of unparalleled military strength and great economic and political influence. In keeping with our heritage and principles, we do not use our strength to press for unilateral advantage. We seek instead to create a balance of power that favors human freedom: conditions in which all nations and all societies can choose for themselves the rewards and challenges of political and economic liberty. In a world that is safe, people will be able to make their own lives better. We will defend the peace by fighting terrorists and tyrants. We will preserve the peace by building good relations among the great powers. We will extend the peace by encouraging free and open societies on every continent. (NSS: esipuhe, kappale 2)

Oma voima huomioimalla alleviivataan asemaa globaalissa ympäristössä. Muiden kansakuntien huomio kiinnitetään ilmoittamalla, ettei kyseessä ole yksipuolisen edun tavoittelu vaan turvallisen maailman tavoittelu ja saavuttaminen palvelee kaikkia. Lisäksi halutaan kannustaa omaa demokraattista maailmankuvaa.

Tulee kuitenkin huomata, että vaikka arkikielessä hegemonialla voidaan tarkoittaa voimaan perustuvaa määräävää asemaa, niin tarkalleen ottaen hegemonia on kuitenkin moraalista ja älyllistä johtajuutta. Näin ollen hegemonin valtaa ei voi kansainvälisessä järjestyksessä perustaa sotilaalliseen voimaan, vaan hegemonilla on yleisesti tunnustettu asema muiden esimerkkinä. Vaikka hegemoni toki käyttää valtaa tai saa itselleen muita enemmän etuja, niin muut ennemminkin pyrkivät samaistumaan hegemoniin kuin vastustamaan sitä. (Harle 2004: 39) Strategiassa terrorismin vastaista sotaa perustellaan moraalilla:

In the war against global terrorism, we will never forget that we are ultimately fighting for our democratic values and way of life. Freedom and fear are at war... (NSS: 7)

... the United States must defend liberty and justice because these principles are right and true for all people everywhere. (NSS: 3)

Oma korkea moraalitoimii siis esimerkkinä ja kannustimena muille. Näin terrorismin vastaisesta taistelusta tulee lähes välttämätöntä, sillä olisi suorastaan moraalitonta olla puolustamatta demokratian tarjoamaa elämäntapaa. Moraalilla oikeutetaan ja perustellaan, kuten George W. Bush strategian ensimmäisen luvun alussa tekee:

Some worry that it is somehow undiplomatic or impolite to speak the language of right and wrong. I disagree. Different circumstances require different methods, but not different moralities. (NSS: 3)

Moraalisesti oikein toimiminen on suuri hyve demokraattisessa yhteiskunnassa. Yhdysvaltain toiminnassa demokratia linkittyy terrorismin vastaisuuteen. Demokratiaa ja terrorismin vastaisuutta tarjotaan samassa paketissa, sitä ei moraaliperiaatteiden mukaan ole saatavilla erikseen.

Konventionaalinen asevoima toimii hegemonian vahvistajana, sillä se on Yhdysvaltojen sotilaallisen ylivoiman perusta. Vietnamin sodan päätyttyä, tappion sanottiin ennakoivan lopun alkua. Näin ei kuitenkaan ollut vaan Yhdysvallat panosti voimakkaasti konventionaaliseen voimaan sekä tahtoon käyttää sitä. Tämän lisäksi Yhdysvallat kykeni voittamaan myös ydinasekilvan ja onnistui palauttamaan sotilaallisen voiman merkityksen takaisin uskottavaksi poliittiseksi välineeksi. (Harle 2004: 41) Ja konventionaalisen voiman johtoasemaan uskotaan Yhdysvalloissa edelleen:

Rogue states and terrorists do not seek to attack us using conventional means. They know such attacks would fail. (NSS: 15)

Terrorismin vastaisessa sodassa ei siis ole kysymys konventionaalisten voimien välisestä mittelöstä. Yhdysvaltain sotilaallinen johtoasema on merkittävä, eikä kyseessä ole ohimenevä ilmiö. Harlen (2004: 41-42) mukaan kysymys on laadullisesta muutoksesta, jossa muilla valtioilla yksin tai yhdessä toisten kanssa ei ole mahdollisuutta asettua Yhdysvaltoja vastaan aseellisin voimin ja näin nousta sitä vahvemmaksi. Yhdysvaltain kontrolli niin ilmatilaan, meritilaan kuin avaruuteenkin on täydellinen. Tämä kontrolli auttaa Yhdysvaltoja hyödyntämään myös muita valtansa perustekijöitä ja näin myös estämään vastustajiensa voiman kehittymisen. Ja tämä puolestaan mahdollistaa sotilaalliset operaatiot sekä hegemonistisen ulkopoliittikan sellaisilla alueilla, joissa amerikkalaista sotilaallista voimaa ei ole ennestään käytettävissä. (ibid.) Toisin sanoen, Yhdysvallat voi suorittaa operaatioitaan missä vain ja miten vain. Esimerkiksi Afganistaniin ei ollut sinänsä mitään syytä hyökätä syyskuun yhdennentoista jälkeen, mutta kun sopiva syy löydettiin, niin sinne lähdettiin ja rytinällä. Yhdysvaltain suuri sotilaallinen voima antaa sille vankan aseman, jota on vaikea lähteä haastamaan, vaikka olisikin eri mieltä terrorismin vastaisen sodan suhteen.

Syyskuun yhdennentoista iskut ja sitä seurannut terrorismin vastainen sota ei ole varautumista minkä tahansa valtion mahdollista uhkaa vastaan eikä myöskään varautumista mahdolliseen, tulevaan sotaan. Sotaa käydään jo, tässä ja nyt. Terrorismin vastainen sota on luonut ilmapiirin, jossa ei voi ajatella joidenkin valtioiden liittoutuvan Yhdysvaltoja vastaan vain tasapainopolitiikan nimissä. Kaikkien tulee ottaa osaa tähän sotaan ja valjastaa sotilaallinen voimansa terroristeja vastaan, mikäli ei halua leimautua pahan akselille. (Harle 2004: 42)

Kuvitellun vihollisen kuin myös sodan luonne ovat muuttuneet niin terrorismin kuin terrorismin vastaisen sodan myötä. Vihollinen on kaikille yhteinen, ei siis pelkästään Yhdysvaltojen vihollinen. Vihollisuus ei pääty aseiden vaikenemiseen, kuten kansainvälisissä sodissa viitataan valtioiden välisen sodan viholliseen. Vihollista ei myöskään luokitella rikolliseksi, jolle laki soisi suojaa. Terroristi luokitellaan epäihmiseksi ja tätä kautta lainsuojattomaksi. (ibid.) Pohjimmiltaan kysymys siitä kuka terroristi on tai mitä on terrorismi, on poliittinen. Näiden määrittelyä voidaan pitää poliittisena toimintana, joka palvelee poliittisten tavoitteiden ajamista. (Harle 2002: 32)

Uusi uhkaava vihollinen on siis terrorismi, jota vastaan Yhdysvaltain tulee taistella. Jotta taistelu olisi mahdollista, on vihollinen identifioitava. Turvallisuusstrategiassa se tehdään laajoin kaarin ja vaihtoehtoja avoimeksi jättävin määrein:

The United States of America is fighting a war against terrorists of global reach. The enemy is not a single political regime or person or religion or ideology. The enemy is terrorism – premeditated, politically motivated violence perpetrated against innocents. [...] But no cause justifies terror. The United States will make no concessions to terrorist demands and strike no deals with them. We make no distinction between terrorists and those who knowingly harbor or provide aid to them. The struggle against global terrorism is different from any other war in our history. It will be fought on many fronts against a particularly elusive enemy over an extended period of time. [...] Our priority will be first to disrupt and destroy terrorist organizations of global reach and attack their leadership; command, control and communications; material support; and finances. This will have a disabling effect upon the terrorists' ability to plan and operate. (NSS: 5)

Ongelmalliseksi näyttää syntyvän vihollisen määrittämisen vaikeus. Hyvien ja pahojen raja on hämärtyvässä, sillä terroristeja nousee esiin myös omasta keskuudestamme, ei vain ”pahan akselilta”. Asia kuitenkin yksinkertaistetaan luomalla kuvaa siitä, että terroristi on ulkopuolelta tuleva paha – joku, joka erottuu ”meistä” selvästi. Erottavina tekijöinä voi olla esimerkiksi uskonto tai ihonväri. (Laitinen & Harle 2004: 6) Näin jyrkkää jaottelua

(uskonto / ihonväri) ei strategiasta kuitenkaan löydy. Vihollista voi todella olla erittäin vaikea identifioida. Terrorismin luoma vihollinen näyttäytyy kuitenkin ehkä vähemmän selkeänä kuin mitä kommunismi oli kylmän sodan aikaan. Toisaalta voidaan ajatella, ettei näin edes haluta tehdä. Liian rajaavia määrittelyjä vältetään, koska kyseessä on pitkä aika ja globaali tila sodassa maailman kontrolloimiseksi. Lisäksi tietyllä tapaa ”epämääräinen” vihollisen määrittely antaa Yhdysvalloille laajemman toimintakentän ja oikeutuksen monenlaisiin toimiin sekä jättää Yhdysvaltain kannalta paljon vaihtoehtoja avoimeksi. Monella rintamalla tapahtuvalla sodankäynnillä viitataan siihen, ettei vihollista ole identifioitu suoraan johonkin tiettyyn valtioon tai tahoon. Se, ettei vihollista määritetä spesifisti antaa laajemmat toimintavaltuudet kansallisen turvallisuuden tavoittelemiseksi samoin kuin oikeuttaa tätä toimintaa. Lisäksi voidaan ehkä ajatella, ettei vihollisen määrittämistä tiettyihin muslimiryhmiin edes tarvita lyhyellä tähtäimellä, sillä se hoituu esimerkiksi median kautta. Pidemmällä tähtäimellä puolestaan kuka tahansa kelpaa tarvittaessa viholliseksi. Uudenlainen taistelu voi tapahtua missä vain, jopa Yhdysvaltain omalla mantereella. Koska vihollisen määrittely on vaikeaa, tulee Yhdysvaltain varautua pitkäaikaiseenkin taisteluun.

Vihollista määritettäessä ovat kyseessä myös ulkopoliitiikan avainkäsitteet vaara, pelko ja erottautuminen. Ulkopoliitiikan keinoin ei kuitenkaan pyritä löytämään erilaisia ja vaarallisia aineksia jostain ulkoa vaan oman kansankunnan olemassaolo oikeutetaan ja erillinen luonne saadaan aikaan luomalla erilaiset ja vaaralliset ainekset uhkiksi ja joksikin toiseksi. Vallitseva sisäpoliittinen järjestys legitimoituu ja toiseus rakentuu ulkopoliitiikan diskursseissa. Jos lähdetään siitä, että ulkopoliitikassa on ensisijaisesti kyse valtion omien kansalaisten identiteetin rakentamisesta ja vahvistamisesta niin tällöin ulkopoliitikka määrittää niin normaalin, tutun ja turvallisen kuin vaarallisen, huolestuttavan, vieraan ja oudonkin. Tämä siis kyseenalaistaa normaalikäsitteiden kansainvälisestä kanssakäymisestä, jonka mukaan ulkopoliitiikan pääasiallisena tehtävänä pidetään sellaisten tilaisuuksien hyödyntämistä ja velvollisuuksien hoitamista, jotka ovat riippuvaisia niin valtion asemasta ja resursseista kuin vaihtuvista ulkoisista tekijöistä. (Kuusisto 2004: 89)

Eli määritellesään terrorismin tai terroristin, määrittäytyy samalla myös Yhdysvaltain oma identiteetti. Tarja Väyrynen (2004: 175) näkee, että sotaretoriikalla puhutaan aina myös omalle yhteisölle, jonka tunnustuksesta oma identiteetti rakentuu. Terrorismin tai terroristin määrittäminen tuottaa ja vahvistaa Yhdysvaltain omaa identiteettiä vapauden ja oikeuden puolustajana. (ibid.)

Yhdysvaltain yksinoikeus määrittellä terrorismi on antanut sille suurimman vallan. Se mitä terroristi tekee, on terrorismia. Näin ollen terroristi on ainoa, joka syyllistyy terrorismiin ja muut käyvät oikeutettua sotaa niin terrorismia kuin terroristejakin vastaan. (Harle 2004: 43)

Vaikka Yhdysvallat voi määrittellä terrorismin kulloistenkin intressiensä pohjalta, kansainvälisen järjestelmän muuttumisen ohella itse terrorisminkin on todettu muuttaneen muotoaan. Narcís Serra (2003: 25-26) viittaa artikkelissaan *Eurooppa ja uusi kansainvälinen järjestelmä* kahteen uudenlaista terrorismia tutkineeseen asiantuntijaan, John Arquilaan ja David Ronfeldtiin. Uudessa terrorismissa on tutkijoiden mukaan havaittavissa piirteitä, joita ei aiemmissa esim. ETA:n ja IRA:n suorittamissa terroriteoissa tähän saakka ole esiintynyt. Yhtenä piirteenä tutkijat pitävät sitä, että tavoitteet terroriteoilla ovat maailmanlaajuisia ja hyvin organisoituja sekä sitä, että toiminta on hyvin verkostoitunutta ja sisältää mahdollisuuden uuden teknologian käyttöön. Lisäksi uuden terrorismin tunnusmerkkeihin voi lukea sen, että terroriteot ovat laajoja sekä heterogeenisiä. Terroristeilla on myös halu vahingoittaa mahdollisimman suurta määrää viholliseksi koetun tahon siviilikansalaisia, eikä tavoitteeseen pääsemisessä pelätä oman hengen puolesta, vaan itsemurha nähdään yhtenä tappamisen välineenä. (ibid.)

Terroritoiminnan verkostoituminen ja näiden verkostojen laajentaminen on havaittu myös Yhdysvalloissa. Verkostoituminen linkittyy Yhdysvaltoihin ja sen turvallisuuteen sitä kautta, että laajentumaan pyrkivät verkostot ovat uhka Yhdysvaltain turvallisuudelle. Syyskuun yhdennentoista iskut osoittivat, että verkostot voivat ulottaa toimintansa myös suurvaltoja vastaan. Strategiassa asiaa lähestytään muuttuneen vihollisen kautta:

Defending our Nation against its enemies is the first and fundamental commitment of the Federal Government. Today, that task has changed dramatically. Enemies in the past needed great armies and great industrial capabilities to endanger America. Now, shadowy networks of individuals can bring great chaos and suffering to our shores for less than it costs to purchase a single tank. Terrorists are organized to penetrate open societies and to turn the power of modern technologies against us. (NSS: esipuhe, kappale 3)

Selkeistä vihollisista on siirrytty hämäräperäisten verkostojen aikaan. Turvallisuus on uhattuna, koska näiden uudenlaisten, mitä moninaisimmilla tavoilla verkostoituneiden ryhmien toimintaa on vaikea ennustaa. Ennustamattomuus puolestaan aiheuttaa epävarmuutta varustautumisen suhteen. Epävarmuuteen ja odottamattomiin tilanteisiin

Yhdysvalloilla on kuitenkin suhteellisen yksinkertainen ratkaisu: maksimoidaan Yhdysvaltain sotilaallinen voima.

Harlen mukaan ollaan siis siirtymässä kohti hierarkkista järjestelmää. Valtioiden välisen sodan mahdollisuutta ei kuitenkaan voi sulkea pois, mahdollisuus niihin on olemassa ja niitä tullaan varmasti myös käymään. Yhdysvalloilla on kuitenkin sellainen ylivoima, että voidaan olettaa, ettei sitä vastaan kukaan ryhdy sodankäyntiin. Eikä Yhdysvallat voi sallia sen etuja vaarantavia tai terrorismin vastaista taistelua heikentäviä sotia. Anarkisessa järjestelmässä varustauduttiin sotaan ketä tahansa hyökkääjää vastaan, kun nykyinen varustautuminen tapahtuu terroristeja vastaan. Terrorismin vastaisesta sodasta ei kuitenkaan seuraa yleistä aseidenriisuntaa vaan ennemminkin uusi varusteluponnistus, jossa resurssit ohjataan yhteiseen ja Yhdysvaltojen johtamaan terrorismin vastaiseen taisteluun. Eli kyseessä ei ole anarkisen järjestelmän mukainen kilpavarustelu. (Harle 2004: 43) Vaikka oletuksena on, ettei kukaan ryhdy käymään sota Yhdysvaltoja vastaan, Yhdysvallat kuitenkin varautuu siten, että potentiaalinen uhka on kaiken aikaa olemassa. Turvallisuusstrategiaan on asia kirjattu seuraavasti:

We will maintain the forces sufficient to support our obligations, and to defend freedom. Our forces will be strong enough to dissuade potential adversaries from pursuing a military build-up in hopes of surpassing, or equaling, the power of the United States. (NSS: 30)

Perinteinenkin sotavoima pidetään, ettei kukaan saisi kiinni varustelun tasossa ja näin nousisi ”perinteiseksi” uhaksi.

Yhdysvallat määrittelee vihollisen terrorisminvastaisessa sodassa. Muiden tehtävänä on auttaa Yhdysvaltoja taistelemaan tätä määritettyä vihollista vastaan tai ainakin olla häiritsemättä sotilaallisesti Yhdysvaltojen operaatioita. Näin anarkisesta järjestelmästä on siirrytty hierarkkiseen järjestelmään. Valtiot eivät siis huolehdi turvallisuudestaan yksin ja taistele terrorismia vastaan kukin toisistaan erillään vaan tehtävä on yhteinen. Johtavana valtiona Yhdysvallat kuitenkin päättää milloin terrorisminvastainen sota päättyy. (Harle 2004: 44) Tämä on kirjattu myös turvallisuusstrategiaan:

The conflict was begun on the timing and terms of others. It will end in a way, and at an hour, of our choosing. (NSS: 5)

Syyskuun yhdennentoista iskut tulivat Yhdysvalloille täytenä yllätyksenä, eikä niitä toteutettu minkäänlaisten hyväksyttävien sääntöjen puitteissa. Nyt Yhdysvallat on

kuitenkin päässyt taas jossain määrin tilanteen herraksi eli syyllinen (vihollinen) on määritelty ja sitä vastaan taistellaan kaikin keinoin. Ja taistelua jatketaan, kunnes Yhdysvallat päättää sen lopettaa.

4.1.1 Onko hegemonille haastajia?

Yhdysvaltain hegemonia-asema näyttää tällä hetkellä kiistattomalta. Mutta myös toisenlaisia visioita tulevaisuudesta on väläytelty.

Barry Buzanin ja Ole Weaverin (2003: 34) mukaan kylmän sodan jälkeinen maailma voidaan nähdä kolmikerroksisena kaaviona: supervallat (superpower) ja suurvallat (great power) järjestelmätasolla ja alueelliset vallat alueellisella tasolla. Kylmän sodan jälkeistä valtarakennetta Buzan & Weaver kutsuvat 1+4 –malliksi, jossa Yhdysvallat on ainoa supervalta ja suurvalloiksi lasketaan Venäjä, Japani, Kiina ja EU. 1+4 –malli on todennäköisin myös tulevaisuudessa. Visioina, joskin epätodennäköisinä, on väläytelty myös 2+2 –mallia ja 0+x –mallia. 2+2 –mallissa joko EU tai Kiina saavuttaisi Yhdysvaltojen ohella supervaltastatuksen ja 0+x –mallissa Yhdysvallat kokisi suhteellisen heikkenemisen materiaalisten valttiensa osalta suhteessa muihin valtoihin. Yhdysvallat on tärkein pelaaja ajateltaessa joko 1+x –mallin säilyttämistä tai siirtymistä kohti 0+x –mallia. Yksin sen vallassa tulevaisuuden mallit eivät kuitenkaan ole. Perusajatuksena on, että Yhdysvallat säilyy dominanttina jatkossakin, ellei se menetä tai hylkää supervaltastatustaan. (ibid.: 446, 455)

Pekka Visuri (2005: luento) jakaa Buzanin ja Weaverin ajatuksen 1+4 –mallista. Hänen mukaansa maailmanjärjestyksessä Yhdysvallat on ydin ja sitä ympäröivät Venäjä, Kiina, Japani ja EU. Lähi-itä ja eteläinen Aasia tulevat hänen mukaansa olemaan suurvaltojen kilpailun kohtauspaikkoja lähivuosina ja –vuosikymmeninä. (ibid.)

Yhdysvaltain turvallisuusstrategiassa tulevaisuuden valta-asetelma näyttäytyy samankaltaisena edellisiin verrattuna. Tosin siinä ei oteta kantaa omaan asemaan, se kai ajatellaan automaattisesti vahvaksi. Venäjän, Kiinan, Japanin ja EU:n (Euroopan) ohella kiinnostuksen kohteeksi nousee myös Intia. Eurooppa ja Japani huomioidaan liittolaisina:

A return to strong economic growth in Europe and Japan is vital to U.S. national security interests. We want our allies to have strong economies for their own sake, for the sake of the global economy, and for the sake of global security. (NSS: 18)

Vahva talous pitää myös liittolaisvaltiot vahvoina. Vahvan valtion kansalaiset ovat luultavasti tyytyväisempiä valtionsa toimintaan, eikä mahdollinen tyytymättömyys niin helposti purkaudu sisäisinä levottomuuksina ja tätä kautta aiheuta turvallisuuden romahtamista, kuten heikoissa valtioissa usein tapahtuu.

Venäjä, Intia ja Kiina huomioidaan potentiaalisina suurvaltoina:

We are attentive to the possible renewal of old patterns of great power competition. Several potential great powers are now in the midst of internal transition – most importantly Russia, India, and China. In all three cases, recent developments have encouraged our hope that a truly global consensus about basic principles is slowly taking shape. (NSS: 26)

Yhdysvaltain ajatus yhteistyöstä lähtee luultavasti siitä, että se kaipaa rinnalleen muitakin suuria toimijoita ajamaan omansuuntaistaan politiikkaa. Näin ollen sen ei tarvitse olla ainoana valvomassa omaa tai globaalia intressiä. Terrorismin vastaista taistelua helpottaa, kun myös muut tarkkailevat ”ympäristöään”. Yhdysvaltain mielenkiinto näitä valtioita kohtaan liittyy luultavasti myös siihen, että Venäjällä, Kiinalla ja Intialla on ydinaseita. Yhdysvaltain intresseissä on tehdä yhteistyötä näiden valtioiden kanssa, sillä ydinaseteknologia pysyy tietynlaisen kontrollin alaisuudessa, kun mahdollisimman moni on kansainvälisten ydinasesopimusten piirissä ja niin sanotusti samalla puolella.

4.2 Turvallisuus hegemonian selittäjänä

Yhdysvaltain terrorismin vastaisen sodan myötä saavuttaman hegemonisen valta-aseman myötä sille on avautunut mahdollisuus saada muiden valtioiden huomio omiin kansallisiin intresseihinsä ja täten ajaa omia kansallisen turvallisuuden kysymyksiä globaalin turvallisuuspoliittisen agendan sisällöksi. Syyskuun yhdennentoista iskut loivat jälleen perustan turvallisuuskeskeiselle ajattelulle ja se määrittääkin tällä hetkellä kansainvälistä politiikkaa. Terrorismin vastainen sota on saanut Yhdysvaltain kansalliset turvallisuusintressit kattamaan koko maapallon. (Laitinen 2005: 43) Tässä osassa tarkoituksena on selvittää hegemonia-aseman puitteissa tehtäviä turvallistamistoimia, toisin sanoen mitä kaikkea hegemonilla on mahdollista tehdä terrorismin vastaisen sodan varjolla ja miten se on turvallisuusstrategiassa ilmaistu.

(Kansallisen) turvallisuuden käyttö avainkäsitteenä oli 1940-luvun alun keksintö Yhdysvalloissa. Käsitteen institutionalisoituminen tapahtui kylmän sodan alkuvaiheessa, ja

sen jälkeen se levisi myös liittoutuneille ja sitten enemmän tai vähemmän kaikille kansainvälisessä järjestelmässä. Turvallistaminen oli lähtökohdiltaan geopoliittinen ja koski arvoja ja periaatteita. 1960-luvulla Neuvostoliitosta tuli suoranainen sotilaallinen uhka, kun se aiemmin oli ollut lähinnä haaste amerikkalaisille arvoille, elämäntavalle ja maailman johtajuudelle. Osa tätä haastetta oli se, että uhan kohtaaminen saattaisi vaatia mobilisaatiota ja militarisoitua, joka itsessään uhkasi Amerikan vapautta. Näin ollen kunnianhimoinen geopoliittinen näkemys nähtiin tarpeelliseksi. Kotimaiseksi kysymykseksi turvallisuus tuli McCarthyn aikakaudella, jolloin kommunistinen uhka oli havaittu huomattavaksi maan sisällä. (Buzan & Waever 2003: 283-287)

Kylmän sodan päättymisen jälkeen päästiin uudenlaisiin turvallisuuskysymyksiin. Yhdysvaltain uusilla turvallisuuskysymyksillä on kaksi suuntaa. Ensinnäkin ovat olemassa uhat, jotka on hyväksytty turvallisuuskysymyksiksi, mutta sen sijaan, että ne olisivat listan kärkipäässä, ne ovat saaneet vain vähäisen aseman. Tällaisiksi uhiksi luokitellaan ympäristöturvallisuus, epidemiat ja globaalit infektiosairaudet, järjestäytynyt rikollisuus sekä huumeet. Epidemiat ja globaalit infektiosairaudet nähdään merkitsevinä lähinnä vain, jos niillä on kytkös terrorismiin. Järjestäytynyt rikollisuus nähdään uhkana, mutta Yhdysvalloille oikeastaan vain epäsuorana sellaisena, paitsi jos se liittyy huumeisiin. Huumeet on julistettu kansalliseksi turvallisuusuhkaksi Yhdysvalloissa jo vuonna 1974, ja Reaganin aikakaudella aloitettiin ”sota huumeita vastaan”. Pääasiallisesti tämä on kotimainen kampanja, mutta on kansainvälisellä tasolla kohdistettu latinalaiseen Amerikkaan. Toisen turvallisuuskysymysten suunnan muodostavat huipputason turvallisuuskysymykset, joiksi luokitellaan geotalous (geo-economics), terrorismi, roistovaltiot ja joukkotuhoaseet. Ensimmäisinä kylmän sodan jälkeisinä vuosina Japani nähtiin uutena voimainkoitoksena Yhdysvalloille, mutta Japani kuitenkin heikentyi. Yhdysvaltain uusi talous elpyi ja geoekonomisen strateginen kauppapolitiikka korvattiin paljon klassisemmalla vapaan kaupan politiikalla sekä monenkeskisen kauppajärjestelmän aktiivisella käytöllä. Jo ennen syyskuun yhdennentoista iskuja oli esitetty, että terrorismiin tulisi kohdistaa paljon enemmän huomiota. Tällöin terrorismi oli pääasiallisesti liitetty roistovaltioihin sekä ydinaseiden lisääntymiseen, mikä puolestaan johti keskusteluihin ohjuspuolustusjärjestelmästä. Syyskuun yhdennentoista jälkeen ”sodasta terrorismia vastaan” tuli johtava periaate kaikessa ulkopoliitikassa ja erittäin turvallistettu kysymys. Roistovaltiot ja joukkotuhoaseet ovat yleisiä turvallisuuskysymyksiä. Roistovaltiot, tavoitellessaan joukkotuhoaseita, aiheuttavat huolta alueellisille valtasapainoille ja ne

kiihottavat suhteettomaan sodankäyntiin sekä synnyttävät tarpeen uudentlaisille puolustusjärjestelmille Yhdysvalloissa. (ibid.: 295-98)

Yhdysvaltain turvallisuuskysymysten kaksi suuntaa – alhaisen aseman turvallisuuskysymykset ja huipputason turvallisuuskysymykset – näyttäytyvät myös turvallisuusstrategiassa. Alhaisen aseman saaneet turvallisuuskysymykset, kuten ympäristökysymykset ja globaalit infektiosairaudet, jäävät strategiassa suhteellisen vähäiselle huomiolle. Maailman HIV/AIDS tilanne todetaan samassa yhteydessä, jossa puhutaan köyhien maiden julkisesta terveydenhuoltokriisistä. Ympäristöllisissä kysymyksissä mainitaan kestävä kehityksen ohella kasvihuonekaasujen vähentäminen. Ottamalla ympäristökysymykset mukaan strategiaan, ilmaistaan Yhdysvaltain kiinnostus niitä kohtaan. Huipputason turvallisuuskysymykset – geotalous, roistovaltiot, joukkotuhoaseet ja terrorismi – saavat strategiassa luonnollisesti huomattavan aseman.

Kansallinen turvallisuus ei ole kovin helppo määriteltävä, sillä se sisältää sekä ulkoisen että sisäisen turvallisuuden, aatteellisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia sekä taloudellisia intressejä (Laitinen 2002b: 90). Strategiassa kansallinen turvallisuus ilmaistaan seuraavasti:

The aim of this strategy is to help make the world not just safer but better. Our goals on the path to progress are clear: political and economic freedom, peaceful relations with other states, and respect for human dignity. (NSS: 1)

Aatteelliset ja kulttuuriset ulottuvuudet (political freedom, peaceful relations, respect for human dignity) sekä taloudelliset intressit (economic freedom), jotka kansalliseen turvallisuuteen katsotaan sisältyvän, määritellään heti kansallisen turvallisuusstrategian päämäärän yhteydessä. Kuva ulkoisesta ja sisäisestä turvallisuudesta luodaan ilmoittamalla tavoitteeksi turvallinen maailma. Laajuutensa vuoksi kansallinen turvallisuus on hyvin käyttökelpoinen työkalu poliitikoille, sillä sen käyttöalue ulottuu niin talouspolitiikkaan, ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan kuin diplomatiaankin (Laitinen 2002b: 90). Kansallinen turvallisuus voi käsittää monenlaisia toimintakeinoja ja intressejä, ja on näin käsite, joka muotoutuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja jonka tarkka sisältö määrittyy paikassa ja ajassa (Laitinen 2005: 45).

Kansallisessa turvallisuudessa on edelleen pohjimmiltaan kyse siitä, että valtio säilyy kaikissa olosuhteissa. Kansallinen turvallisuus voidaan ajatella kollektiivisena tunteena siitä, että yhteiskunta pystyy selviytymään niin sisäisistä kuin ulkoisistakin haasteista ja

sen seurauksena jatkamaan turvallista elämää. Edelleenkin on tarpeellista jaotella turvallisuusuhat sekä sisäisiksi että ulkoisiksi. Kuitenkin painotus on kallistumassa sisäisen turvallisuusulottuvuuden suuntaan. Ulkoista uhkaa varten varustautumisen välineet alkavat näyttää sopivilta myös sisäisen turvallisuuden näkökulmasta. Turvallisuuteen turvautumalla ja vetoamalla voidaan perustella lähes mitä tahansa poliittista oppia tai käyttäytymistä. Turvallisuudella politikointi on avain toiminnan oikeuttamiseen ilman, että toimintaperiaatteita kyseenalaistettaisiin. Ulko- ja turvallisuuspoliittisilla puheilla luodaan kansallista yhtenäisyyttä, kuvitelmaa siitä, että kansalla ("me") on täysin yhteneväiset intressit, käsitykset ja tarpeet turvallisuuden suhteen. (Laitinen 1999: 116-117)

Kansainvälisestä turvallisuudesta puhutaan silloin, kun haluttomuus sotia ja sodankäymisen estot ovat suuremmat kuin halukkuus sotimiseen. Kollektiivinen turvallisuus ja rauha ovat käsitteinä lähellä kansainvälistä turvallisuutta. Rauha on kansainvälistä turvallisuutta laajempi käsite, mutta usein kansainvälisesti turvallinen maailma on myös rauhanomainen. Kollektiivisen turvallisuuden voidaan puolestaan sanoa olevan järjestelmä, jossa muu yhteisö on valmis toimimaan yhdessä uhkaajaa vastaan. Kyseessä on siis valtioiden väliset suhteet, joita hallitaan poliittisin ja diplomaattisin keinoin. (Laitinen 1999: 118-119) Strategiassa kollektiivista turvallisuutta luodaan vetoamalla yhteisiin arvoihin:

Today, the world's great powers find ourselves on the same side – united by common dangers of terrorist violence and chaos. The United States will build on these common interests to promote global security. We are also increasingly united by common values. [...] [Democracy and economic openness] are the best foundations for domestic stability and international order. We will strongly resist aggression from other great powers – even as we welcome their peaceful pursuit of prosperity, trade, and cultural advancement. (NSS: esipuhe, kappale 6)

Kollektiivista turvallisuutta ja kansainvälisen järjestelmän toimintaa hyödyttää, jos mahdollisimman monet omaksuvat Yhdysvaltain demokratiaa ja vapaata taloutta painottavan linjan. Rivien välistä on luettavissa myös syyskuun yhdennentoista jälkeinen toteamus "jos et ole puolellamme, olet meitä vastaan".

Turvallisuuspolitiikka jakautuu usein puolustuspolitiikkaan ja ulkopolitiikkaan. Näihin kahteen alueeseen vaikuttaa useita muuttujia; historialliset, maantieteelliset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset tekijät, kansainvälisen yhteisön poliittiset ja rakenteelliset muutokset sekä tieteellis-tekninen kehitys. Nämä muuttujat ja erityisesti niissä tapahtuvat muutokset

vaikuttavat valtioiden tapaan tarkastella maailmaa ja siinä esiintyviä turvallisuusongelmia. (Laitinen 1999: 124)

Syyskuun yhdennentoista jälkeisessä kansainvälisessä politiikassa on nähtävissä kylmän sodan ajan selkeä vihollisasetelma, joka lähestulkoon loisti poissaolollaan heti kylmän sodan jälkeisessä murrosvaiheessa. Kansallinen turvallisuus määritellään jälleen suhteessa viholliseen. Syyskuun yhdennentoista jälkeisessä retoriikassa on uusi viholliskuva, mutta uhkaa vastaan taistellaan pitkälti kylmän sodan aikaisin keinovalikoimin. (Laitinen 2005: 47)

Turvallisuudesta puhutaan siis pitkälti sotilaallisena, väkivaltakoneistoja koskettavana asiana. Se saa turvallisuusuhat ja niiden torjunnan näyttäytymään väkivaltaisina fyysisinä toimintoina, joten sotilaallinen turvallisuus on rauhallisimmillaankin aina vähintään väkivallalla uhkaamista. Sotavoiman käyttö liittyy erityisesti valtioiden intresseihin sekä etuihin ja siihen turvautuminen on aina poliittinen valinta. Vaikka sota nähtäisiin ainoaksi vaihtoehdoksi, niin sekin lienee poliittisen harkinnan tulos, jos tällaiseen vaihtoehdottomaan tilanearvioon päädytään. (Huru 2004: 44, 47)

Perinteisesti katsottuna turvallisuus on valtion asia ja valtion poliittinen johto on turvallistajana toimiva taho. Turvallisuuskäytännöt nojaavat valtion turvallisuuspoliittiseen koneistoon, kuten diplomatiaan, sotilaalliseen voimankäyttöön ja ulkopoliittikkaan. Kuitenkin poliittisen uskottavuuden kannalta on merkityksellistä, jos yksittäinen valtio onnistuu synnyttämään toimintansa tueksi jonkinlaisen liittouman. (Laitinen 2005: 50) Turvallisuusstrategiassa muistetaan myös liittolaisten ja ystävien merkitys, vaikka ensisijalla turvallisuuden luomisessa ovatkin Yhdysvaltain omat intressit. Tämä voidaan nähdä olennaiseksi diplomatian ylläpidossa, samoin kuin toiminnan oikeuttamisen näkökulmasta – ajatus epäitsekästä toiminnasta saa helpommin myös muiden kannatuksen.

The presence of American forces overseas is one of the most profound symbols of the U.S. commitments to allies and friends. Through our willingness to use force in our own defense and in defense of others, the United States demonstrates its resolve to maintain a balance of power that favors freedom. To contend with uncertainty and to meet the many security challenges we face, the United States will require bases and stations within and beyond Western Europe and Northeast Asia, as well as temporary access arrangements for the long-distance deployment of U.S. forces. (NSS: 29)

Liittolaisia ja ystäviä ei strategiassa tarkemmin eritellä. Olettavasti liittolaisiin kuuluvat Yhdysvaltain NATO-kumppanit ja ystäviksi voidaan lukea Yhdysvaltain arvomaailman jakavat vapaat demokratiat sekä kaikki, jotka ovat lähteneet mukaan sotaan terrorismia vastaan. Vaikka kysymyksessä on Yhdysvaltain kansallinen turvallisuusstrategia, vedotaan monessa kohtaa globaaliin intressiin. Yhteistyöhalukkuus esitetään toiveen muodossa ja kieli on diplomaattisen kosiskelevaa. Kansallisen intressin tavoittelu verhotaan liittolaisten ja ystävien kautta globaaliksi intressiksi. Toisaalta pyrkimys globaaliin intressiin on aivan ymmärrettävää, sillä se hyödyttää kansallista intressiä enemmän kuin pelkkä kansallisen hyödyn tavoittelu. Pelkkä kansallisen hyödyn tavoittelu – ja myös tämän pyrkimyksen selkeä ilmoittaminen – voisi johtaa tilanteeseen, jossa turvallisuusstrategiassa ilmoitetut tavoitteet eivät toteudu. Yhdysvallat tarvitsee yhteistyökumppaneita täyttääkseen strategian asettamat odotukset. Näin siis hegemoni onnistuu ulottamaan oman kansallisen turvallisuutensa kattamaan koko maapallon. Hegemonian ylläpidossa ystävistä ja liittolaisista tuskin on haittaa.

Syyskuun yhdennentoista jälkeinen ilmapiiri oli sellainen, että mitä moninaisempien ilmiöiden ja asioiden turvallistaminen oli helppoa. Merkitykselliseksi nousee se, kenellä on valtaa turvallistaa kansainvälisessä politiikassa. (Laitinen 2005: 51) Ja tässä ilmapiirissä näytti siltä, että Yhdysvalloilla oli se valta. Tämä rooli on nähtävissä myös turvallisuusstrategiassa. Vaikka strategia korostaa yhteistyötä ja sen merkitystä turvallisuudelle, on tämän yhteistyön ehtona se, että Yhdysvallat johtaa toimintaa. Johtajan roolin myötä tulee kontrolloijan rooli, joka ilmenee myös seuraavasta ”sotaan kutsusta”:

In building a balance of power that favors freedom, the United States is guided by the conviction that all nations have important responsibilities. Nations that enjoy freedom must actively fight terror. Nations that depend on international stability must help prevent the spread of weapons of mass destruction. Nations that seek international aid must govern themselves wisely, so that aid is well spent. For freedom to thrive, accountability must be expected and required. (NSS: esipuhe, kappale 9)

Yhdysvallat johtajan roolissa kutsuu – tai osittain jopa käskee (must) –vapaudesta nauttivat kansakunnat mukaan taistelemaan terrorismia vastaan ja auttamaan joukkotuhoaseiden leviämisen estämisessä. Vastuuvollisuutta sekä vaaditaan että odotetaan. Globaalin kontrolloijan rooli on näkyvissä myös muun muassa seuraavissa turvallisuusstrategian toteamuksissa:

The United States welcomes our responsibility to lead in this great mission.
(NSS: esipuhe, kappale 11)

In leading the campaign against terrorism... (NSS: 7)

America will implement its strategies by organizing coalitions... (NSS: 25)

In exercising our leadership... (NSS: 31)

Johtajan roolista tehdään jopa velvollisuus, ja näin Yhdysvallat on se taho, joka organisoii valtioita koalitioihin ja toimimaan, jotta vapaa maailma syntyisi.

Sodassa, jossa tavoitteena on maailman turvallisuus, suvereenin valtion tehtävänä “on toimia paikallisena poliisipäällikkönä globaalien terrorismin kontrolloinnissa” (Koivusalo 2001: 68). Terrorismin vastaista sotaa ei Koivusalon mukaan voida paikantaa ajallisesti tai tilallisesti. Samalla se on kuitenkin virtuaalisesti koko planeetan kattavaa. Sillä ei myöskään voi nähdä selkeätä alkua tai loppua – samoin vihollinen ei ole mitenkään itsestään selvä. Näin ollen sodan voitto ei niinkään riipu tietyn alueen valloittamisesta vaan kyseessä on tuon alueen ja ajan kontrollointi. (ibid.: 69, 71)

Pelkkä turvallisuusinstituutioiden parantaminen sinällään ei tuo Yhdysvalloille riittävää tyydytystä, vaan toiveissa on olla kaiken toiminnan herra:

We will channel our energies to overcome a host of operational challenges.
(NSS: 29)

Yhdysvaltojen tavoitteena on olla johtoasemassa uusien uhkien torjunnassa. Turvallistaminen edellyttää jälleen kerran yhteistyötä muiden valtioiden kanssa. Yhteistyö tapahtuu kuitenkin niin, että Yhdysvallat määrittelee yhteistyön säännöt, ja olettaa kaikkien pelaavan niiden mukaisesti.

Sotilaallinen varustelu ja sotilaallisen voiman käyttö ei koskaan ole ongelmaton kansainvälisissä suhteissa. Keskeisenä ongelmana on erityisesti ollut se kuinka sotiminen tulisi tehdä sekä se, milloin sota on oikeutettua. Usein pidetään heikkouden merkinä, jos vihollisen tuhoamiseen ei käytetä kaikkia keinoja eikä vihollista tuhota epäröimättä (Osama bin Laden, Saddam Hussein). Toisaalta, liiallinen pommittaminen tulkitaan taas usein ylimitoitetuksi väkivallan käytöksi (Hiroshima, Dresden, Vietnam). Syyskuun yhdennentoista jälkeen kansainvälinen järjestelmä joutui eräänlaiseen valtopoliittiseen tilaan, jossa lähes kaikki mahdollinen tuli turvallistetuksi. Yhdysvaltain johtaman koalition

toimien ohella myös yleinen sävy puheissa muuttui. Omaksuttiin turvallistamisen retoriikka. (Laitinen 2002a: 8)

Tämä turvallistamisen retoriikka on luonut merkityksen kansalliselle turvallisuudelle sekä tuottanut konkreettisen vihollisen ja globaalin turvallisuusstrategian. Uuden vihollisen myötä tuleva globaalin terrorismin uhka oikeuttaa kansallisen turvallisuuden politiikan, jonka tarkoituksena ennen kaikkea on luoda järjestystä terrorismin synnyttämään kaaokseen. (Laitinen 2005: 47) Eli turvallistamisen retoriikkaa käytetään tarvittavan järjestyksen luomiseen uhkakuvia hyödyntämällä. Syyskuun yhdennentoista tapahtumat antoivat Yhdysvalloille mahdollisuuden ryhtyä ennakoiviin iskuihin kansallisen turvallisuuden nimissä. Ennakoivat iskut sisältävät myös ennakoivan turvallistamisliikkeen, joka tarkoittaa sitä että jokin henkilö tai asia voidaan nimetä uhkaksi ilman, että se olisi todennettu uhkaksi esimerkiksi valtion suvereniteetille. Hegemoni voi turvallistaa minkä tahansa asian ja pyrkiä eliminoimaan vihollisen tai uhan ennakoivin iskuin. (ibid.: 52) Myös strategia korostaa ennakoivuutta, koska reaktiiviset toimet on havaittu riittämättömiksi:

We must be prepared to stop rogue states and their terrorist clients before they are able to threaten or use weapons of mass destruction... [...] We cannot let our enemies strike first. [...] ... nations need not suffer an attack before they can lawfully take action to defend themselves against forces that present an imminent danger of attack. Legal scholars and international jurists often conditioned the legitimacy of preemption on the existence of an imminent threat... [...] The United States has long maintained the option of preemptive actions... [...] ... the United States will, if necessary, act preemptively. (NSS: 14-15)

Oikeutuksen ennakoiviin iskuihin on sanottu tulleen uuskonservatiivien vaikutuksesta strategiaan. Uuskonservatiiviselle ajattelulle keskeistä on vapauden puolustaminen sekä edistäminen, jossa sotilaallista hegemoniaa käytetään välineenä tämän mission suorittamiseksi (Heikka 2005: 6). Risto Marjomaa (2002: www) puhuu uudesta, merkittävästä askeleesta Yhdysvaltain terrorismin vastaisessa strategiassa. Reaganin aikaan sotilastoimet olivat lähinnä kostoiskuja, joiden tarkoituksena oli pelotella terrorismia tukevia valtioita muuttamaan käytöstään (ibid.). Samoin Clinton vastasi perinteisin kostoiskuin, kun suurlähetystöihin Tansaniassa ja Keniassa oli isketty. Afganistanin sodassa tarkoituksena oli alusta alkaen syrjäyttää maata hallinnut poliittinen organisaatio ja korvata se soveliaammalla (Marjomaa 2002: www). Sama lähtökohta oli Irakiin

lähdetessä. Hyökkäyssodasta on tullut yhtä legitiimiä kuin Clausewitzin aikaan. ”Syrjäytä ikävä hallitus” sisältääkin viitteen clausewitzilaiseen sodankäyntiin.

Turvallisuushkien hallitseminen edellyttää poikkeuksellisia toimenpiteitä. Turvallisuuden vaatiminen on ollut avain voiman käytön oikeuttamiseen, mutta yleisemmin se on avannut tietä valtion mobilisointiin tai erityisen vallan käyttöön olemassa olevien uhkien käsittelemiseksi. Turvallisuuteen vetoamalla valtion edustaja voi julistaa hätätilan, jolloin voidaan vaatia oikeutta käyttää mitä tahansa keinoja, jotka ovat tarpeen uhkaavan kehityksen pysäyttämiseksi. Turvallistamisessa asia on esitetään olemassa olevana uhkana, joka vaatii välittömiä toimenpiteitä sekä toiminnan oikeuttamista poliittisten käytäntöjen normaalien rajojen ulkopuolella. Barry Buzan, Ole Waever ja Jaap de Wilde huomauttavat, että turvallistamista ei toteuteta vain sääntöjä rikkomalla eikä yksistään olemassa olevilla uhilla vaan sellaisilla olemassa olevilla uhilla, jotka legitimoivat sääntöjen rikkomisen. (Buzan, Waever & de Wilde 1998: 21, 23-25) Huomionarvoista on myös se, että turvallisuusargumenteilla on tulevaisuusulottuvuus ja ne ovat kontrafaktuaalisia hyödyntäen vaihtoehtoisten tulevaisuuksien mahdollisuutta (ibid.: 32). Terrorismista on syntynyt juuri sellainen turvallisuusuhka, jota vastaan voidaan oikeuttaa poikkeukselliset toimenpiteet.

Toiminnalla tulee olla ainakin näennäinen oikeutus. Sodan oikeutus tulee nykyisin löytää joko kansainvälisen yhteisön määräyksestä tai itsepuolustuksen välttämättömyydestä (Holsti 2004: 283-284). Persianlahden sodan jälkeen suuren armeijan ja valmiuden jättäminen oikeutettiin Saddam Husseinin selviämisellä. Yhdysvalloilla oli edelleen olemassa arkkivihollinen, jota vastaan varustautumista tarvittaisiin. (Shapiro 1997: 97) Syyskuun yhdennentoista iskut loivat jälleen oikeutuksen toiminnalle. Strategiassa toimimattomuus uhan edessä todetaan selkeäksi riskiksi:

The greater the threat, the greater is the risk of inaction – and the more compelling the case for taking anticipatory action to defend ourselves, even if uncertainty remains as to the time and place of the enemy’s attack. [...] Yet in an age where the enemies of civilization openly and actively seek the world’s most destructive technologies, the United States cannot remain idle while dangers gather. (NSS: 15)

Juuri tämä tuhoisien teknologioiden mahdollisuus toimi perusteluna ja oikeutuksena, kun vuonna 2003 päätettiin lähteä Irakiin. Turvallisuudesta on muodostunut kaiken edelle menevä olotila, jota tulee tavoitella kaikin keinoin. Koska Yhdysvaltain kansallinen

turvallisuus ei ole nykytilanteessa taattu, syntyy tarve puolustautumiselle. Pelkän itsepuolustuksen ohella oikeutusta haetaan globaalista turvallisuudesta, eli kansalliset intressit korvautuvat jollakin laajemmalla tarkoituksella. Kansallisella turvallisuusstrategialla halutaan määrittää nykyinen toimintakenttä ja siellä toimimisen oikeutus. Näin ollen Yhdysvaltain kansallinen turvallisuusstrategia on yhtä suurta kertomusta (itse)puolustuksen välttämättömyydestä.

Kansainvälisen oikeuden määräyksiä Yhdysvallat voi noudattaa silloin, kun se on sen etujen mukaista ja tarvittaessa voidaan näitä määräyksiä olla noudattamatta. Toisin sanoen, omille intresseilleen tärkeissä asioissa kansainvälistä oikeutta ei pidetä itseään velvoittavana. Terrorisminvastaisessa sodassa Yhdysvallat on määritellyt pysyvän kansainvälisen poikkeustilan, jonka puitteissa Yhdysvallat päättää kansainvälisen oikeuden sitovuudesta siihen. Oikeus perustuu terrorisminvastaisen sodan ohella poliittiseen missioon. (Harle 2004: 43)

Terrorismin vastustaminen löytää oikeutuksensa nimenomaan joukkotuhoaseista. Niistä Yhdysvallat on kaikkein eniten huolissaan. William J. Hartmanin (2002: 26-27) mukaan ydinterrorismi on suurin yksittäinen uhka, jonka Yhdysvallat tulevina vuosina kohtaa. Syyskuun yhdennentoista tapahtumat synnyttivät tietoisuuden, että uudet superterroristiorganisaatiot tulevat käyttämään mitä tahansa asetta saavuttaakseen suurimman mahdollisen vaikutuksen uhrien ja reaalisen omaisuuden tuhoamisessa (ibid.). Strategiassa tämä mikä tahansa ase on määritetty joukkotuhoaseeksi:

[Rogue states and terrorists] rely on acts of terror and, potentially, the use of weapons of mass destruction – weapons that can be easily concealed, delivered covertly, and used without warning. [...] ...mass civilian casualties is the specific objective of terrorists and these losses would be exponentially more severe if terrorists acquired and used weapons of mass destruction. (NSS: 15)

Joukkotuhoaseella on sekä mittava pelotevoima että valtava tuhovoima. Pelko joukkotuhoaseiden käytöstä Yhdysvaltoja vastaan perustuu luultavasti Yhdysvaltain ylivoimaisuuteen konventionaalisessa mielessä. Kun konventionaaliset keinot ovat oikeastaan poissuljettuja vaihtoehtoja, Yhdysvaltoja pyritään uhmaamaan toisin keinoin. Hyökkäykset tulevat kohdistumaan enemmän avainjärjestelmiin, verkostoihin sekä keskeisiin tukikohtiin, koska ne ovat suojattomampia ja haavoittuvampia kuin taistelujoukot (Hartman 2002: 29).

Hartman painottaa siis ydinaseiden uhkaa. Realisoituessaan tämä uhka todella olisi merkittävä. Terrorismiin liitettyä uhkaa on toisenlainen kuin ydinaseuhka yleensä. Ydinase ”epävakaassa” valtiossa tai pahan akselilla on paljon riskialttiimpaa kuin mitä se on tämän hetkisten ydinasevaltioiden päämiesten käsissä. Riskialttiutta lisää se, että teknologia voi näiden tahojen kautta tulla terroristien käyttöön.

Pelotevoimaa lisää myös vihollisten oma pelkäämättömyys käyttää tällaisia aseita:

... leaders of rogue states [are] more willing to take risks, gambling with their lives of their people, and the wealth of their nations. [...] Today, our enemies see weapons of mass destruction as weapons of choice. [...] a terrorist enemy... whose so-called soldiers seek martyrdom in death... (NSS: 15)

Vihollisen pelkäämättömyys ja rohkeus lähtee toisaalta siitä, että kostoiskun suorittaminen epämääräistä terroristiorganisaatiota vastaan on todella vaikeata ja toisaalta siitä, että usein vihollisen toiminnan taustalla on marttyyrikuolemaa tukeva ideologia.

Terrorismi näyttäytyy siis hyvin epäsymmetrisenä vastustajana. Näin ollen tällaista vihollista vastaan tulee varautua keinoin, jotka vastaavat Kaldorin näytössodankäynnin periaatteita:

Our response must take full advantage of strengthened alliances, the establishment of new partnerships with former adversaries, innovation in the use of military forces, modern technologies, including the development of an effective missile defense system, and increased emphasis on intelligence collection and analysis. (NSS: 14)

Painotus on siis korkeassa teknologiassa ja sen käytössä. Myös tiedustelutiedon merkitys korostuu. Jyrki Käkösen (2002: 52) mukaan maan sotilaallista voimaa laajasti käyttämällä voidaan osoittaa se, että sotilaallisen voiman olemassa olo ei ole turhaa. Lisäksi sotilaallisen voiman käytöllä voidaan vahvistaa kansalaisten uskoa sotilaallisin keinoin tuotettuun turvallisuuteen (ibid.).

Näytössodankäynti on sitä miestappiottomuuteen tähtäävää high-tech –sodankäyntiä, johon Yhdysvallat entistä enemmän pyrkii. Tarve näihin pyrkimyksiin sekä sotilaallisten vaatimusten ja turvallisuushaasteiden keskittämiseen syntyy jo monesti todetusta vihollisen ja turvallisuuskentän muutoksesta:

... the threats and enemies we must confront have changed, and so must our forces. [...] We must prepare [...] by developing assets such as advanced remote sensing, long-range precision strike capabilities, and transformed

maneuver and expeditionary forces. This broad portfolio of military capabilities must also include the ability to defend the homeland, conduct information operations, ensure U.S. access to distant theaters, and protect critical U.S. infrastructure and assets in outer space. (NSS: 29-30)

Uusi teknologia mahdollistaa sodan ”näyttämisen” vain harmittomana tietokone- tai konsolipelinä. Tällaista virtuaalisotaa ”tukevat” myös Yhdysvaltain sotilaallisen teknologian kehittämissuunnitelmat. Kotimaan puolustamisen tulee onnistua niin maalla, merellä, ilmassa kuin avaruudessakin.

Sota terrorismia vastaan on näytössodan keinoin käytävää sotaa, jossa vihollinen eli laaja terroristiverkosto pyritään tuhoamaan. Afganistanissa käytettiin Pohjoisen liiton taistelijoita sijaisina Yhdysvaltain joukoille, jotta omat miestappiot olisivat mahdollisimman pienet. Tällaisten toimien ohella Yhdysvallat kehittää sotilaallista voimaansa nykyteknologiaa hyödyntäen. Järjestelmiä kehitetään siten, että miestappioiden määrä jäisi mahdollisimman vähäiseksi, mutta vihollinen kuitenkin tuhottaisiin mahdollisimman tehokkaasti. Toisin sanoen, kehittäminen synnyttää täsmäväkivaltaa, jossa minimoidaan väkivallan harjoittajan omat riskit (Cronberg 2003: 53).

Yhdysvaltain varustautumista on myös kritisoitu. Michael Clarke (2001: 8) kirjoittaa siitä miten Yhdysvaltain, samoin kuin sen liittolaisten, konventionaalinen ylivoima voi itse asiassa synnyttää muille valtioille suuremman motiivin kehittää joukkotuhoaseita. Erityisesti kemiallisten ja biologisten aseiden, ei niinkään ydinaseiden, kehittäminen näyttää todennäköiseltä. (ibid.) Yhdysvaltain pyrkimykset tietuustyypisten aseiden vähentämiseen sekä samaan aikaan massiivisen sotavoiman varustaminen ja ylläpito muodostaa ristiriidan. Michael Clarken mukaan Yhdysvallat on se, joka luo sodankäynnin vallankumous -ajattelullaan suuntaviivat sodankäyntiin. Tämä puolestaan vaikuttaa monen muun sotilaallisen kehityksen toimintatapoihin sekä muotoilee muiden sotilaallisten valtojen reaktioita tavalla tai toisella. (ibid.: 5-7)

Aiemmin mainittiin terrorismin vastaisessa sodassa olevan pohjimmiltaan kysymys demokraattisista arvoista ja elämäntavasta. Mary Kaldorin (2003: 56) mukaan kysymys on kuitenkin jostain muusta: “... miestappioton sota osoittaa, että amerikkalaisten henki on arvokkaampi kuin muiden ja vahvistaa kuvaa Yhdysvalloista globaalina öykkärinä”. Kaldorin mukaan imperialistinen mahti lienee väärä termi kuvaamaan Yhdysvaltoja. Yhdysvaltoja voidaan ennemminkin luonnehtia ”viimeiseksi kansallisvaltioksi” tai ”globaaliksi unilateralistiksi”. Yhdysvallat nähdään globalisoituneessa maailmassa

ainoana, jolla on kyky toimia unilateralistisesti. Huoli oman maan yleisestä mielipiteestä määrittää pitkälti Yhdysvaltojen käyttäytymistä. Miestappiotonta sodankäyntiä voidaan pitää eräällä tapaa poliittisen mobilisaation muotona. Enemmän pyrkimyksenä on tyydyttää kotoiset kannattajat kuin vaikuttaa muuhun maailmaan, vaikka toteutetuilla toimilla olisikin perustavanlaatuisia vaikutuksia muuhun maailmaan. Poliitiikan tavoitteena on saavuttaa kansallinen suosio ja/tai uskottavuus. (ibid.)

Seuraavassa luvussa pohdin sodankäynnissä tapahtunutta muutosta sekä Yhdysvaltain kansallisen turvallisuusstrategian ilmentämää sodankäyntimaailmaa. Esitän myös joitakin ajatuksia tulevaisuuden suhteen.

5 POHDINTOJA

Sodankäynnissä tapahtuneen muutoksen voisi oman työni osalta tiivistää Jaakko Kangasluoman (2002) artikkelia *Sodankäynnin uusi sukupolvi tuo sodan siviiliyhteiskuntaan* mukailleen. Kuten jo luvussa kaksi mainitsin, ensimmäisen sodan sukupolvista voidaan sanoa syntyneen 1648 Westfalenin rauhan jälkeen kansallisvaltioiden ottaessa itselleen organisoidun väkivallan monopolin entistä selkeämmin. Tämän jälkeen puhjenneet sodat olivat perinteisiä kansallisvaltioiden valloitusotia, kunnes Yhdysvaltain sisällissodan ja ensimmäisen maailmansodan myötä siirryttiin sodan toiseen sukupolveen. Näissä nälännytyssodissa teollisten tuotantokoneistojen voimainmittelö nähtiin tärkeässä roolissa. Teollisuustuotannon kilpailun voidaan sanoa olleen keskeisessä roolissa myös kolmannen sukupolven sodissa. Ero edeltävään sukupolveen syntyi strategisesta muutoksesta, juoksuhaudoista siirryttiin salamasodalle tyypilliseen nopeaan liikkuvuuteen. Kolmannen sukupolven sodankäynnissä vastakkain olivat poliittiset ideologiat, uusi asia tämäkin edellisiin verrattuna. Teknologian kehityksellä on ollut merkityksensä siirtymässä sukupolvesta toiseen, mutta tärkeämmiksi Kangasluoman mukaan kuitenkin nousevat muutokset maailman kulttuurisissa, taloudellisissa ja sosiaalisissa rakenteissa. Kolmannen sukupolven sodat käytiin vielä maailmassa, joka oli eurooppalaisten kansallisvaltioiden dominoima. Nykyisin maailma on toisenlainen. (ibid.: 3)

Nykymaailma elää sodankäynnin neljännessä sukupolvessa, joka on tullut ajankohtaiseksi erityisesti valtioiden rajat ylittävien terrorismiliikkeiden esiinnousun myötä. Uusi sukupolvi ei kuitenkaan rajaudu pelkästään terrorismiin tai terrorismin vastaiseen sotaan vaan neljännen sukupolven sotia käydään hyvin erilaisten toimijoiden kesken ja kaikilla inhimillisen toiminnan tasoilla. Kansallisvaltiot ovat edelleen keskeisimpiä toimijoita maailmanpolitiikassa, mutta niiden rinnalla toimii monenkirjava joukko muita toimijoita, esimerkiksi media ja ylikansalliset organisaatiot. Globalisaation¹² kehittyessä ihmisten sosiaalinen identiteetti voi kytkeytyä myös paikkoihin tai asioihin, jotka ovat perinteisen kansallisvaltioatteen tai kansallisvaltion piirin ulkopuolella. Tämä vaikuttaa myös siihen tapaan, jolla valtioiden välisiä suhteita ja kansainvälistä politiikkaa muokataan. (ibid.)

¹² Tässä globalisaatio ajatuksena yhteisöjen välisen kasvavan yhteyksellisyyden (interconnectedness) prosessista niin, että tapahtumilla jossain osassa maailmaa on vaikutusta ihmisiin ja yhteisöihin kauempana (Smith & Baylis 1998: 7).

Tyypillisenä neljännen sukupolven sodankäynnille Kangasluoma pitää myös sotilaallisen voiman merkityksen huomattavaa supistumista. Tilalle tulevat taloudelliset, poliittiset tai diplomaattiset toimet, joita sotilaallinen voima voi ainoastaan varoen tukea. Vihollisen juuriin iskeminen nähdään tärkeäksi taistelussa vaikeasti määritettävää vihollista vastaan. Terrorismin kohdalla voidaan esimerkiksi pyrkiä horjuttamaan sen saamaa tukea. Tässä eivät perinteiset aseet ole kuitenkaan se tehokkain keino. Perinteisten aseiden käyttö ja sotilaalliset iskut saattavat kuitenkin vain edesauttaa vastustajan kannatuksen lisääntymistä ja täten vahvistaa vastustajaa. (ibid.) Mielestäni Kangasluoman määritelmä sotilaallisen voiman merkityksen *huomattavasta supistumisesta* on voimakas ilmaisu ja lähtisin itse hieman eri linjoille tämän kanssa. Sotilaallisen voiman merkitystä jätetään kansainvälisen politiikan puheissa taustalle, mutta on käytännössä valmiudessa nousemaan sieltä koska vain. Sotilaallinen voima itsessään ehkä muuttuu neljännen sukupolven sodankäynnissä, mutta ei sinänsä supistu – ajatellaan vaikka Yhdysvaltain kasvavaa sotilaallista budjettia, Iranin uraanin rikastamista tai vaikkapa Pohjois-Korean ydinkokeita. Ja se mikä sotilaallisessa voimassa muuttuu, on varustelu. Perinteisten aseiden sijaan kehitellään uusia tekniikoita ja sodankäyntitapoja, sillä harvoissa tapauksissa nykyään pärjää pelkästään konventionaalisen sotilaallisen voiman turvin. Eli vaikka sotilaallisen voiman merkitystä sinänsä painetaan taka-alalle poliittisten, taloudellisten ja diplomaattisten toimien myötävaikutuksella, saattaa itse sotilaallinen voima jopa kasvaa. Vanhojen tekniikoiden lisäksi kehitellään uusia ja arsenaali tavallaan kasvaa.

5.1 Yhdysvaltain turvallisuusstrategian sodankäyntimaailma

Terrori-iskut käynnistivät tapahtumien vyöryn niin taloudellisella, yhteiskunnallisella, sotilaallisella kuin poliittisellakin sektorilla ja maailmanpolitiikassa voidaan katsoa alkaneen uuden ajanjakson. Muutoksen laajuutta, pysyvyyttä ja pidemmän ajan vaikutuksia on vielä vaikea arvioida. Yhdysvaltain johtama terrorismin vastainen sota ei luultavasti ole vielä näyttänyt kaikkia puoliaan ja sitä mihin kaikkeen se voikaan liittyä. Yhdysvaltain suurvalta-asema väkisinkin vaikuttaa niin valtioiden välisiin suhteisiin kuin alueellisiin asetelmiinkin sen mukaan miten Yhdysvallat määrittelee ulkopoliittikkansa painopisteitä syyskuun yhdenteentoista peilaten. (Nurmio & Karinen 2002: 7)

Terrorismin vastaan sotimisen ohella syyskuun yhdennentoista tapahtumia on tulkittu monin eri tavoin. On ajateltu myös, että syntyneestä tilanteesta johtuen Yhdysvalloilla on oiva tilaisuus vahvistaa vaikutusvaltaansa maailmassa. Toisaalta on ajateltu olevan

kysymys maailman energiavaroista ja niiden hallinnasta. Lisäksi on tulkittu kyseessä olevan kasvava islamilaisen maailman ja lännen välinen vastakkainasettelu tai jopa kulttuurien välinen yhteentörmäys¹³. (ibid.: 8-9) Pohjimmiltaan kyseessä lienee kaikkien näiden näkemysten kietoutuminen yhteen, sillä maailmanpolitiikka tuskin koskaan on kovin yksiselitteistä.

Yhdysvaltain ulkopoliittisilla linjauksilla on suuri merkitys koko kansainväliselle järjestelmälle. Siirtyminen ”liberaalista internationalismista”, jota presidentti Clinton edusti 1990-luvulla, ”Bushin doktriiniin” eli nykyhallinnon edustamaan reaalipoliittiseen ”ideologiseen republikanismiin” vaikuttaa nopealta ja suurelta. Syyskuun yhdennentoista jälkeinen uusi sävy oli nationalistinen sekä edeltäjänsä konservatiivisempi ja ideologisempi nostaen amerikkalaiset arvot sekä hyvän ja pahan välisen taistelun keskeiseen asemaan. (Nurmio & Karinen 2002: 49, Visuri 2002: 38) Yhdysvaltain kansallisessa turvallisuusstrategiassa valtioiden välisissä suhteissa, terrorismin vastaisen sodan tasolla, mennään aika pitkälti ystävä-vihollinen –asetelmalla. Ystäväksi pääset terrorismin vastaiseen koalitioon liittymällä. Ja jos et ole kanssamme, olet meitä vastaan. Samalla puolella olemiseen lasketaan sisältyvän amerikkalaisten arvojen ja maailmankuvan hyväksyminen ja jakaminen.

Ystävä-vihollinen –asettelu on retoriikan tasolla tapahtuvaa kaunista puhetta, kun taas hieman alempana politiikan tasolla voidaan solmia liittoja tai yhteistyösopimuksia. Alimmalla tasolla puolestaan strateginen suunnittelu ja salainen tiedustelu varautuvat niin vihollisuuksien puhkeamiseen kuin vakavan kriisin yhteydessä tapahtuvaan voimakeinojen käyttöön myös poliittisia ystäviä ja liittolaisia vastaan. Realistisen tulkinnan mukaan tätä voidaan pitää kansainvälisen politiikan normaalitilana eikä strategisen suunnittelun ja ulkopolitiikan välillä näin vallitse ristiriitaa. (Visuri 2002: 14-15)

Yhdysvaltain kansallinen turvallisuusstrategia kuuluu uudenlaiseen, hyvin hajanaiseen ja ehkä jopa käymistilassa olevaan sodankäyntimaailmaan. Strategia todistaa terrorismin vastaisen sodan ja ennalta ehkäisyyn myötä uutta ajanjaksoa, joka on sidoksissa ”uuden sodan maailmaan”, mutta hakee kuitenkin vielä paikkaansa ja lopullisuuttaan. Pekka Visurin (2002: 163) mukaan suurvaltojen ja aatteiden välinen valtakamppailu etenee noin

¹³ Kulttuurien välisen yhteentörmäyksen idean esitti Samuel Huntington vuonna 1993 *Foreign Affairs* -lehden kuuluisassa artikkelissaan *The Clash of Civilizations?*.

20-40 vuoden sykleissä. Tällaiseen aikaväliin peilaten terrori-iskuista juontuva hyvän ja pahan välinen taistelu on vasta alkumetreillään.

Analyysissäni turvallisuusstrategia tulee pääasiallisesti liitettyksi Mary Kaldorin näytössodan käsitteeseen. Tämä on ymmärrettävää, turvallisuusstrategian korostaessa ennalta ehkäisyä ja terrorismin vastaista sotaa, joissa molemmissa uuden teknologian kehittäminen ja käyttö nousevat keskeiseksi. Näytössota korostaa niin vihollisen tehokasta tuhoamista kuin omien miestappioiden mahdollisimman vähäistä määrää. Näytössodan korostaminen selittyy myös sillä, että Yhdysvallat on huolissaan oman maansa kansalaismielipiteestä ja sen vaikutuksesta toimintaan. Sodan esittäminen helppona ja pelinomaisena saa huomattavasti enemmän kannatusta kuin tieto omista suurista miestappioista ja julmasta teurastuksesta. Näytössodankäynti voidaan ajatella välineeksi maailmanrauhan saavuttamisessa tai vähintäänkin demokratia-aatteen levittämisessä. Välinettä tarvitaan niitä vastaan, jotka pääasiallisesti taistelevat verkostosodan periaattein. Verkostosodaksi nimetty sodankäynnin tyyppi Yhdysvaltain turvallisuusstrategiassa ilmenee siis siten, että maailmasta pyritään tekemään turvallisempi ja sitä kautta myös parempi vastustamalla verkostosodankävijöitä sekä varautumalla näiden synnyttämiin mitä moninaisimpiin uhkiin. Toisaalta myös Yhdysvaltain omat salaiset tiedustelupalveluiden operaatiot voidaan tulkita verkostosodankäynniksi. Tällä tavoin tulkittuna turvallisuusstrategiassa pyritään myös vahvistamaan omia verkostosodankäyntimahdollisuuksia. Tämä voitaneen kärjistäen tulkita laillistetuksi terrorismiksi. Vähiten suoraa huomiota strategiassa kiinnitetään uudenlaisen sodankäynnin tyyppiin, jonka Mary Kaldor on nimennyt uus-moderniksi sodankäynniksi. Kiinnostus tätä sotatyyppiä kohtaan ilmenee välillisesti kiinnostuksena niitä valtioita kohtaan, jotka tällaista sotaa käyvät. Huomio kiinnittyy näiden valtioiden potentiaaliseen suurvalta-asemaan, joka on avannut laajoja yhteistyömahdollisuuksia. Kansallisen turvallisuuden etu on, jos nämä valtiot saadaan mukaan yhteistyöhön. Turvallisuusstrategiassa valtiot esitetään vain yhteistyömahdollisuuden näkökulmasta ja varotaan esittämästä niitä mahdollisina haastajina.

Perinteisen suurvaltapolitiikan merkitys on kasvanut syyskuun yhdennentoista aiheuttaman kriisin seurauksena ja se on tapahtunut pienten valtioiden sekä kansainvälisten organisaatioiden ja instituutioiden kustannuksella. Kansainväliseen politiikkaan syntyi selkeitä ”suurvaltakonsertin” mallin piirteitä, joskin niin, että kiistaton johtoasema oli Yhdysvalloilla. (Visuri 2002: 24) Konserttijärjestelmä viittaa lähinnä Euroopassa Wienin

kongressin 1815 jälkeen vallinneeseen kansainväliseen järjestelmään, jota suurvallat hallitsivat keskinäisellä neuvonpidollaan. Järjestelmä ei perustunut mihinkään muodolliseen institutionaalisen rakenteeseen ja sen tarkoituksena oli keskinäisten neuvotteluiden kautta kontrolloida Napoleonin jälkeisen Euroopan valtatasapainoa. Yleisesti hyväksyttiin, että suurvalloilla oli oikeus sekä velvollisuus kollektiivisella tahdollaan määrätä eurooppalaisesta valtiojärjestelmästä. Suurvaltakonsertti toimi siis Euroopan tasolla, kun syyskuun yhdennentoista jälkeiseen tilanteeseen sitä sovelletaan globaalisti. (Evans & Newnham 1998: 90-91, Visuri 2002: 24) Yhdysvaltain maailmanpoliisin roolin on sanottu puolestaan noudattelevan Wienin kongressin 1815 jälkeen perustettua Pyhää Allianssia, jota yritettiin muuttaa kollektiivisiksi kansainvälisiksi poliisivoimiksi konserttijärjestelmän alaisuudessa. Pyhän Allianssin ajatuksena oli puolustaa Westfalenin rauhaa seurannutta Euroopan valtiollista järjestystä sekä vastustaa uusia hegemoniapyrkimyksiä sekä vallankumouksia. (Evans & Newnham 1998: 228, Visuri 2002: 70) Syyskuun yhdennentoista jälkeisillä toimilla pyritään palauttamaan maailma jonkinlaiseen järjestykseen samalla tavoin kuin aiemminkin on aina jonkin suuremman tapahtuman (Westfalen, Wien, maailmansodat) seurauksena pyritty tekemään. Nyt järjestys palautetaan Yhdysvaltain johdolla yrittämällä säilyttää status quo poliittis-taloudellisessa järjestelmässä taistelemalla terrorismia vastaan ja levittämällä amerikkalaisia arvoja (Visuri 2002: 70).

Kaikki toimet Yhdysvaltain kansallisen turvallisuusstrategian ilmentämässä sodankäyntimaailmassa eivät siis ole täysin uusia, vaan niistä voidaan löytää viitteitä myös aiempiin tapahtumiin kansainvälisessä järjestelmässä. Kangasluomakin (2002: 3) toteaa, että uudennalaisista sodista puhuttaessa ”yhtäläillä voitaisiin puhua menneiden sotien piirteiden uusista yhdistelmistä”. Uusien piirteiden ilmaantuminen sodankäyntiin ei siis tarkoita, että samalla kaikki vanhat katoaisivat.

Kulttuuriset, sosiaaliset sekä taloudelliset muutokset ovat tehneet maailmasta paikan, jossa uudennalaiselle sodankäynnille sekä terrorismin tyyppisille valinnoille löytyy hedelmällistä maaperää (Kangasluoma 2002: 3). Osaltaan Yhdysvallat ruokkii itse tätä maaperää. Useasti eriarvoisuus synnyttää tyytymättömyyttä, joka puolestaan saattaa johtaa terrorismiin. Turvallisuusstrategiassaan Yhdysvallat ajaa niin poliittista kuin taloudellistakin vapautta. Demokratia yhdistettynä kapitalismiin ei välttämättä saa kannatusta kaikkialla. Se saattaa herättää tunteita riistokapitalismista, jossa vain riistäjä hyötyy ja toinen ei hyödy tilanteesta millään tavoin. Taho, joka kokee kapitalismin riistoksi, saattaa vastata tähän terrorismilla.

Näin vastustus nousee eriarvoisuuden tunteesta eikä esimerkiksi siitä, että vastapuolet olisivat eri uskontokuntaa. Yhdysvallat puolestaan vastustaa terrorismia laajoin sotilaallisin toimin pyrkien levittämään arvojaan aina vaan laajemmalle. Tästä syntyy taas vastustusta ja kierre on valmis.

Kollektiivinen turvallisuus oli 1900-luvun tärkeä innovaatio kansainvälisissä suhteissa. Ajatus yhteisestä puolustuksesta on paljon vanhempi, mutta vauhtia kollektiivisen turvallisuuden kehittäminen sai ensimmäisen maailmansodan jälkeen ja se identifioituu erityisesti Kansainliittoon. Ajatus pysyvästä, universaalista ja kollektiivisesta sitoutumisesta vastustamaan vihamielisyyksiä ja takaamaan turvallisuutta muotoiltiin uudelleen YK:n perustamiskirjassa. (Evans & Newnham 1998: 77) Yhdysvaltain hegemonia-asetusta sekä terrorismin vastaisesta sodasta johtuen Yhdysvaltain kansalliset turvallisuusintressit kattavat koko maapallon. Näin kansallista turvallisuutta käsitellään kuin kollektiivista turvallisuutta. Strategiassa vedotaan kollektiivisuuteen; on kaikkien etu lähteä taistelemaan terrorismia vastaan ja saavuttaa rauha ja tätä kautta maailmasta hyvä paikka olla ja elää. Toiminta turvallisuuden saavuttamiseksi ei kuitenkaan ole sinänsä kollektiivista, sillä Yhdysvallat haluaa pitää ohjat tiukasti käsissään ja näin muut mukaan lähtiessään toimivat Yhdysvaltain määräämällä tavalla. Tästä tietysti voi olla palkintona turvallisuus, mutta toiminta sen saavuttamiseksi on Yhdysvaltajohtoinen.

Yhdysvaltain kansallinen turvallisuusstrategia ilmentää näin myös turvallisuuskeskeistä sodankäyntimaailmaa. Sodalle on aina tullut löytää oikeutus, todellinen tai ainakin näennäinen. Terrorismin vastaisessa sodassa oikeutuksena toimii turvallisuus. Turvallisuuden takaamiseksi on keinovalikoimassa korostuneen aseman saaneet ennakoivien iskujen mahdollisuus. Ennakoivat iskut saavat oikeutuksen turvallisuusuhkien vakavuudesta – pelko siitä, että Yhdysvaltoja vastaan käytettäisiin joukkotuhoaseita. Strategiassa todetaan myös Yhdysvalloilla olevan oikeus itsepuolustukseen ja näin ennakoivat iskut käytettynä itsepuolustukseen tulevat oikeutetuiksi niitä sen kummemmin kyseenalaistamatta.

Jos turvallisuusstrategian heijastelema sodankäyntimaailma on näin epävarma, täynnä nurkan takana luuraavia uudenlaisia uhkia, joiden pysäyttämiseksi tulee kaiken aikaa vain varustautua entistä enemmän ja nimenomaan näitä uudenlaisia uhkia vastaaviksi, niin millaisessa sodankäyntimaailmassa elämme tulevaisuudessa?

5.2 Avoin tulevaisuus

Sodankäynnin ytimessä turvallisuusstrategian kannalta tällä hetkellä ovat roistovaltiot, jotka strategian mukaan tulisi pyrkiä eliminoimaan. Afganistaniin lähdettiin alQaidan varjolla, Irakiin mentiin joukkotuhoaseiden valmistus keppihevosena. Turvallisuusstrategian osalta voidaan spekuloida sitä, että onko se laadittu keinona päästä roistovaltioiden kimppuun? Ainakin se korostaa roistovaltioiden ja terrorismin hävittämistä kansallisen turvallisuuden kannalta tärkeinä. Tulevaisuutta tulee varmasti määrittämään se miten terrorismin vastaisessa sodassa onnistutaan. Seuraava tulevaisuuden kannalta mielenkiintoinen asia on Pohjois-Korea ja toimet sen suhteen. Maailma odottelee jatkotoimia Pohjois-Korean suorittaman ydinkokeen tiimoilta. Yhdysvallat voisi Pohjois-Korean osalta mennä juuri siihen mitä se on turvallisuusstrategiassaan hakenut eli päästä roistovaltion kimppuun sillä perusteella, että tämä tukee terrorismia tekemällä ydinkokeita. Ja näin suuren uhan edessä ennaltaehkäisevä doktriini luultavasti sallisi vastaamisen Pohjois-Korealle. Samankaltaista hakua oli myös Iranin suhteen, kun haluttiin estää sen uraanin rikastaminen. Periaatteessa Iranin toimet olisivat antaneet enemmän syytä toiminnalle kuin mitä Irakiin mennessä oli. Pohjois-Korean kysymyksen tulevaisuus riippuu myös siitä onko sillä sellaisia tukijoita, jotka eivät pidä Yhdysvaltojen toiminnasta ja näin liittoutuvat Pohjois-Korean kanssa. Kiina tulee luultavasti olemaan jonkinasteinen ongelma Yhdysvalloille, sillä se tuskin kovin hyvällä katsoisi Yhdysvaltain toimia Pohjois-Koreassa. Tässä kohtaa turvallisuusstrategia luo mahdollisuuden valtioiden väliselle sodalle. Toki siihen tulisi ainakin sekoittumaan terrorismin vastaisuus sekä joukkotuhoaseiden torjunta, jotka molemmat kattavat laajemman kokonaisuuden kuin kahden valtion väliset suhteet.

Hegemonille löytyy aina haastajia, joten jollain tasolla Yhdysvallat tullaan ennen pitkää haastamaan. Sitä mitä se voisi olla, on vaikea arvioida. Vastauksena Yhdysvaltain politiikkaan on tällä hetkellä vaihtoehtoina joko vastustaminen tai sopeutuminen. Pekka Visuri (2002: 136) sanoo voiman tunnosta helposti seuraavan ylimielisyyttä tai piittaamattomuutta muiden reaktioista. Tästä voi tietysti tulla Yhdysvaltain kompastuskivi, jos riittävän monet valtiot tympääntyvät Yhdysvaltain aliarvioivaan asenteeseen niitä kohtaan ja päättävät yhdessä tehdä asialle jotain. Yhtenä vaikutuksena voisi jopa olla ns. länsiliittouman rakoilu mikäli Yhdysvaltain toimintaa menee törkeäksi öykkäröinniksi. Toisaalta, Yhdysvaltain hegemoniaan kyllästyvän haastajan ei sinänsä tarvitse olla

valtioliittouma vaan sen rinnalle voi kehittyä ns. toinen suurvalta ja maailmanjärjestys kääntyä ”toiseksi kylmäksi sodaksi”. Lähinnä mieleen tulee Kiina ja sen kehitys 50-200 vuoden ikkunalla.

Terrorismin vastaisen sodan taustalla on eräänä vaihtoehtona esitetty olevan kysymys maailman energiavaroista ja niiden hallinnasta. Kyseessä on lähinnä ollut musta kulta eli öljy. Tulevaisuudessa voisi ajatella öljyalueiden strategisen merkityksen pienevän, kun öljyvarat vähenevät ja sitä kautta on kehiteltävä vaihtoehtoisia energiamuotoja. Mutta tullaanko tulevaisuudessa käymään sotia esimerkiksi vedestä? Jos näin tapahtuu, maailmanpolitiikan strategiset painopisteet tulevat luultavasti muuttumaan paljonkin siitä mitä ne nykyisin ovat.

Sodankäyntimaailma voi myös muuttua siten, että sotia aletaan käydä kasvavasti jonkin aatteen puolesta. Globalisaation kehityksestä voi seurata ihmisten sosiaalisen identiteetin kytkeytyminen myös asioihin tai paikkoihin, jotka jäävät perinteisen kansallisvaltioaatteen tai kansallisvaltion piirin ulkopuolelle (Kangasluoma 2002: 3). Se, onko tällaisilla aatteeseen perustuvilla sodilla mahdollisuutta paisua laajaan mittakaavaan, on mielenkiintoinen aihe. Tuleeko se vaatimaan maailmansotien diktaattorimaisuutta ja ”suurta hulluutta”, jotta saadaan aatteen kannattajat mobilisoitumaan vai voidaanko siinä globalisaation mahdollistamin keinoin onnistua myös ilman ”suurta johtajaa”? Globaalit kommunikointivälineet ainakin mahdollistavat suhteellisen näkymättömän organisoitumisen.

Tekniikan osalta saattaa tällä hetkellä tuntua, että mitään todella mullistavaa ei voida enää kehittää. Se tuskin on totuus asiassa. Teknologinen kehitys tuskin koskaan pysähtyy kokonaan, vauhti ja laajuus vain voivat vaihdella. Uusista fyysisistä aseista voisi ilmaan heittää ajatuksen niin avaruusaseista kuolemansäteineen kuin automaattiset kyborgisotilaat¹⁴. Molemmat mitä loistavimpia näytössodankäyntiä tukevia muotoja. Kybersota tuskin tulee olemaan ainoa sodankäynnin muoto tulevaisuudessa, mutta olemassa olevat sodankäynnin muodot voivat korvautua toisilla tai täydentyä kybersodalla. Yhdysvallat on luultavasti ensimmäinen, joka saa kybersotaan tarvittavat aseet käyttöön.

¹⁴ Aki Huhtinen ja Jari Rantapelkonen (2001: 93, 105) kirjoittavat kirjassaan *Imagewars – Beyond the Mask of Information Warfare* tästä koneen ja ihmisen yhdistelmästä, joka on englanniksi nimetty termillä cydier (cyber and soldier).

Tämä kasvattaisi nykyistä sotilaallista johtoasemaa entisestään ja lisäisi pelotetta muita kohtaan.

Pitkälle tulevaisuuteen visioitaessa tulee mieleen ajatus avaruustaistelusta. Toisin sanoen avaruusteknologian kehittyessä, taistelu elinkelpoisten tai muulla tapaa tärkeiden planeettojen valloittamisesta. Ja seuraako tästä ”paluu juurille” eli perinteiseen valtioiden väliseen sotaan, kun taistellaan alueista avaruudessa ja jokainen osallistuja haluaisi tietysti oman alueen olevan mahdollisimman suuri tai ainakin strategisesti tärkeä. Tämä jäänee tulevien sukupolvien todistettavaksi.

5.3 Lopuksi

Tässä työssä tarkoituksena on ollut hahmottaa niin sodan käsitteen muutosta kuin yhdysvaltalaisista sodankäyntimaailmaakin. Uskon, että työ ainakin osittain vastaa alussa esitettyyn tutkimuskysymykseen. Kirjoittamisprosessi on ollut mielenkiintoinen, monivivahteinen ja haastava. Valittu aihe tarjoaa lähdekirjallisuutta varsin hyvin, ja haastavaa on nimenomaan ollut löytää oman työn kannalta relevantteja lähteitä ja ajatuksia jatkojalostamista varten. Yrityksen ja erehdyksen sivupoluilta on aina kuitenkin päästy takaisin varsinaiselle tielle, vaikka varmasti matkan varrelle on hukkunut paljon oleellistakin.

Kun mielenkiintoisiin kysymyksiin yrittää etsiä vastausta, tulee eteen usein myös toisia mielenkiintoisia kysymyksiä ja tutkimusaiheita. Eräs tällainen aihe voisi olla Yhdysvaltain kansallisen turvallisuusstrategian tarkastelu sodan narrativisoinnin näkökulmasta; millä tavoin strategia toimii kertomuksena sekä millaista hallintaa ja järjestystä tämä kertomus tuottaa. Marraskuussa 2006 demokraatit saavuttivat vaalivoiton Yhdysvaltain kongressivaaleissa ja tähän peilaten voisi olla erittäin mielenkiintoista analysoida sitä millaiseksi Yhdysvaltain turvallisuusajattelu ja sodankäynnin suuntaviivat tämän myötä mahdollisesti muuttuvat. Kenties näillekin kysymyksille löytyy aikansa, paikkansa ja vastaajansa.

LÄHDELUETTELO

- Alaluusua, Hannakaisa. 2002. Uusvanhaa propagandaa – Tshetshenian toinen sota internetissä syksyllä 2000. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto, valtio-oppi.
- Barnett, Thomas P.M. 2004. *The Pentagon's New Map. War and Peace in the Twenty-first Century*. New York: Putnam.
- Buzan, Barry. 1991. *People, states and fear: an agenda for international security studies in the post-cold war era*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Buzan, Barry & Waever, Ole. 2003. *Regions and powers: the structure of international security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, Barry & Waever, Ole & deWilde, Jaap. 1998. *Security – A New Framework For Analysis*. Boulder (Colo.): Rienner.
- Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict. 1998. *Preventing Deadly Conflict: Final Report*. New York: Carnegie Corporation.
- Carruthers, Susan L. 1998. *International History 1900-1945*. Teoksessa: Baylis, John & Smith, Steve (ed.). *The Globalization of World Politics – An Introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University Press, 49-69.
- von Clausewitz, Carl. 1980. *Vom Kriege*. Reinbek bei Hamburg : Rowohlt.
- von Clausewitz, Carl. 1998. *Sodankäynnistä*. Helsinki: Art House.
- Cronberg, Tarja. 2003. *Tulevaisuuden sodat - maan päällä ja taivaassa*. Teoksessa: Männistö, Anssi (toim.). *Miksi soditaan?* Tampere: Vastapaino, 48-56.
- Cronberg, Tarja. 2004. *Sodankäynnin uudet käytännöt*. *Ulkopolitiikka*, 41, 3, 76-79.
- Der Derian, James. 2000. *Virtuous war/virtual theory*. *International Affairs*, 76, 4, 771-788.
- Evans, Graham & Newnham, Jeffrey. 1998. *Dictionary of International Relations*. London: Penguin Books.
- Gleditsch, Nils Petter & Wallensteen, Peter & Eriksson, Mikael & Sollenberg, Margareta & Strand, Håvard. 2002. *Armed Conflict 1946-2001: A New Dataset*. *Journal of Peace Research*, 39, 5, 615-637.
- Gray, Chris Hables. 1997. *Postmodern war: the new politics of conflict*. London: Routledge.

- Harle, Vilho. 2002. Terrorismin käsite poliittisena toimintana. Teoksessa: Laitinen, Kari (toim.) Valtapolitiikan ajattomuus – maailmanpolitiikan tulkintoja 11.9. jälkeen. *Studia Politica Tamperensis* No. 10. Tampere: Cityoffset, 30-48.
- Harle, Vilho. 2004. Hegemoniasta hierarkiaan - kansainvälinen järjestelmä murroksessa. *Ulkopolitiikka*, 41, 3, 39-45.
- Heikka, Henrikki. 2005. Hegemonian käsite kansainvälisen politiikan tutkimuksessa – johdatus viimeaikaiseen keskusteluun. Teoksessa: Heikka, Henrikki (toim.) *Yhdysvaltain hegemonia. Messiaaninen suurvalta ja sen vastavoimat*. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti, 3-10. Saatavilla: <http://www.upi-fia.fi/doc/Hegemonia.pdf>
- Holsti, Kalevi J. 1991. *Peace and war: armed conflicts and international order 1648-1989*. Cambridge studies in international relations: 14. Cambridge: University Press.
- Holsti, Kalevi J. 1996. *The State, War, and the State of War*. Cambridge studies in international relations: 51. Cambridge: University Press.
- Holsti, Kalevi J. 2004. *Taming the Sovereigns. Institutional Change in International Politics*. Cambridge studies in international relations: 94. Cambridge: University Press.
- Huhtinen, Aki & Rantapelkonen, Jari. 2001. *Imagewars – Beyond the mask of information warfare*. Espoo: Marshal of Finland Mannerheim's War Studies Fund and Finnish Army Signals School.
- Huntington, Samuel P. 1993. *The Clash of Civilizations?*. *Foreign Affairs*, 72, 3, 22-49.
- Huru, Jouko. 2004. *Turvallisuus on politiikkaa*. Huru, Jouko & Väyrynen, Tarja (toim.). *Kadonnutta poliittista etsimässä – kansainvälinen turvallisuus ja politiikka*. Helsinki: Yliopistopaino. 43-85.
- Jackson, Robert H. 1998. *The Evolution of International Society*. Teoksessa: Baylis, John & Smith, Steve (ed.). *The Globalization of World Politics – An Introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University Press, 33-47.
- Kaldor, Mary. 1999. *New and old wars. Organized violence in a global era*. Stanford: Stanford University Press.
- Kaldor, Mary. 2001a. *Uudet ja vanhat sodat*. Tallinna: Taifuuni.
- Kaldor, Mary. 2003. *Make law not war*. Teoksessa: *Sota ja rauha tällä vuosisadalla*. Helsinki: Työväen sivistysliitto, 41-65.
- Kangasluoma, Jaakko. 2002. *Sodankäynnin uusi sukupolvi tuo sodan siviiliyhteiskuntaan*. *Helsingin Sanomat* 15.9.2002, Ulkomaat, C3.
- Kangasluoma, Jaakko. 2004. *Kun valtio menettää työkykynsä*. *Helsingin Sanomat* 7.3.2004, Ulkomaat, A12.
- Koivusalo, Markku. 2001. *Kohti globaalia kontrollin sota*. *Kosmopolis*, 31, 3, 61-73.

- Kolstela, Risto. 1997. Clausewitz ja Yhdysvaltain sotataito. Maanpuolustuskorkeakoulu, historian laitos. Julkaisusarja 2, N:o 3. Saarijärvi: Gummerus.
- Kumpula, Kristiina. 1999. Inter arma caritas – Aseiden keskellä laupeus. Teoksessa: Kivistö, Jari. & Pesonen, Jaakko. & Saarinen, Erja. & West, Pirjo. (toim.). Keskellä konfliktia: vaihtoehtoja maailman jäsentämiseen. Ulkoasiainministeriö, kehitysyhteistyön osasto. Helsinki: F.G. Lönnberg.
- Kuusisto, Riikka. 2004. Poliittinen tarinankerronta ja sodan retoriikka. Teoksessa: Huru, Jouko & Väyrynen, Tarja (toim.). Kadonnutta poliittista etsimässä – kansainvälinen turvallisuus ja politiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 86-121.
- Käkönen, Jyrki. 2002. Arvojen politiikasta reaalipolitiikkaan. Teoksessa: Laitinen, Kari (toim.) Valtapolitiikan ajattomuus – maailmanpolitiikan tulkintoja 11.9. jälkeen. *Studia Politica Tamperensis* No. 10. Tampere: Cityoffset, 49-62.
- Laitinen, Kari. 1999. Turvallisuustutkimus. Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka : tulkintoja uusista turvallisuusista kylmän sodan jälkeen. *Studia Politica Tamperensis* No. 7. Tampere: Cityoffset.
- Laitinen, Kari. 2002a. Johdanto. Teoksessa: Laitinen, Kari (toim.) Valtapolitiikan ajattomuus – maailmanpolitiikan tulkintoja 11.9. jälkeen. *Studia Politica Tamperensis* No. 10. Tampere: Cityoffset, 7-14.
- Laitinen, Kari. 2002b. Yhdysvaltain globaali turvallisuuspolitiikka – idealismia vai hegemoniaa? Teoksessa: Laitinen, Kari (toim.) Valtapolitiikan ajattomuus – maailmanpolitiikan tulkintoja 11.9. jälkeen. *Studia Politica Tamperensis* No. 10. Tampere: Cityoffset, 82-98.
- Laitinen, Kari. 2005. Kansainvälisen politiikan imperatiivit – Kansallinen turvallisuus, järjestys ja turvallistaminen Yhdysvaltain globaalien valtopolitiikan selittäjinä. *Kosmopolis*, 35, 1, 43-57.
- Laitinen, Kari & Harle, Vilho. 2004. Pääkirjoitus: Turvallistaminen, sota ja järjestys muuttuvassa kansainvälisessä järjestelmässä. *Kosmopolis*, 34, 2, 4-8.
- Montgomery of Alamein: Sodankäynti kautta aikojen. 1968. Porvoo: WSOY.
- Nurmio, Aarne & Karinen, Risto. 2002. Hegemonia vai yhteistyö? Neljä skenaariota maailmanpolitiikasta. Helsinki: Taloustieto.
- Pekonen, Kyösti. 1989. Max Weber. Teoksessa: Kanerva, Jukka (toim.). Poliitiikan teorian moderneja klassikkoja. Helsinki: Gaudeamus, 173-197.
- Rupprecht, Frank. 1989. Carl von Clausewitz today. Teoksessa: Harle, Vilho (ed.). *Studies in the History of European Peace ideas. Research Reports No37*. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos, 115-119.

- Scott, Len. 1998. International History 1945-1990. Teoksessa: Baylis, John & Smith, Steve (ed.). *The Globalization of World Politics – An Introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University Press, 71-87.
- Scholte, Jan Aart. 1998. *The Globalization of World Politics*. Teoksessa: Baylis, John & Smith, Steve (ed.). *The Globalization of World Politics – An Introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University Press, 13-30.
- Serra, Narcís. 2003. Eurooppa ja uusi kansainvälinen järjestelmä. Teoksessa: *Sota ja rauha tällä vuosisadalla*. Helsinki: Työväen sivistysliitto, 24-40.
- Shapiro, Michael. 1997. *Violent cartographies – mapping cultures of war*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Smith, Steve & Baylis, John. 1998. Introduction. Teoksessa: Baylis, John & Smith, Steve (ed.). *The Globalization of World Politics – An Introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University Press, 1-11.
- Solana, Javier. 2003. Globaali turvallisuus muuttuvassa geopoliittisessa ympäristössä. Teoksessa: *Sota ja rauha tällä vuosisadalla*. Helsinki: Työväen sivistysliitto, 76-85.
- Visuri, Pekka. 2002. *Maailmanpolitiikan muutos ja Suomi*. Helsinki: Taloustieto.
- Väyrynen, Tarja. 2004. Kuka pelkää poliittista? Sodan selitykset ja konfliktinratkaisun poliittisuus. Teoksessa: Huru, Jouko & Väyrynen, Tarja (toim.). *Kadonnutta poliittista etsimässä – kansainvälinen turvallisuus ja politiikka*. Helsinki: Yliopistopaino, 155-178.
- Weber, Max. 1964. *The Theory of Social and Economic Organization*. New York: The Free Press.
- Wright, Quincy. 1967. *A Study of War*. Chicago: The University of Chicago Press.

Internet-lähteet:

- Ancker, Clinton. 2003. Doctrine for asymmetric warfare.
http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0PBZ/is_4_83/ai_109268858/print
 19.01.2005
- Clarke, Michael. 2001. The implications of the revolution in military affairs for arms control, non-proliferation and disarmament. *Disarmament Forum: (R)evolution in Military Affairs* no. 4/2001, 5 – 10. <http://www.unidir.ch/pdf/articles/pdf-art27.pdf>
 19.01.2005
- Denning, Dorothy. 2001. Is Cyber Terror Next?
http://www.ssrc.org/sept11/essays/denning_text_only.htm 20.02.2003
- Echevarria, Antulio J. 2003. Globalization and the nature of war. U.S. Army War College. Strategic Studies Institute. <http://www.comw.org/rma/fulltext/0303echevarria.pdf>
 19.01.2005

- Hartman, William. J. 2002. Globalization and asymmetric warfare.
<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/acsc/02-053.pdf> 19.01.2005
- Human Security Centre. 2005. Human Security Report 2005: War and peace in the 21st century [pre-publication text, may be subject to minor revisions].
<http://www.humansecurityreport.info/index.php?option=content&task=view&id=28&Itemid=63> 31.10.2005
- Kaldor, Mary. 2001b. Beyond Militarism, Arms Races and Arms Control.
http://www.ssrc.org/sept11/essays/kaldor_text_only.htm 20.02.2003
- Marjomaa, Risto. 2002. Sissiosodasta terrorismiin. <http://www.ennenjanyt.net/1-02/marjomaa.htm> 16.3.2005
- The National Security Strategy of the United States of America 17.09.2002.
<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf> 21.01.2004
- The National Security Strategy of the United States of America 16.3.2006.
<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/nss2006.pdf> 17.3.2006

Sekalaiset lähteet:

- Clausewitz-sivusto – <http://www.clausewitz.com> 10.10.2005
- Internet –tietokirja Wikipedia: <http://www.wikipedia.org>
- Visuri, Pekka. 2005. Maailmantilanne ja Suomi - luento. Rauhanturvaseminaari 24.-25.9.2005, Niinisalo. Maanpuolustuskoulutus ry.